

BOTTENDAAL: THE PLACE TO BE?

Gentrification en leefbaarheid voor jonge
gezinnen in de Nijmeegse wijk Bottendaal

Lotte Verhulst
Bachelor scriptie Geografie, Planologie en Milieu
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
Augustus 2018

Bottendaal: the place to be?

Gentrification en leefbaarheid voor jonge gezinnen in
de Nijmeegse wijk Bottendaal

Lotte Verhulst
Studentnummer: 4423380
Augustus 2018
Radboud Universiteit Nijmegen
Bachelor Geografie, Planologie en Milieu (GPM)
Begeleider: Jackie van de Walle

Radboud Universiteit

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting.....	6
1. Projectkader	12
1.1. Aanleiding.....	12
1.2. Maatschappelijke relevantie	12
1.3. Wetenschappelijke relevantie.....	13
1.4. Doelstelling.....	13
1.5. Vraagstelling.....	13
1.6. Onderzoeksmodel	13
1.7. Leeswijzer	14
2. Theoretisch kader.....	15
2.1. Gentrification.....	15
2.2. Het verloop van het gentrificatieproces.....	16
2.3. Oorzaken en gevolgen van gentrification.....	16
2.4. De mate van gentrification in een wijk.....	17
2.5. Betrokken actoren.....	17
2.6. Leefbaarheid.....	18
2.7. De Leefbaarometer	18
2.8. Jonge gezinnen en leefbaarheid.....	19
2.9. Burgerparticipatieprojecten.....	19
2.10. Perceptie van bewoners op leefbaarheid	20
2.11. Conceptueel model	20
3. Methodologie	22
3.1. Onderzoeksstrategie	22
3.2. De keuze van de casestudy en afbakening.....	22
3.3. Dataverzameling.....	23
3.4. Data-analyse	24
3.5. Gebruik van definities.....	24
3.5.1. Gentrification.....	24
3.5.2. Leefbaarheid.....	25
3.5.3. Burgerparticipatieprojecten	25
3.5.4. Het gezin.....	25
4. Onderzoeksgegevens.....	26
4.1. Casusomschrijving	26
4.2. Geschiedenis van Bottendaal	26

4.3. Operationalisatie	27
4.4. Observatie	29
4.3. Analyse van diepte-interviews met respondenten	32
4.4. Gentrification in Bottendaal	33
4.4.1. De bouwperiode	33
4.4.2. Werkloosheid en inkomensverdeling.....	33
4.5.3. Bevolkingssamenstelling	33
4.4.3. Bedrijvigheid.....	34
4.5. Leefbaarheid in Bottendaal	35
4.5.1. Bewoners.....	35
4.5.2. Veiligheid	36
4.5.3. Fysieke omgeving	37
4.5.4. Ligging van de wijk.....	38
4.5.5. Voorzieningen.....	38
4.5.6. Contact met bewoners	39
4.5.7. Burgerparticipatieprojecten	39
4.5.8. Oordeel over de wijk	40
4.6. Verband tussen gentrification en leefbaarheid.....	40
5. Conclusie en aanbeveling	41
5.1. Conclusie	41
5.2. Aanbevelingen.....	43
5.3. Reflectie.....	44
6. Referentielijst	45
Bijlage I: leeftijdscategorieën per Nijmeegse wijk	49
Bijlage II: afkomst bevolking per Nijmeegse wijk.....	51
Bijlage III: oppervlakte openbaar groen per m2 en percentage openbaar groen per Nijmeegse wijk.	53
Bijlage IV: interviewgide.....	55
Bijlage V: voorstelbrief aan ouders van basisschool De Driemaster	57
Bijlage VI: interviewverslagen expertinterview en geïnterviewde respondenten.....	58
Interviewverslag Wim de Natris	58
Interviewverslag persoon 1	59
Interviewverslag persoon 2	60
Interviewverslag persoon 3 en 4	61
Interviewverslag persoon 5	62
Interviewverslag persoon 6	62
Interviewverslag persoon 7	63

Interviewverslag persoon 8 en 9	64
Interviewverslag persoon 10	65
Bijlage VII: netwerken geïnterviewde respondenten	66
Netwerk persoon 1	66
Netwerk persoon 2	67
Netwerk persoon 3 en 4	68
Netwerk persoon 6	70
Netwerk persoon 7	71
Netwerk persoon 8 en 9	72
Netwerk persoon 10	73

Voorwoord

Ter afsluiting van de bachelor Geografie, Planologie en Milieu aan de Radboud Universiteit heb ik ervoor gekozen om mijn bachelor scriptie te richten op gentrification. En wat is nu leuker dan onderzoek doen in je eigen stad! Als (sociale) Geografie, Planologie en Milieu-student word je je bewust van je omgeving. Ik woon nu zo'n drie jaar in Nijmegen, waarvan ik ruim één jaar in de Nijmeegse wijk Bottendaal heb gewoond. Ik was me er toen nog niet van bewust wat voor een proces deze wijk heeft doorgemaakt. Een stad is dynamisch, zo ook Bottendaal. Waar het vroeger een verpauperde wijk was, is het nu (onder andere door middel van gentrification) een populaire wijk voor veel bevolkingsgroepen. Dat maakte het voor mij interessant om mijn voormalige leefomgeving onder de loep te nemen.

De afgelopen maanden heb ik veel tijd gestoken in mijn bachelor scriptie. Wat vind ik interessant? En welke bijdrage kan ik hiermee leveren aan de wetenschap? Dit proces verliep niet altijd zonder slag of stoot. Maar... na een periode van brainstormen, schrijven en aanpassen ligt hier het resultaat voor u! Hopelijk vindt u als lezer het een interessant verhaal.

Uiteraard heb ik het onderzoek niet kunnen bewerkstelligen zonder hulp te hebben gehad van anderen. Ik wil Jackie van der Walle bedanken voor haar begeleiding en feedback gedurende het onderzoeksproces.

Ik ben alle respondenten erg dankbaar die tijd hebben vrijgemaakt voor het afnemen van de interviews. Hierdoor heb ik een kijkje mogen nemen in hun dagelijkse leven.

Tot slot wil ik mijn ouders en vrienden bedanken voor hun luisterend oor en kritische blik tijdens het proces van schrijven van deze bachelor scriptie.

Lotte Verhulst
Augustus, 2018

Samenvatting

In deze samenvatting wordt een weergave gegeven van de theorie en de onderzoeksresultaten van deze bachelor scriptie.

Probleem- en vraagstelling

Nederlandse steden groeien: de trek naar de stad door jonge gezinnen is toegenomen. Rond de jaren '80 was dit andersom: veel gezinnen ervaren de stad als een niet-kindvriendelijke woonomgeving. Oorzaken als kleine woningen, geen of beperkte buitenruimte, verkeersdruk, gevoel van onveiligheid en hoge kosten zijn redenen om de stad uit te trekken. In 2010 kennen grote steden een omslagpunt. Nieuwe woningen, onderwijs- en uitgaansvoorzieningen maken de stad aantrekkelijk voor jong en oud. Aanvankelijk zijn het vooral de jonge professionals voor wie stedelijk wonen bijna een must blijkt te zijn. Een deel van deze groep krijgt kinderen en transformeert van young urban professional (Yup) naar young urban professional parent (Yupp). Sommige van deze gezinnen wonen in stedelijke wijken waar gentrification heeft plaatsgevonden. Voorbeelden van deze wijken zijn SOHO en Meatpacking-district in New York. Ook Bottendaal in Nijmegen is hier een voorbeeld van. In dit onderzoek wordt duidelijk waar jonge gezinnen in de stad behoefte aan hebben, of zij tevreden zijn over hun woonomgeving en of deze ook geschikt is voor opgroeiende kinderen.

De centrale vraag van dit onderzoek is:

In welke mate kan het proces gentrification bijdragen aan leefbaarheid voor jonge gezinnen in de wijk Bottendaal?

Dit onderzoek tracht het verband tussen gentrification en leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal te verklaren aan de hand van empirische data die is verkregen uit interviews met respondenten.

Theoretisch kader

Gentrification is een dynamisch proces dat ervoor zorgt dat buurten opknappen, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in de wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in de wijk opleeft. Het begint bij de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Dit wordt ook wel de 'risk-oblivious'-groepering genoemd. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze groepen investeren graag in de woningvoorraad van oudere stedelijke wijken. Zij kunnen het zich veroorloven een mooie woning voor weinig geld te kopen, maar zijn zich bewust van de risico's die zij hiermee lopen ('risk-conscious'). De laatste fase van gentrification breekt aan als professionele vastgoedpartijen zich op grote schaal met de buurt gaan bemoeien. Zij kopen braakliggende percelen en verwaarloosd onroerend goed op om er woningen te realiseren voor hogere inkomensgroepen. Er trekt daardoor een nieuwe bevolkingsgroep, de 'risk-adverse'-groepering naar de wijk die graag op een centrale locatie in een sfeervolle buurt woont. De aantrekkelijkheid van deze wijken wordt bepaald door onder andere de ligging, het stedelijke karakter en de architectonische kwaliteiten.

Gentrification kan aan de hand van de volgende indicatoren worden vastgesteld:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk;
- De perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving;
- De bouwperiode van de bebouwing in de wijk;
- Het aandeel hoge inkomens in de wijk;
- Een laag werkloosheidscijfer.

De oorspronkelijke bevolking kan door de komst van nieuwe voorzieningen de stijgende huurprijzen vaak niet meer betalen en wordt zo gedwongen te verhuizen. Tot de midden- en hogere bevolkingsgroepen behoren onder andere jonge gezinnen die vaak uit tweeverdieners bestaan. In deze bachelor scriptie is gekozen voor de definitie die Hamnett (1991) beschrijft: gentrification wordt beschreven als een proces dat ervoor zorgt dat buurten opknappen, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in een wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in de wijk opleeft. Het begint bij de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze groepen investeren graag in de woningvoorraad van oudere stedelijke wijken als deze wijken als aantrekkelijk en levendig bekendstaan. De aantrekkelijkheid van deze wijken wordt bepaald door onder andere de ligging, het stedelijke karakter en de architectonische kwaliteiten.

Naast het begrip gentrification, speelt het begrip leefbaarheid in dit onderzoek een grote rol. Het begrip wordt beschreven als de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken. Factoren als woningvoorraad, publieke ruimte, voorzieningen, bevolkingssamenstelling op sociaal en economisch gebied, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid hebben invloed op de leefbaarheid in een wijk.

De Leefbaarometer 2.0 geeft inzicht op de leefbaarheid in een wijk. De Leefbaarometer 2.0 bestaat uit vijf dimensies: woningen, bewoners, veiligheid, voorzieningen en de fysieke omgeving. Een aantal factoren is voor jonge gezinnen belangrijk. Ten eerste is dit speelgelegenheden voor kinderen. Wanneer een buitenspeelruimte dicht bij huis is, hebben gezinnen een positievere waardering voor het wonen in de stad. Ten tweede is de nabijheid van een basisschool belangrijk voor ouders en kinderen. De school is een plaats van ontmoeting en verbondenheid. Het is een sociaal knooppunt voor zowel het kind, als de ouder. De derde factor is veiligheid. Dit is tevens een dimensie in de Leefbaarometer 2.0 en speelt ook een rol in het waarderen van de leefomgeving door gezinnen. Deze veiligheid wordt vooral bepaald door het verkeer en de mate van toezicht.

In deze bachelor scriptie worden twee definities van het begrip leefbaarheid gekoppeld: leefbaarheid betekent de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld. Het gaat over de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken. De factoren die invloed hebben op de leefbaarheid, zijn woningvoorraad, publieke ruimte, burgerparticipatieprojecten, voorzieningen, bevolkingssamenstelling, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003; Mul, 2010).

Het thema burgerparticipatieprojecten wordt niet behandeld in de Leefbaarometer 2.0. Het thema heeft echter wel degelijk invloed op de leefbaarheid in een wijk. Deze projecten ontstaan vaak vanuit een probleem of een behoefte in de lokale samenleving. Het begrip wordt als volgt gedefinieerd: "Een vorm van zelforganisatie van burgers, gericht op de verbetering van de eigen leefomgeving waarbij een aantal mensen is betrokken in een al dan niet tijdelijke projectgroep. Deze activiteiten geven vorm aan hun straat of buurt, waarbij burgers zelf bepalen wat er gebeurt en waarbij de gemeente een ondersteunende of faciliterende rol heeft" (Socius, 2012; Messink, 2014).

Burgerparticipatieprojecten betreffen vooral de terreinen van zorg, veiligheid, leefbaarheid, normen en waarden en integratie. Deze initiatieven spelen zich in eerste instantie af buiten het blikveld van de overheid, maar de overheid en gemeente hebben wel veel baat bij deze initiatieven. De werkwijze van de initiatiefnemers is veelal praktijkgericht en laat zien dat hardnekkige problemen op lokaal niveau daadwerkelijk kunnen worden aangepakt. De inspiratie die hiervan uitgaat, kan ertoe leiden dat de overheid het betreffende probleem op de agenda zet.

In deze bachelor scriptie wordt het begrip burgerparticipatie als volgt beschreven: een vorm van zelforganisatie van burgers, gericht op de verbetering van de eigen leefomgeving waarbij een aantal mensen is betrokken in een al dan niet tijdelijke projectgroep. Deze activiteiten geven vorm aan hun straat of buurt, waarbij burgers zelf bepalen wat er gebeurt en waarbij de gemeente een ondersteunende of faciliterende rol heeft (Socius, 2013; Messink, 2014).

Conceptueel model

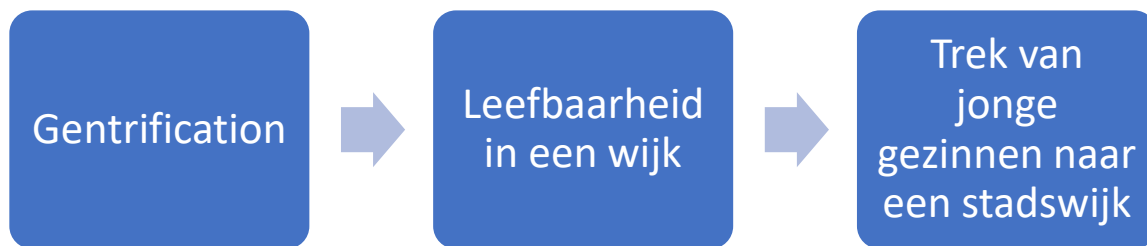
In het conceptuele model hieronder worden de variabelen voor dit onderzoek uitgelicht en wat het verband tussen deze variabelen is. Verwacht wordt dat gentrification een positieve invloed heeft op de leefbaarheid in de wijk. Door deze goede leefbaarheid zullen jonge gezinnen het aantrekkelijk vinden om in de stad te wonen en naar de stad toe te trekken.

Of er daadwerkelijk gentrification heeft plaatsgevonden in Bottendaal, wordt aan de hand van de volgende factoren bepaald:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk;
- De perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving;
- De bouwperiode (aandeel vooroorlogse woningen in de wijk);
- Aandeel hoge inkomens in de wijk;
- Werkloosheidscijfer.

De indicatoren voor leefbaarheid zijn bepaald op basis van de Leefbaarometer 2.0. Dit toetsingsmodel bestaat uit vijf dimensies:

- Woningen;
- Bewoners;
- Veiligheid;
- Voorzieningen;
- Fysieke omgeving.

Casusomschrijving

Tot zo'n 130 jaar geleden was Bottendaal een licht glooiende vlakte. De opheffing van de vestingwet zorgde in 1874 voor de afbraak van de vestingwerken. Bouwers konden in het begin van de jaren '80 in de negentiende eeuw aan de slag met de invulling van de 'negentiende-eeuwse ring', waaronder ook Bottendaal valt. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat alleen gegoede burgers zich zouden vestigen in de stadsuitbreidingen. Twee fabrikanten kregen – voordat er een woonhuis was gebouwd – een vergunning om fabriekspanden te bouwen.

Bottendaal was niet bedoeld als arbeiderswijk. De burgers die vooral in Bottendaal woonden, waren kleine zelfstandigen en het hogere personeel van de Dobbelmanfabriek.

In de nadagen van de Tweede Wereldoorlog had Bottendaal veel te lijden. Na de oorlog begon men vrijwel onmiddellijk met de wederopbouw in Nijmegen. De gemeente had de focus op het herstellen van de binnenstad en de uitbreidingswijken Hatert, Dukenburg en Neerbosch. Bottendaal verwaarloosde en verkrotte. Gezinnen trokken weg naar de naoorlogse wijken.

In 1968 signaleerde de toenmalige Raad van Maatschappelijke Opbouw dat het zo niet langer kon. Het eerste Bottendaalse burgerinitiatief was de overname van een braakliggend terrein dat eigen dom van Dobbelman was, met als doel speelgelegenheid voor kinderen te scheppen. In de 25 jaar die volgden na de vaststelling van het bestemmingsplan werd er stevig gesloopt, werden er betaalbare woningen gebouwd, groengebieden aangelegd en werd de Dobbelmanfabriek gesloopt.

Bevindingen

Bij de observatie zijn de eerste bevindingen gedaan. Bottendaal heeft relatief weinig groen in de wijk. Er is op een aantal plekken in de wijk speelplekken gerealiseerd voor kinderen. De grootste speeltuin

in de wijk is 't Kraaienest. Bottendaal kent een gevarieerde bebouwing: van monumentale panden en vooroorlogse herenhuizen, tot sociale huurwoningen en een nieuw appartementencomplex. Er is op verschillende manieren geprobeerd de wijk verkeersluw te maken. Dit is gedaan door middel van wegversperringen en woonerven. Ook worden er parkeertarieven gehanteerd om Bottendaal minder autovriendelijk te maken.

Voor dit onderzoek zijn tien respondenten geïnterviewd. Hierbij is gekeken naar de twee grote begrippen in dit onderzoek: gentrification en leefbaarheid. Gentrification is onderverdeeld in de volgende thema's:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid.
- De bouwperiode. Wanneer een wijk een hoog aandeel vooroorlogse woningen heeft, is de wijk kansrijk voor gentrification (Mc Taggart (2009). Het woningaanbod in Bottendaal is divers: van negentiende- en twintigste-eeuwse panden, tot sociale huurwoningen.
- Werkloosheid. Een laag werkloosheidscijfer geeft aan dat een wijk kans heeft op het optreden van gentrification (Mc Taggart, 2009). Dit is echter niet aan te tonen in Bottendaal. Het werkloosheidspercentage in Nijmegen is wel verminderd door de jaren heen.
- Een hoge inkomensverdeling in een wijk. Dit thema geeft aan dat wanneer er een hoge inkomensverdeling is in een wijk, er grote kans is dat er gentrification heeft plaatsgevonden (Mc Taggart, 2009). De inkomensverdeling in Bottendaal is daarentegen relatief laag. Het inkomen per huishouden is € 29.400 euro in 2014.
- De bevolkingsamenstelling. Tijdens het proces trekken drie groeperingen naar de wijk. In de eerste fase trekt de 'risk-oblivious'-groepering naar de wijk. Dit zijn vaak studenten, kunstenaars en intellectuelen. De volgende bevolkingsgroep is de 'risk-conscious'-groepering. Deze groep kan het zich veroorloven een mooie woning voor weinig geld te kopen, maar zijn zich bewust van de risico's. De laatste fase breekt aan als vastgoedpartijen tot de markt treden. Zij trekken de 'risk-adverse'-groepering aan, die graag op een centrale locatie in een sfeervolle buurt wil wonen (Gale, 1980). Oorspronkelijke bevolkingsgroepen worden gedwongen te vertrekken uit de wijk. In Bottendaal is dit enigszins het geval: de grote Turkse- en Marokkaanse gemeenschap is voor een groot deel vertrokken uit de wijk. Nu wonen er meer gezinnen met tweeverdieners en studenten.
- Bedrijvigheid. Gentrification zorgt ervoor dat de economische bedrijvigheid in een wijk toeneemt (Hamnett, 1991). De zware industrie is verdwenen in Bottendaal en er zijn horecagelegenheden bijgekomen in de wijk. Echter is het winkelaanbod wat verschaald.

Ook leefbaarheid is in thema's opgedeeld, om zo goed mogelijk voor ogen te krijgen wat respondenten van de leefbaarheid in Bottendaal vinden. Hierbij is rekening gehouden met de volgende thema's:

- Bewoners. Dit thema is een onderdeel van de Leefbaarometer 2.0. Wanneer het oordeel over de bewoners in een wijk positief is, heeft dit een positieve invloed op de leefbaarheid van een wijk (Leidemeijer et al., 2015). Het algemene oordeel van de respondenten over de bewoners in de wijk is positief. Verschillende bevolkingsgroepen wonen in goede harmonie naast elkaar.
- Veiligheid. Ook dit thema is een onderdeel van de Leefbaarometer 2.0. De veiligheid wordt vooral bepaald door het verkeer en de mate van toezicht (Karsten & Felder, 2016). De bewoners hebben een positief oordeel over de veiligheid in Bottendaal. Echter kan de verkeersveiligheid in de wijk nog worden verbeterd.
- De fysieke omgeving wordt in verschillende thema's beoordeeld. Hierbij hoort het woningaanbod, het aandeel groen in de wijk, weinig vuil op straat, voldoende fiets- en wandelpaden en de geschiktheid van de omgeving om er kinderen op te laten groeien (Van der Wouw, 2011). Een positieve waardering voor het wonen in de stad wordt tevens veroorzaakt door een veilige buitenspeelruimte dicht bij huis voor kinderen (Van Iersel, 2016). Het woningaanbod in Bottendaal is divers. De woningen verschillen van negentiende-eeuwse panden tot sociale huurwoningen uit de jaren '70. Niet alle respondenten vinden de

uitstraling van de sociale huurwoningen positief voor de uitstraling van de wijk. Daarnaast zorgt de verkamering in Bottendaal voor overlast, zoals vuilnis op straat en geluidsoverlast. Over het aandeel groen in Bottendaal lopen de meningen van de respondenten uiteen. Bottendaal is een van de minst groene wijken van Nijmegen. Echter vinden vrijwel alle respondenten dat dit een kenmerk is van een stadswijk. Het gemis van groen in de wijk wordt gecompenseerd door goede wandel- en fietspaden die gezinnen gemakkelijk naar het buitengebied rondom Nijmegen brengen.

- De ligging van de wijk is geen criterium dat vooraf is opgenomen in de interviewgide, maar wordt door alle respondenten aangedragen als een pluspunt van Bottendaal. De wijk ligt dichtbij het centrum waar veel voorzieningen zijn en het station.
- Een gevarieerd aanbod in voorzieningen zorgt voor een positieve waardering van een wijk. Daarnaast zijn speelgelegenheden en een basisschool van belang voor jonge gezinnen (Karsten & Felder, 2016). In Bottendaal is er een aantal voorzieningen, zoals een supermarkt, horecagelegenheden en een wijkcentrum. Echter is het winkelaanbod de laatste jaren verschaald. Basisschool De Driemaster is voor de respondenten belangrijk, het zorgt voor contact tussen de gezinnen in Bottendaal. Dit geldt ook voor speeltuin 't Kraaienest. De coffeeshop in de wijk zorgt echter voor veel overlast.
- De sociale interactie, ofwel contact tussen burens en buurtbewoners, is waardevol voor jonge gezinnen in Bottendaal. Wanneer er weinig sociale interactie is, ervaren bewoners hun woonomgeving als niet prettig (Vrom, 2004). Het contact tussen de respondenten en de rest van de buurtbewoners is voor alle respondenten vrij oppervlakkig, maar zij ervaren dit wel als prettig. Voor de kindvriendelijkheid van de wijk is dit een pluspunt, omdat buurtbewoners elkaars kinderen in de gaten houden wanneer ze op straat spelen.
- Het thema burgerparticipatieprojecten is niet opgenomen in de Leefbaarometer 2.0, maar het onderzoek van Commissie Vrijwilligerswerk (2004) geeft aan dat deze projecten wel degelijk een rol spelen in de waardering van een wijk. Veel respondenten zijn van mening dat deze projecten saamhorigheid brengen in Bottendaal. Echter zijn vrijwel alle respondenten niet zeer actief in de wijk, vanwege tijdsgebrek. Naast de bewoners in Bottendaal, heeft de gemeente baat bij het ontstaan van de projecten. Bij enkele respondenten is er dan ook de behoefte dat de gemeente de rol van 'makelaar' op zich neemt, om verschillende partijen bij elkaar te brengen.

Het algemene oordeel over de wijk, dat wordt gevormd door bovenstaande thema's, is positief. Vrijwel alle respondenten zijn van mening dat Bottendaal de charme van een dorp heeft, dat midden in de stad ligt. De kleinschaligheid van de wijk is voor de kinderen een pluspunt. Zij kunnen zo langzaam meegroeien in de maatschappij. Echter hebben niet alle behandelde thema's een positief effect op het oordeel van de jonge gezinnen op de leefbaarheid. Zo kan het aandeel groen en de verkeersveiligheid in de wijk nog worden verbeterd.

Conclusie en aanbevelingen

In Bottendaal heeft er in zekere zin gentrification plaatsgevonden. Gentrification zorgt ervoor dat Bottendaal een populaire wijk is om te wonen, omdat er veel te doen is. Dit heeft ook zijn effect op de leefbaarheid in de wijk. De meningen zijn verdeeld over de leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal, dat wordt veroorzaakt door een aantal thema's. Vooral de groenvoorziening en de verkeersveiligheid kunnen worden verbeterd. Echter zijn bijna alle respondenten positief over de wijk en zullen zij Bottendaal niet snel verlaten.

Na de uitvoering van dit onderzoek kan er een aantal aanbevelingen worden gedaan om de leefbaarheid in de wijk te verbeteren en het proces gentrification in goede banen te leiden.

- Het aandeel groenvoorzieningen kan worden vergroot door middel van het beperken van het betegelen van voortuinen. Ook het creëren van boomspiegels kan het straatbeeld groener maken.

- Het aantal fietsen op de straat kan worden verminderd door het realiseren van meer stallingsplekken. Ook kunnen de eigenaren van studentenpanden worden verplicht een stallingsplaats te creëren voor fietsen van studenten.
- De verkamering in de wijk zorgt voor overlast in de wijk. Door het reguleren en een maximum te stellen van de verkamering zal er hier meer toezicht op zijn.
- De coffeeshop is een tweede factor die voor veel overlast zorgt in Bottendaal. Dit gaat gepaard met een slechte verkeersveiligheid. Om deze te verbeteren, kunnen er maatregelen worden genomen als drempels plaatsen om de snelheid van automobilisten te matigen.

1. Projectkader

1.1. Aanleiding

De steden in Nederland groeien: de trek naar de stad door jongeren is toegenomen en het vertrek uit de stad is afgenomen. Dit is echter niet altijd zo geweest. In 1980 vestigen veel mensen zich in de stad, maar er vertrekken er meer. Veel gezinnen ervaren de stad als een niet-kindvriendelijke woonomgeving. Het krijgt een slecht imago voor startende gezinnen en gezinnen met opgroeiende kinderen; zij trekken massaal naar het ommeland (Boterman, Karsten, 2015). Uit een rapport van BNA (2010) zijn oorzaken als kleine woningen, geen of beperkte buitenruimte, verkeersdrukte, gevoel van onveiligheid en hoge kosten redenen om de stad uit te trekken. Om ongecontroleerde suburbanisatie tegen te gaan, werd het 'groei-kernenbeleid' geïntroduceerd (Boterman, Karsten, 2015). Met dit beleid wil de overheid het verstedelijkingsproces in goede banen leiden. Ook worden de grote steden zo ontlast en kregen deze te maken met een periode van bevolkingsverlies. In de jaren negentig wordt het compactestadbeleid in gang gezet. Jonge huishoudens vertrekken uit de stad en vestigen zich in omliggende groei-kernen, de zogeheten Vinex-wijken (Boterman, Karsten, 2015). Met deze Vinex-wijken moet het groene buitengebied worden opgehouden. Maar ook de mobiliteit beperken en de leefbaarheid in de steden hoog houden (Seghers, 2014).

Echter toont de publicatie Via Vinex (2006) de ontevredenheid van enkele Vinex-bewoners. "Waarom ik hier wil wonen? Allereerst omdat een mens toch ergens moet wonen. [...] Ik woon in een huis met een keuken en drie slaapkamers en een badkamer. Een huis waar ik eet en slaap, schrijf, lees en naar muziek luister. Een huis waar ik naar de televisie kijk en gesprekken voer met mijn vrouw. [...] Een huis waar ik, kortom, leef." Geen overtuigende Vinex-liefdesverklaring dus, maar een koele, zakelijke verstandhouding (Seghers, 2014).

In 2010 kennen grote steden een omslagpunt. Ze trekken steeds meer nieuwe bewoners aan en houden ze vast. Nieuwe woningen, onderwijs- en uitgaansvoorzieningen maken de stad aantrekkelijk voor jong en oud. De nieuwe stad raakt weer in trek bij grote groepen bewoners uit de middenklasse, vanwege mogelijkheden voor cultuur en consumptie. Aanvankelijk zijn het vooral de jonge professionals voor wie stedelijk wonen bijna een must bleek te zijn. Een deel van deze groep krijgt kinderen en besloot dat dat geen reden was om te vertrekken; zij transformeren van young urban professional (Yup) naar young urban professional parent (Yupp) (Karsten, 2014).

De huidige stedelijke oriëntatie van gezinnen blijkt een globaal verschijnsel dat zich vooral in en nabij de binnensteden van grote steden manifesteert. Deze wijken komen vaak in aanmerking voor het proces gentrification. Hierbij slaat de staat van (vaak) vervallen achterstandswijken ineens om en veranderen de wijken in een hippe buurt. Bekende voorbeelden hiervan zijn SOHO en het Meatpacking-district in New York (Geurtz, 2006). Deze wijken zijn ook echter dicht bij huis te vinden, zoals Bottendaal in Nijmegen. Deze wijken worden steeds populairder voor het middenklassegezin. Steeds meer jonge gezinnen willen weer in de stad wonen.

In dit onderzoek ligt de focus op jonge gezinnen die (terug) verhuizen naar de stad en die zich vestigen in gentrificationwijken. In dit onderzoek is dat de wijk Bottendaal in Nijmegen. Jonge gezinnen hebben behoefte aan bepaalde voorzieningen. In dit onderzoek wordt duidelijk waar zij behoefte aan hebben, of zij tevreden zijn over hun woonomgeving en of deze ook geschikt is voor opgroeiende kinderen.

1.2. Maatschappelijke relevantie

Bottendaal is een wijk die door de jaren heen te maken heeft gehad met forse veranderingen, waarbij ook de bevolkingssamenstelling is veranderd.

Echter ontbreekt passende literatuur voor een wijk als Bottendaal, omdat de meeste onderzoeken zijn uitgevoerd in het westen van het land. Daarom kan dit onderzoek voor een mogelijke toevoeging zorgen op het beleid op het gebied van de verbetering van leefbaarheid in gentrificationwijken voor de specifieke doelgroep jonge gezinnen.

Ook kan dit onderzoek nieuwe inzichten bieden op het proces gentrification en hiermee actief omgaan met de kansen die gentrification in binnenstedelijke wijken heeft. Het is belangrijk hierbij te onderzoeken welke factoren invloed hebben op het proces gentrification en in hoeverre de overheid invloed heeft op deze factoren.

1.3. Wetenschappelijke relevantie

Op het gebied van wetenschappelijke relevantie kan het onderzoek een bijdrage leveren aan de bestaande literatuur. De literatuur dit over dit onderwerp is geschreven, gaat vaak over middelgrote steden in het westen van Nederland. Onderzoeken die zich focussen op andere delen dan het westen van Nederland, missen nog. Wellicht komen er door dit onderzoek andere inzichten, als het in het oosten van Nederland wordt onderzocht.

De theorie die wordt meegenomen, zoals de onderzoeken van Leidelmeijer en Van Kamp (2003), Mul (2010) en Karsten (2003) die zich richten op het thema leefbaarheid, komt uit bestaande onderzoeken die (voornamelijk) in het westen van Nederland zijn uitgevoerd. Door dit onderzoek wordt duidelijk of de resultaten overeenkomen of dat hier een duidelijk verschil ontstaat.

De theorie die het proces gentrification verduidelijkt, zoals de onderzoeken van Smith (1979; 1996), Hamnett (1991), Gale (1980), Uitermark, Duyvendak en Schuermans (2005) en Mc Taggart (2009), zijn wellicht achterhaald doordat een aantal onderzoeken enige tijd geleden is uitgevoerd. Door dit onderzoek wordt duidelijk of de theorie nog steeds toepasbaar is op de praktijk.

1.4. Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het proces gentrification en de invloed hiervan op de leefbaarheid die van belang is voor jonge gezinnen in steden. Hiermee wordt ook duidelijk wat de redenen van jonge gezinnen zijn om naar de stad te trekken. Hierdoor kan de bestaande informatie over gentrification en leefbaarheid in verband met jonge gezinnen verder worden ontwikkeld.

1.5. Vraagstelling

Gentrification vindt plaats in een binnenstad, zoals het centrum of de rand daaromheen. In deze wijken is vaak karakteristieke en historische bebouwing te vinden waar veel activiteiten door elkaar heen (kunnen) gebeuren. Voordat er gentrification heeft plaatsgevonden, is de wijk - vaak een volksbuurt – vervallen. De leefbaarheid komt hier in het geding. Welke veranderingen vinden er plaats zodat deze wijken aantrekkelijk worden voor jonge en startende gezinnen?

Gekozen is de volgende onderzoeksvraag:

In welke mate kan het proces gentrification bijdragen aan leefbaarheid voor jonge gezinnen in de wijk Bottendaal?

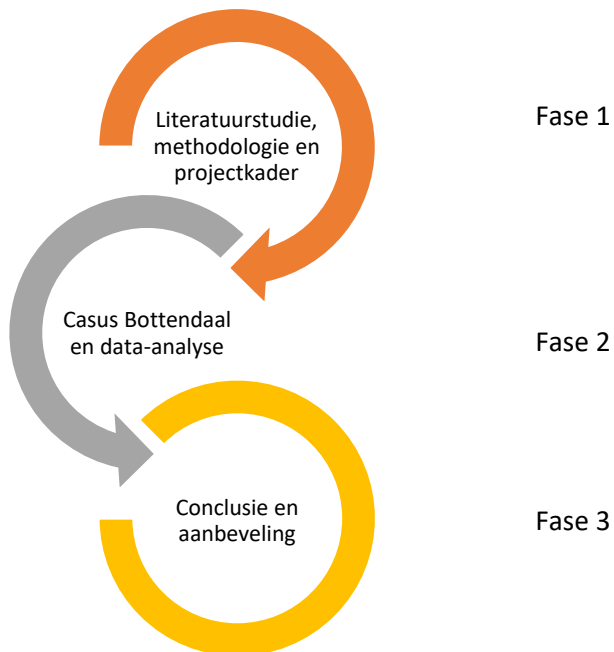
Om deze vraag te beantwoorden, is er een aantal deelvragen opgesteld. De bovenstaande vraagstelling moet op een aantal punten begrijpbaar worden verduidelijkt:

- Welke actoren zijn bij het proces gentrification betrokken?
- Op basis van welke factoren kiezen jonge gezinnen ervoor om in een gentrificationwijk te wonen?
- Welke aspecten zorgen voor leefbaarheid voor jonge gezinnen?

1.6. Onderzoeksmodel

In figuur 1 wordt het onderzoeksmodel weergegeven. Dit geeft weer dat het onderzoek in drie (ruwe) fasen kan worden opgedeeld. Fase 1 is de voorbereiding, deze bestaat uit een

literatuurstudie, het bepalen van de methodologie en het opstellen van het projectkader. Deze fase kan ook worden beschreven als het opstellen van het onderzoeksvoorstel. Fase 2 staat in het teken van de dataverzameling. Dit bestaat in dit onderzoek uit een observatie in de wijk Bottendaal en het afnemen van interviews met wijkbewoners. Dit zijn ouders van gezinnen die wonen in Bottendaal. Deze data wordt getranscribeerd en geanalyseerd. Fase 3 is de afrondingsfase. Hier worden conclusies getrokken uit de verzamelde data en deze worden gepresenteerd. Ook zullen hier de aanbevelingen uit volgen.

Figuur 1: onderzoeksmodel.

Bron: eigen figuur.

1.7. Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt een introductie gegeven omtrent het onderzoek dat wordt gedaan. Hierop volgend worden de doelstelling, relevantie en de vraagstelling toegelicht.

Ik hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader gevormd. Hierin worden de deelvragen van dit onderzoek deels beantwoord, die gegrond zijn in de literatuur. Deze zijn vooral toegespitst op het proces gentrification en leefbaarheid. Tot slot wordt in hoofdstuk 2 het conceptuele model en de operationalisatie gepresenteerd en toegelicht.

Hoofdstuk 3 staat in het teken van de methodologie. Hierin wordt de onderzoeksstrategie, de keuze en afbakening van de casus, de dataverzameling en -analyse toegelicht.

In hoofdstuk 4 worden de onderzoeksgegevens geanalyseerd. Hierin wordt onder andere de observatie van Bottendaal en de interviews van de respondenten meegenomen. De deelvragen worden allen uitvoerig behandeld met de empirische data uit de interviews en observatie.

In hoofdstuk 5 wordt een conclusie gevormd op de hoofdvraag, waarmee een koppeling wordt gemaakt tussen de empirische data en de literatuur. Hieruit volgens ook de aanbevelingen.

2. Theoretisch kader

2.1. Gentrification

Gentrification blijft voor wetenschappers lastig om te definiëren aangezien er steeds nieuwe typen en vormen ontstaan. Het is een zeer dynamisch proces. Gentrification is een proces wat tegenwoordig veel aan bod komt, maar is al langer gaande. Volgens Smith (1996) werd gentrification voor het eerst waargenomen in de jaren zestig, maar is sinds de tweede helft van de jaren negentig in een nieuwe fase terechtgekomen. Deze fase onderscheidt zich in de eerste plaats doordat gentrification een integraal onderdeel is geworden van de stedelijke economie. Het aantrekken en behouden van de middenklasse is nu een centraal doel van vrijwel elke vorm van stedelijk beleid. Gentrification is tegenwoordig nog steeds actueel. In New York krijgt gentrification een extra dimensie. Het proces veroorzaakt onder andere een strijd tussen rijk en arm en tussen het grootkapitaal en de onderklasse. De stad wordt heroverd door de bovenklasse. Een ongepolijste arbeidersbuurt wordt opgeleukt en gladgeschuurd door kunstenaars en studenten. Een buurt die dankzij nieuwe voorzieningen als koffiewinkeltjes en yogastudio's zo populair wordt dat de stijgende huren en vastgoedprijzen in een paar jaar alle oorspronkelijkheid uitbannen (Persson, 2018). Smith (1996) beaamt dit: gentrification betekent het proces waarbij volksbuurten langzaam maar zeker worden getransformeerd in woongebieden voor de middenklasse.

Gentrification zorgt ervoor dat buurten opknappen, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in een wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in de wijk opleeft. Het begint bij de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze groepen investeren graag in de woningvoorraad van oudere stedelijke wijken. Dit zorgt ervoor dat deze wijken als aantrekkelijk en levendig bekend komen te staan. De aantrekkelijkheid van deze wijken wordt bepaald door onder andere de ligging, het stedelijke karakter en de architectonische kwaliteiten (Hamnett, 1991).

Niet alle reacties op gentrification zijn positief. In het artikel van Uitermark, Loopmans, Duyvendak en Schuermans (2005) wordt gentrification als een tamelijk negatief proces uitgelegd. Er is een einde gekomen aan een lange periode waarin progressieve onderzoekers en bestuurders van de stad vriendelijke oplossingen konden aandragen voor stedelijke problemen: de armen moesten worden beschermd, de gekken gedoogd en de migranten hartelijk ontvangen. Arme bewoners, ooit het troetelkind van de buurtontwikkelaars, zijn nu een sta-in-de-weg geworden voor de heropleving van wijken of buurten. Overall wordt het aantrekken van midden- en hogere inkomensgroepen als dé oplossing gezien voor stadsvernieuwing en worden gemarginaliseerde groepen tot een deel van het probleem verklaard. Persson (2018) verklaart dat gentrification vroeger een proces was dat stapgewijs ging. Vroeger kon een hippe buurt decennialang avant-garde blijven. Maar het nieuws gaat nu snel, dankzij internet en sociale media. Als nieuwe bewoners hun intrek nemen in de buurt, komt het grote geld er meteen achteraan en is er voor het kleine geld al snel geen plaats meer. Oorspronkelijke bewoners zijn daarom genoodzaakt te verhuizen. Vaak is dit uit de buurt. Amerikaanse onderzoekers probeerden halverwege de jaren zeventig erachter te komen welke steden en buurten het meest gevoelig waren voor het optreden van gentrification. Het proces bleek vooral op te treden in steden waar de dienstensector een belangrijke pijler van de stedelijke economie was geworden (Lipton, 1977). Later voegden anderen daar nog aan toe dat de kans op gentrification groter was in steden met één of meerdere universiteiten met docenten en afgestudeerden in alfa- en gamma studies (Cortie & Van de Ven, 1981). De buurten waar het proces de beste kansen had, bleken vaak voormalige arbeidersbuurten te zijn die dichtbij de binnenstad of concentraties van culturele voorzieningen lagen. Vaak stonden er in de wijk veel goedkope, maar karakteristieke gebouwen met een 'romantische' uitstraling die na een ingrijpende renovatie aantrekkelijke woningen werden. Ook hadden veel buurten een gemengd karakter. Er woonden niet alleen mensen met uiteenlopende (etnische) achtergronden, maar er werd ook in kleine bedrijfsruimten en winkels gewerkt (Smith & Van Weesep, 1992).

2.2. Het verloop van het gentrificatieproces

Het gentrificatieproces is in drie grove fases te verdelen. In de eerste fase is het volgens Gale (1980) vooral de 'risk-oblivious'-groepering: studenten, kunstenaars en intellectuelen trekken naar een buurt vanwege de goedkope (huurwoningen) en bijzondere sfeer. Dit ligt voor de volgende, koopkrachtigere groep nieuwkomers anders. Zij kunnen het zich veroorloven een mooie woning voor weinig geld te kopen, maar zijn zich bewust van de risico's die zij hiermee lopen ('risk-conscious'). De komst van deze koopkrachtigere groep zorgt vaak ook voor de eerste grote veranderingen in het voorzieningenaanbod. De oorspronkelijke bewoners verlaten in deze tweede fase in steeds grotere getalen de buurt, omdat hun huurwoningen worden omgezet naar koopappartementen. De laatste en derde fase van gentrificatie breekt aan als professionele vastgoedpartijen zich op grote schaal met de buurt gaan bemoeien. Zij kopen braakliggende percelen en verwaarloosd onroerend goed op om er luxe woningen te realiseren voor hogere inkomensgroepen. Het kopen van deze appartementen levert voor bewoners nauwelijks meer risico's op. Er trekt daardoor een nieuwe groep mensen ('risk-adverse') naar de wijk die graag op een centrale locatie in een sfeervolle buurt woont. Waar in de vorige fase al veel oorspronkelijke bewoners noodgedwongen vertrokken, worden nu ook de gentrifiers, de personen die zich vanaf het eerste uur in de wijk gevestigd hebben, uit de buurt geduwd door de gestegen huren en het omzetten van huur- in koopwoningen. Hoewel de theorie van Gale (1980) nog vaak wordt gebruikt, zijn er inmiddels meerdere onderzoeken gepubliceerd die laten zien dat gentrificatie sterk wordt bepaald door de lokale context (Van Weesep, 1994; Lees & Bondi, 1995; Lees, 2000). In een buurt kunnen ook meer woningen zijn gekomen als gevolg van functieverandering van gebouwen. Daarnaast zijn het vaak hoogopgeleide ex-studenten die dankzij een baan of andere inkomsten hun sociaaleconomische positie verbeteren en een (opgeknapt) duurere woning in hun buurt kopen. Met hun vraag naar koopappartementen of -huizen brengen zij de veranderingen in de wijk aan (Cortie & Van de Ven, 1981; Wiegersma & Van Weesep, 1992).

2.3. Oorzaken en gevolgen van gentrificatie

Niet alleen de theorie van Gale (1980) kan gentrificatie veroorzaken, de afwijkende woonwensen van een groeiende groep hoogopgeleide en welvarende één- en tweepersoonshuishoudens zouden ook een belangrijke verklaring zijn voor het ontstaan van gentrificatie (Smith & Van de Ven, 1992). Dit was echter volgens Smith onjuist. Deze geograaf introduceerde zijn 'rent gap' theorie in 1979. Deze theorie is gebaseerd op investeringen en desinvesteringen in verwaarloosde stadswijken. Omdat ontwikkelaars hun geld vooral in nieuwe suburbs stopten, raakten volgens Smith (1992) oude stadswijken in verval. De kloof die ontstond tussen de lage actuele waarde van de grond plus opstallen en de potentiële opbrengst bij optimaal gebruik zou particuliere ontwikkelaars stimuleren om weer in de wijk te investeren (Smith, 1979). De theorie van Smith verklaart waarom de middenklasse zich een tijd buiten de stad heeft gevestigd en het niet aantrekkelijk was om in de stad te wonen.

Volgens Beauregard is de 'rent gap' theorie nog geen verklaring voor het ontstaan van gentrificatie. Ook David Ley vindt de theorie van Smith niet compleet. Volgens Ley zijn de ingrijpende sociaal-culturele en sociaaleconomische veranderingen in de samenleving verantwoordelijk geworden voor het optreden van gentrificatie. Juist in de steden waren er huishoudens met een eigen kijk op de woningmarkt ontstaan, als gevolg van de vergaande emancipatie van vrouwen, door de komst van minderheden en de groei van werkgelegenheid in de zakelijke en financiële dienstverlening. Gentrificatie was een uiting van deze fundamentele sociaaleconomisch en -culturele herstructurering (Ley, 1996).

Door sommigen is gesuggereerd dat de 'rent gap' theorie van Smith vooral van toepassing is op Amerika en de 'value gap' benadering meer bij de Westeuropese situatie past. Zo vonden Hamnett en Randolph bij hun onderzoek naar veranderende eigendomsverhoudingen bij appartementen in Londen een grote kloof in waarde tussen woningen in verhuurde staat en woningen die leeg konden worden opgeleverd. Op plekken waar de toekomstige opbrengsten uit verhuur schril afstaken tegen

de actuele marktwaarde van de woning werden verhuurders gestimuleerd hun bezit te splitsen en aan eigenaar-bewoners te verkopen (Hamnett & Randolph, 1982 in: Wiegersma & Van Weesep, 1992).

2.4. De mate van gentrification in een wijk

Welke factoren bepalen of het proces gentrification daadwerkelijk heeft plaatsgevonden in een wijk? In het onderzoek van Mc Taggart (2009) zijn er in totaal vijf indicatoren die een significante correlatie hebben met het vastgoed en het inkomen in een gentrificationwijk:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk. Dit is volgens het onderzoek van Florida (2002) een belangrijke factor in het op gang brengen van een proces van gentrification in een stedelijke wijk. Dit brengt tevens levendigheid in een wijk en stimuleert de lokale economie.
- De perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving (Mc Taggart, 2009, p. 26).
- De bouwperiode. Wijken waar veel vooroorlogse panden staan, of waar de woningen zijn gebouwd aan het einde van de negentiende eeuw, hebben vaak bijzondere architectonische waarden. Ook hebben ze veel culturele voorzieningen door de ligging dicht bij het centrum en de multiculturele samenleving in deze wijken (Mc Taggart, 2009, p. 26).
- Aandeel hoge inkomens in de wijk. In een wijk waar het proces gentrification is te zien, stijgt vaak ook het besteedbaar huishoudinkomen (Mc Taggart, 2009, p. 26).
- Een laag werkloosheidscijfer (Mc Taggart 2009, p. 26).

Vooraf in wijken met een hoog aandeel creatieve bedrijven, een positief bewonersoordeel over de eigen woonomgeving, veel vooroorlogse woningen, een bovengemiddeld aandeel hoge inkomens en een laag werkloosheidscijfer, zijn wijken die kansrijk zijn voor het proces gentrification (Mc Taggart, 2009, p. 7-8).

2.5. Betrokken actoren

Bij het proces gentrification zijn verschillende actoren betrokken. Vooral de lokale overheid staat onder sterke druk om gentrification te ondersteunen. Het huidige stedelijke vernieuwingsbeleid wordt volgens Smith veel minder dan vroeger gericht op zorg en de uitbreiding van collectieve voorzieningen, maar in de eerste plaats op het lokken en verminderen van investeringsrisico's 'gentrifiers' (Smith, 1996). Door het promoten van gentrification kan de gemeente zorgen dat de wijk aantrekkelijk wordt voor mensen met een hoger inkomen (Uitermark, Duyvendak & Kleinhans, 2007). Ook voor wooncorporaties wordt gentrification ingezet om economische groei van en de leefbaarheid in oude wijken positief te beïnvloeden (Uitermark et. al., 2007; p. 125). Ook is het doel om verschillende bevolkingsgroepen 'sociaal' te mengen. Deze corporaties willen een gevarieerder woningaanbod creëren door sociale huurwoningen te verkopen, te slopen om nieuwe woningen te kunnen bouwen in de marktsector en/of woningen te renoveren om deze vervolgens in de marktsector terecht te laten komen (Oudenampsen, 2007). Door sociale huurwoningen te creëren in een wijk, wordt ervoor gezorgd dat niet alleen huishoudens met een hoog inkomen, maar ook huishoudens met een lager inkomen in de wijk kunnen blijven wonen.

Degenen die zich vestigen in een wijk waar gentrification heeft plaatsgevonden, zijn vaak middenklasse-jongeren die hun leefstijl hebben aangepast. Waar een éénpersoonswoning in een voorstad eerst nog wenselijk was, bestaat er nu een trend waarin deze bevolkingsgroep een lager geboorteaantal, uitgestelde huwelijken en jongere huizenkopers kent. Hier hoort een nieuwe droom bij, die zich niet afspeelt in een voorstad (Lipton, 1977). Suburbanisatie is niet het ideaal van veel middenklasse-gezinnen; zij blijken ook graag in de stad te willen wonen. Ook economische redenen spelen een rol bij het kiezen voor een huis in een gentrification-wijk. De kosten voor een nieuwbouwhuis zijn snel gestegen na de Tweede Wereldoorlog en de afstand van een nieuwbouwwijk naar het centrum van een stad werd alsmaar groter. Oude percelen werden gekocht en het herstellen hiervan was goedkoper vergeleken met de kosten van een vergelijkbaar nieuw huis. Tevens schoten de kosten voor benzine omhoog en stegen de tarieven voor het openbaar vervoer. Hierdoor was het niet aantrekkelijk om buiten de stad te wonen (Smith, 1996).

2.6. Leefbaarheid

Naast het begrip gentrification, speelt het begrip leefbaarheid in dit onderzoek een grote rol. Voor dit begrip zijn verschillende definities. In de sociale wetenschappen verwijst de term leefbaarheid meestal naar maatschappelijke verbanden. Er wordt gesproken over leefbaarheid van de samenleving als geheel en over de leefbaarheid van instituties daar binnen. Het gaat daarbij om de vraag in hoeverre eisen en voorzieningen van de samenleving aansluiten op de vermogens en behoeften van burgers (Veenhoven, 2000).

In de praktijk is het lastig voor ogen te krijgen wat er nu precies wordt verstaan onder het begrip leefbaarheid. Het fenomeen wordt door veel mensen herkend, hoewel niet iedereen hetzelfde beeld bij leefbaarheid heeft. De interpretatie ervan kan van persoon tot persoon en van plek tot plek verschillen. Wat voor de één leefbaar is, is dat voor de ander niet (Vrom, 2004, p. 7). Volgens Leidelmeijer en Van Kamp (2003) wordt leefbaarheid beschreven als de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld. Het gaat over de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken. Deze omschrijving wordt in het rapport van Mul (2010) aangevuld met de factoren woningvoorraad, publieke ruimte, voorzieningen, bevolkingssamenstelling op sociaal en economisch gebied, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid.

2.7. De Leefbaarometer

Omdat leefbaarheid moeilijk in de praktijk is te meten, is er een Leefbaarometer opgesteld. Een Leefbaarometerscore is opgebouwd uit 49 indicatoren. Die zijn samengevat in zes dimensies: woningvoorraad, publieke ruimte, voorzieningen, bevolkingssamenstelling, sociale samenhang en veiligheid. De leefbaarheid wordt niet gemeten aan de hand van subjectieve kenmerken, zoals de mening van bewoners, maar door objectief meetbare variabelen, zoals aangiftecijfers afkomstig van de politie. Het nadeel van de objectief meetbare variabelen is dat sommige indicatoren moeilijk zijn te meten. Ook zeggen veel indicatoren van de Leefbaarometer wel iets over het te meten gebied, maar veel minder over de daadwerkelijke mate waarin problemen zich voordoen. Zo zou een hoog aandeel van sociale huurwoningen in een wijk een negatief effect hebben op de leefbaarheid (Deijl, 2012).

Volgens Leidelmeijer, Marlet, Ponds, Schulenberg, Van Woerkens en Van Ham (2015) is de Leefbaarometer opgebouwd uit twee submodellen. Het eerste submodel voorspelt het oordeel van bewoners over hun woonomgeving. Via het tweede submodel wordt de waardering van bewoners voor de woonomgeving voorspeld, voor zover die in de huizenprijzen tot uiting komt. Dit wordt ook wel het objectieve deel genoemd. Door deze twee benaderingen te combineren, ontstaat een goed beeld van de leefbaarheid. Een belangrijk doel van de Leefbaarometer is de leefbaarheid op een zo laag mogelijk schaalniveau weer te geven.

De Leefbaarometer is inmiddels vernieuwd en heet de Leefbaarometer 2.0. Had de 'verouderde' versie nog zes dimensies, nu zijn er dat vijf: woningen, bewoners, veiligheid, voorzieningen en fysieke omgeving. Het bevat voldoende indicatoren om te voorkomen dat meetfouten of incidentele ontwikkelingen het beeld overheersen en/of bepaalde indicatoren erg overheersen en stigmatiserend kunnen werken (Leidelmeijer et al., 2015).

In het onderzoek van VROM (2004) blijkt dat niet alleen de thema's uit de Leefbaarometer 2.0 invloed hebben op de leefbaarheid in een wijk, maar dat het contact tussen bewoners ook invloed heeft op de leefbaarheid in een wijk. Wanneer er weinig sociale interactie (contact met burens en buurtbewoners) is, ervaren bewoners hun woonomgeving als niet prettig. Het contact tussen de bewoners hangt sterk samen met het thema 'bewoners' uit de Leefbaarometer 2.0. Als men tevreden is met de samenstelling van de bevolking, is men vaak ook meer tevreden over de sociale interactie.

2.8. Jonge gezinnen en leefbaarheid

Leefbaarheid heeft invloed op de komst en het vertrek van gezinnen. Echter hebben gezinnen ook invloed op de leefbaarheid van een stad. De uittocht van jonge gezinnen zorgt op termijn voor negatieve gevolgen in een stad. Jonge gezinnen zijn de graadmeter voor leefbaarheid in de stad. Zij verwachten een leefomgeving die veilig en kindvriendelijk is. Door hun aanwezigheid wordt de stad groener, komen er minder auto's en is er meer rust. De stad wordt er aangenamer door (Nagtegaal & De Voogt, 2017).

Voor gezinnen is er een aantal factoren die leefbaarheid bevorderen. Dit wordt ten eerste veroorzaakt door de nabijheid en bereikbaarheid van speelvoorzieningen. Dit valt onder de fysieke omgeving en de aanwezigheid van voorzieningen in de Leefbaarometer 2.0. Volgens het onderzoek van Karsten en Felder (2016) is het belang van speelvoorzieningen toegenomen, doordat de zelfstandige bewegingsvrijheid van kinderen in de stad is afgenomen. Jonge gezinnen in steden zijn vaak gebruikers van speelplaatsen. Volgens Karsten (In: Van Iersel, 2016) wordt de positievere waardering voor het wonen in de stad veroorzaakt door onder andere een veilige buitenspeelruimte dicht bij huis, de aanwezigheid van andere kinderen in de buurt en actieve (fietsende) ouders. De stoep speelt hier een rol in, omdat daar een derde van de buitenspeeltijd wordt doorgebracht. Stoepen worden echter steeds meer voor andere doeleinden gebruikt, waardoor er minder speelruimte overblijft. De ruimte wordt gedeeld door geparkeerde (bak)fietsen, afvalcontainers, geveltuintjes of ze worden opgeofferd voor meer parkeerruimte. Daarnaast bieden schoolpleinen een goede speelruimte. De plekken zijn bekend bij kinderen en vaak zijn er meerdere kinderen aanwezig. Ouders komen er om hun kind op te halen.

De nabijheid van een basisschool is ook belangrijk voor ouders en kinderen (Karsten & Felder, 2016). De school is een plaats van ontmoeting en verbondenheid. Het is een sociaal knooppunt voor zowel het kind, als de ouder.

Veiligheid is een dimensie in de Leefbaarometer 2.0 en speelt ook een rol in het waarderen van de leefbaarheid door gezinnen. Deze veiligheid wordt vooral bepaald door het verkeer en de mate van toezicht. Het veiligheidsgevoel in een wijk heeft invloed op het spelen van kinderen, het bepaalt namelijk hoeveel vrijheid kinderen van hun ouders krijgen (Karsten & Felder, 2016).

2.9. Burgerparticipatieprojecten

Een thema dat niet wordt behandeld in de zowel Leefbaarometer, als de vernieuwde Leefbaarometer 2.0, is burgerparticipatieprojecten. Deze projecten spelen ook een rol in de waardering van een wijk. Deze ontstaan vaak vanuit een probleem of een behoefte in de lokale samenleving (Commissie Vrijwilligerswerk, 2004). De meest gangbare definitie voor het begrip burgerparticipatie is: "Een vorm van zelforganisatie van burgers, gericht op de verbetering van de eigen leefomgeving en/of de samenleving waarbij een aantal mensen betrokken is in een al dan niet tijdelijke initiatiefgroep, actiegroep, projectgroep" (Socius, 2012, p. 1). Deze projecten ontstaan niet zomaar. Het gevoel voor de urgentie van het probleem speelt hierbij een rol (Bremman, 2011). Visser (In: Messink, 2014, p. 19) omschrijft het begrip als: "Activiteiten van burgers om vorm te geven aan hun straat, buurt, of stad, waarbij burgers zelf bepalen wat er gebeurt en waarbij de gemeente een ondersteunende c.q. faciliterende rol heeft".

Naast dat gezinnen zorgen voor leefbaarheid in een stad, zetten zij zich tevens bovenmatig in voor het behouden van deze leefbaarheid. Zij willen dat de buurt veilig en schoon is voor hun kinderen (Nagtegaal & De Voogt, 2017). De burgerparticipatieprojecten die worden georganiseerd, zijn vooral gericht op het kindvriendelijker maken van de buurt, vooral voor appartementen zonder tuin. Zo worden auto's geweerd uit straten, waardoor kinderen buiten kunnen spelen. Ook worden er speeltuintjes gerealiseerd.

Door burgerparticipatieprojecten kunnen gezinnen steeds meer hun eigen stempel drukken op hun leefomgeving. De reden om een initiatief op te starten is vaak het gemis van een bepaalde voorziening in de wijk dat één van de ouders ervaart (Karsten, 2014). Dit gevoel van gemis komt overeen met het onderzoek van Bremman (2011).

Nieuwe initiatieven van betrokken burgers spelen zich in de eerste instantie af buiten het blikveld van de overheid. Deze initiatieven doen zich vooral voor op de terreinen van zorg, veiligheid, leefbaarheid, normen en waarden en integratie. Het gaat om groepen actieve burgers die sterke betrokkenheid bij een maatschappelijk probleem tonen en waar officiële instanties zich in hun ogen onvoldoende om bekommeren. Ondanks dat de overheid geen rol speelt bij de burgerparticipatieprojecten, heeft de overheid wel veel baat bij deze burgerparticipatieprojecten. De werkwijze van de initiatiefnemers is veelal praktijk- en resultaatgericht en laat zien dat hardnekkige problemen op lokaal niveau daadwerkelijk kunnen worden aangepakt. De inspiratie die hiervan uitgaat, kan ertoe leiden dat de overheid het betreffende probleem (alsnog) op de agenda zet, een hogere prioriteit toekent, beleid, ontwikkelt en faciliteiten of subsidie verstrekt (Commissie Vrijwilligersbeleid, 2004).

Ook de gemeente heeft baat bij het ontstaan van de burgerparticipatieprojecten, maar staat net zoals de overheid, buiten het gezichtsveld van deze initiatieven. Het is echter wel belangrijk dat de gemeente zichtbaar is. Een voorbeeld hiervan is om letterlijk je gezicht te laten zien in de wijk, door aanwezig te zijn bij het opbouwwerk of bij een wijkservicepunt. Echter is er vaak ook behoefte aan de gemeente die de rol van 'makelaar' op zich neemt. Het is belangrijk om als gemeente goed zicht te hebben op de sociale infrastructuur, zodat mensen met elkaar in contact komen of worden doorverwezen naar instellingen die initiatiefnemers verder kunnen helpen (Commissie Vrijwilligersbeleid, 2004).

2.10. Perceptie van bewoners op leefbaarheid

Om te onderzoeken of er een verband is tussen de twee begrippen gentrification en leefbaarheid, moet onder andere worden gekeken naar de perceptie op leefbaarheid van bewoners in een gentrificationwijk. Allereerst is er de vraag welke personen worden aangetrokken tot een gentrificationwijk. Volgens het onderzoek van Karsten (2003) is er een groeiende groep nieuwe gentrifiers in aantocht waar nog vrij weinig over bekend is: de yupps (young urban professional parents). Voor deze groep is het culturele klimaat van een stad belangrijk. Helemaal kindvriendelijk is een gentrificationwijk niet; er is veelal niet op kinderen gerekend bij de bouw van een centrumwijk. Toch weerhoudt dat deze jonge gezinnen niet van het wonen in of dichtbij het centrum (Karsten, 2003).

Hoe er door de bewoners tegen leefbaarheid wordt aangekeken, is geen constant gegeven. In de negentiende eeuw stond bijvoorbeeld de biologische betekenis van leefbaarheid voorop: het bestrijden van ziekten en epidemieën. Ook kunnen de omgevingskenmerken die bepalend zijn voor het oordeel en gedrag van bewoners veranderen. Indicatoren zoals bijvoorbeeld de aanwezigheid van Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten in een buurt of de aanwezigheid van windmolens kunnen relevant zijn (Leidemeijer et al., 2015).

Kinderen en volwassen stellen andere eisen aan leefbaarheid. Zo zijn de voorkeuren van een jong gezin anders dan die van een student. Een gezin geeft vaak de voorkeur aan een rustige, verkeersveilige wijk, terwijl dit geen prioriteit van een student is (Veenhoven, 2000).

2.11. Conceptueel model

In figuur 3 is een conceptueel model weergegeven dat is gevormd aan de hand van de theorie en de verwachtingen.

Figuur 3: conceptueel model.

Verwacht wordt dat gentrification een positieve invloed heeft op de leefbaarheid in de wijk. Door deze goede leefbaarheid zullen jonge gezinnen het weer aantrekkelijk vinden om in de stad te wonen en naar de stad toe te trekken.

3. Methodologie

Verschuren en Doorewaard (2007) onderscheiden drie onderzoekskenmerken. Er kan worden gekozen voor een breed- of diepgaand onderzoek, een kwantificerende- of kwalificerende benadering of een empirische- of niet-empirisch onderzoek. In dit onderzoek is gekozen voor een casestudy. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de genoemde onderzoekskenmerken de keuze voor de casestudy onderbouwd.

3.1. Onderzoeksstrategie

Er zijn verschillende strategieën voor het doen van onderzoek. Dit onderzoek focust zich op een specifiek gebied, namelijk op de wijk Bottendaal in Nijmegen. Een diepteonderzoek is hier daarom noodzakelijk. Het doel is om meer inzicht te krijgen in de leefbaarheid voor jonge gezinnen in de gentrificationwijk Bottendaal.

Het onderzoek bestaat grotendeels uit empirische waarnemingen. Door middel van interviews wordt er informatie verkregen uit de ervaringen van bewoners in de wijk. De data zijn kwalitatief, omdat de data vooral uit informatiebronnen als artikelen, documenten en interviews afkomstig zijn.

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, is een literatuuronderzoek belangrijk. Hier wordt een deductieve benadering toegepast. Er wordt gekeken of de bestaande literatuur ook van toepassing is op de wijk Bottendaal.

Om meer informatie te vergaren, geven interviews meer inzicht op de perceptie van bewoners voor de leefbaarheid in de wijk.

Allereerst wordt er door middel van literatuuronderzoek informatie verzameld over het proces gentrification, om hier meer informatie te verkrijgen.

Deelvraag 1 (welke actoren zijn bij gentrification betrokken en wat is hun mening over gentrification?) wordt ook met literatuuronderzoek beantwoord, maar het interview met een deskundige verschaft hier ook meer duidelijkheid over.

Deelvraag 2 (op basis van welke factoren kiezen jonge gezinnen ervoor om in een gentrificationwijk te wonen?) wordt beantwoord met een combinatie van literatuuronderzoek en de diepte-interviews. De vragen die worden opgesteld komen met behulp van het voorgaande literatuuronderzoek tot stand.

Deelvraag 3 (welke aspecten zorgen voor leefbaarheid voor jonge gezinnen) wordt op dezelfde manier als deelvraag 2 beantwoord. De vragen die in de interviewgide staan, worden met behulp van het literatuuronderzoek opgesteld. De respondenten die zijn geïnterviewd, zijn terug te vinden in hoofdstuk 4.

3.2. De keuze van de casestudy en afbakening

In dit onderzoek is ervoor gekozen om één wijk te onderzoeken waar gentrification heeft plaatsgevonden: Bottendaal in Nijmegen. De keuze is op deze wijk gevallen, omdat er al veel literatuur bestaat over jonge gezinnen in de stad in het Westen van het land, maar er is er nog niet veel informatie over de rest van Nederland. In figuur 4 is te zien welk gebied onder Bottendaal valt. Er is gekozen voor één casestudy, omdat dit onderzoeksdesign het mogelijk maakt de diepte in te gaan en details van het materiaal en de analyses te vergaren (Van der Zwaan, 1990). Echter kunnen de resultaten niet worden gegeneraliseerd op alle casussen. Analytische generalisatie is daarentegen wel mogelijk. Er is sprake van één casus, maar met een theoretisch oogmerk. Die keuzes die worden gemaakt bij de dataverzameling moeten steeds worden teruggevoerd op de theorie (Yin, 1989).

Figuur 4: Bottendaal, Nijmegen

Bron: www.google.nl/maps

3.3. Dataverzameling

De dataverzameling vindt op verschillende manieren plaats. Allereerst wordt er door onderzoek en observatie gekeken of via openbare voorzieningen geschikte respondenten kunnen worden aandrazen. Daarnaast heeft Bottendaal haar eigen website. Hierin staan – naast bruikbare informatie – ook nuttige contactgegevens.

Bottendaal heeft haar eigen bewonersorganisatie: genaamd Bewoners Organisatie Bottendaal (BOB). De voorzitter hiervan is Wim de Natris. Naast informatie over Bottendaal en de BOB, heeft hij ook een nieuwe contactpersoon aangedragen en benaderbare plekken voor gezinnen, zoals 't Kraaienest. Ook is er een basisschool in Bottendaal, De Driemaster. De basisschool heeft een ouderraad, deze raad heeft ervoor gezorgd dat een korte brief met uitleg over dit onderzoek is meegegeven aan de leerlingen. Hierdoor zijn de meeste respondenten verworven.

Wanneer er saturatie van informatie optreedt, zijn er genoeg respondenten verworven. Saturatie is bereikt wanneer de geïnterviewde respondenten dezelfde informatie aandrazen. In dit onderzoek zijn dat in totaal tien respondenten. Alle respondenten hebben één of meerdere kinderen in de leeftijd van nul tot en met veertien jaar en wonen in Bottendaal (zie figuur 4). Alle respondenten voldoen aan de criteria die zijn opgezet. Deze luiden als volgt: de ouder (of ouders) moet één of meerdere kinderen hebben in de leeftijdscategorie nul tot en met veertien jaar en moet wonen in de wijk Bottendaal. Er is gekozen voor deze leeftijdscategorie, omdat deze ook wordt aangehouden in bijlage I: leeftijdscategorieën per Nijmeegse wijk. De afbakening van deze wijk is te zien op figuur 4. Om de gegevens van de respondenten zo goed mogelijk te waarborgen, is ervoor gekozen om de respondenten aan te geven met cijfers.

Naast de interviews met de respondenten, heeft er ook een interview met een deskundige plaatsgevonden. Dit is het interview met Wim de Natris, voorzitter van Bewoners Organisatie Bottendaal (BOB). Hij heeft informatie verschaft over de wijk Bottendaal en over de activiteiten van de BOB.

Om het proces gentrification in Bottendaal zo goed mogelijk weer te geven, wordt gebruik gemaakt van observatie. Dit is een handige onderzoeksmethode, omdat de fysieke kenmerken van Bottendaal ook een belangrijke rol spelen in dit onderzoek. Dit wordt grotendeels beantwoord aan de hand van observatie. Er wordt gekeken naar verschillende typen woningen in de wijk, uitstraling, de groenvoorzieningen en de fysieke staat van de openbare ruimte.

3.4. Data-analyse

In dit onderzoek is ervoor gekozen om door middel van diepte-interviews kennis te vergaren over de, volgens de bewoners, leefbaarheid in Bottendaal. Het doel van deze interviews is het verzamelen van informatie uit uitspraken van de geïnterviewde personen, om daarmee de vooraf geformuleerde probleemstelling te beantwoorden (Reulink & Lindeman, 2005).

De interviews zijn gedeeltelijk gestructureerd. Het begint met enkele gestructureerde vragen over persoonlijke gegevens, zoals leeftijd, de gezinssamenstelling en het opleidingsniveau. Hiernaast bevat het interview ook open vragen, waarbij de nadruk ligt op het doorvragen (Reulink & Lindeman, 2005). De interviewgids voor dit onderzoek is opgenomen in bijlage II. De focus van het interview ligt op gentrification en leefbaarheid.

De data die worden verzameld tijdens het interview, worden opgenomen na toestemming van de geïnterviewde persoon. Dit maakt het gemakkelijker om het interview te transcriberen en geen belangrijke data over het hoofd te zien.

De data die afkomstig is uit de interviews, zal eerst geanalyseerd moeten worden voordat er conclusies kunnen worden getrokken. Dit gebeurt door middel van de Grounded Theory Research, ontwikkeld door Barney Glaser en Anselm Strauss (Creswell, 2007). Het doel van deze methode is om een theorie te ontwikkelen of te ontdekken over een proces of actie. De theorie ontstaat in dit geval uit de data van de geïnterviewde participanten. Dit is dan ook de primaire data. Het voordeel van deze methode is dat het analyseren minder gestructureerd is en dat er meer mogelijkheden zijn tot het verkrijgen van nieuwe inzichten.

Het analyseren van de data gebeurt door middel van verschillende vormen van 'coding' in het programma Atlas TI. 'Open coding' is de eerste fase, waar de data in grove categorieën wordt verdeeld. Daarna volgt 'axial coding', waarin er wordt gefocust op een 'open coding'-categorie en er vervolgens opnieuw wordt gekeken naar het interview. Hierna worden categorieën gemaakt rond het te onderzoeken fenomeen. Als laatste vindt 'selective coding' plaats, waarin beweringen worden gedaan over de categorieën. Hier ontstaan verbanden tussen de gemaakte categorieën (Creswell, 2007). Door middel van de Grounded Theory Research wordt het verband tussen gentrification en leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal duidelijk.

3.5. Gebruik van definities

In dit onderzoek zijn een aantal zaken belangrijk. In hoofdstuk 2, het theoretisch kader, zijn verschillende definities van de thema's gentrification en leefbaarheid onder elkaar gezet. In deze alinea worden de definities weergegeven waarmee wordt gewerkt.

3.5.1. Gentrification

In het onderzoek van Hamnett (1991) wordt gentrification beschreven als een proces dat ervoor zorgt dat buurten opknappen, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in een wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in de wijk opleeft. Het begint bij de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze groepen investeren graag in de woningvoorraad van oudere stedelijke wijken als deze wijken als aantrekkelijk en levendig bekendstaan. De aantrekkelijkheid van deze wijken wordt bepaald door onder andere de ligging, het stedelijke karakter en de architectonische kwaliteiten (Hamnett, 1991). Deze definitie is het meest passend in dit onderzoek om aan te tonen of er gentrification heeft plaatsgevonden in de wijk Bottendaal.

3.5.2. Leefbaarheid

Het tweede thema dat van belang is in dit onderzoek, is leefbaarheid. Er is voor gekozen om de definities van de onderzoeken van Leidelmeijer en Van Kamp (2003) en Mul (2010) samen te voegen, omdat beide definities het begrip niet voldoende omschrijven voor dit onderzoek. Beide definities zijn samengevoegd tot de volgende omschrijving van leefbaarheid: “de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens worden aangesteld. Het gaat over de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken. De factoren die invloed hebben op de leefbaarheid, zijn woningvoorraad, publieke ruimte, burgerparticipatieprojecten, voorzieningen, bevolkingssamenstelling, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid”.

In de onderzoeken van Leidelmeijer en Van Kamp (2003) en Mul (2010) wordt het begrip burgerparticipatieprojecten buiten beschouwing gelaten. Uit de literatuur van Karsten (2014) en Commissie Vrijwilligersbeleid (2004) is gebleken dat burgerparticipatieprojecten invloed hebben op de leefbaarheid. Daarom is ervoor gekozen om dit begrip ook op te nemen in de definitie van leefbaarheid.

3.5.3. Burgerparticipatieprojecten

Om leefbaarheid goed te kunnen definiëren, is ervoor gekozen om dit thema op te nemen in de interviewgids. De definitie van burgerparticipatieprojecten is als volgt: “een vorm van zelforganisatie van burgers, gericht op de verbetering van de eigen leefomgeving waarbij een aantal mensen is betrokken in een al dan niet tijdelijke projectgroep. Deze activiteiten geven vorm aan hun straat of buurt, waarbij burgers zelf bepalen wat er gebeurt en waarbij de gemeente een ondersteunende of faciliterende rol heeft” (Socius, 2012; Messink, 2014). Ook bij dit thema is ervoor gekozen om meerdere definities uit bestaande onderzoeken samen te voegen tot één definitie.

3.5.4. Het gezin

In dit onderzoek betekent het begrip ‘het gezin’ dat het bestaat uit één of twee ouders met één of meer thuiswonende kinderen (www.cbs.nl). Om dit verder af te bakenen, is ervoor gekozen de leeftijdsgrens tot en met veertien jaar aan te houden, naar aanleiding van de statistieken van Statline (bijlage I).

4. Onderzoeksgegevens

In dit hoofdstuk wordt de verzamelde data geanalyseerd. Deze data bestaat uit literatuuronderzoek over de wijk Bottendaal en de observatie van de wijk. Door middel een koppeling tussen de empirische gegevens van de observatie en het literatuuronderzoek wordt duidelijk of er daadwerkelijk gentrification heeft plaatsgevonden in Bottendaal.

Naast de observatie worden in dit hoofdstuk ook de interviews van de respondenten geanalyseerd. In totaal hebben tien respondenten meegewerkt aan dit onderzoek. Ook heeft de voorzitter van de Bewoners Organisatie Bottendaal (BOB), Wim de Natris, meer achtergrondinformatie over Bottendaal gegeven en het werk van de BOB toegelicht. In de bijlagen zijn de interviewverslagen van de interviews van deze respondenten terug te vinden.

4.1. Casusomschrijving

Bottendaal heeft een gevarieerd straatbeeld door de typische bebouwing, verschillende functies zoals wonen en werken en stadsvernieuwingsprojecten. De wijk is een broedplaats voor kleine startende bedrijven (www.nijmegen.buurtmonitor.nl). De bewoners van Bottendaal lopen tegenwoordig sterk uiteen: jong en oud leven naast elkaar. Bijlage I (leeftijdscategorieën per Nijmeegse wijk) geeft daar een goed beeld van. Bottendaal telt 364 kinderen tussen de 0 en 14 jaar, 1.515 personen tussen de 15 en 24 jaar, 2.052 personen tussen de 25 en 49 jaar, 801 personen zijn tussen de 50 en 64 jaar en 353 personen zijn ouder dan 65 (www.nijmegen.buurtmonitor.nl). Dit wordt ook bevestigd door Wim de Natris (bijlage IV). Doordat Bottendaal zo'n gevarieerde bevolking heeft, is het een levendige wijk. Dit maakt het interessant om Bottendaal te onderzoeken. Volgens de theorie is Bottendaal een geschikte woonwijk, omdat gentrification hier al heeft plaatsgevonden. De buurten waar gentrification het meeste kansen heeft, blijken vaak (arbeiders)buurten te zijn die dichtbij de binnenstad of concentraties van culturele voorzieningen liggen. Vaak staan er in de wijk veel goedkope, maar karakteristieke woningen (Smith & Van Weesep, 1992). In alinea 4.2 wordt meer over Bottendaal besproken.

4.2. Geschiedenis van Bottendaal

Tot zo'n 130 jaar geleden was Bottendaal een licht glooiende vlakte. De opheffing van de vestingwet in 1874 betekende voor Nijmegen de afbraak van de knellende vestingwerken. Daarbuiten mocht tot dan toe niets worden gebouwd. Vanaf 1876 en 1882 werden de oude verdedigingswerken nagenoeg allemaal gesloopt en de plannen van de uitleg ontwikkeld. Bouwers konden in het begin van de jaren '80 van de negentiende eeuw aan de slag met de invulling van wat tegenwoordig de 'negentiende-eeuwse ring' heet, waaronder ook Bottendaal valt. Voor Bottendaal betekende dat het noordelijke gedeelte (ten noorden van de Van Goorstraat) de halvemaanvormige stratenloop van het oude Nijmegen van binnen de voormalige stadsmuren werd gevolgd. Ten zuiden daarvan werden de straten noord-zuid gepland, de middeleeuwse structuur volgend.

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat alleen de gegoede burgers zich zouden vestigen in de stadsuitbreidingen. In het begin wordt er tamelijk willekeurig gebouwd. Zo werden de eerste huizen in Bottendaal gebouwd aan een straatje tussen de Graafseweg en de Jan de Wittstraat. Aan het begin van de 20^e eeuw werden de huizen alweer afgebroken omdat ze ondertussen helemaal ingebouwd waren. Daarnaast kwam al vanaf het begin ook het chique wonen in het geding. Twee fabrikanten kregen – voordat er een woonhuis was gebouwd – een vergunning om fabriekspanden te bouwen op terreinen aan de Jan de Wittstraat en de Graafsedwardsstraat. Vanaf 1896 zijn de gebouwen overgenomen door de Dobbelmanfabriek. De familie Dobbelman zette – nadat de voormalige fabriek in de benedenstad in 1895 was verwoest – het bedrijf dat zeep produceerde voort in een voormalige margariefabriek nabij de Graafseweg (www.huisvandenijmeegesgeschiedenis.nl). Bottendaal is niet bedoeld als arbeiderswijk, deze woonden vooral in het Willemskwartier. De burgers die vooral in Bottendaal woonden, waren

volgens Wim de Natris, huidige voorzitter BOB vooral onderwijzers, kleine zelfstandigen en het hoge personeel van de Dobbelmanfabriek (Bijlage IV).

Veel ambachtelijke ondernemers, vooral uit het oude stadscentrum, grepen hun kans en bouwden achter hun woonhuis hun werkplaatsen en loodsen. Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog in 1914 was het gebied tussen de Graafseweg en de St. Anna nagenoeg volgebouwd met huizen, fabrieken, scholen, kloosters, winkels en een kerk (www.bottendaal.nl).

In de nadagen van de Tweede Wereldoorlog had Bottendaal veel te lijden. Na de oorlog begon men vrijwel onmiddellijk met de wederopbouw. In 1948 werd de laatste lege plek in de wijk opgevuld met de bouw van de flats. Dat waren voorlopig de laatste bouwactiviteiten in de wijk. Eind jaren '50 van de 20^e eeuw begonnen de eigenaren met hun eigendommen te speculeren, onderhoud werd niet meer gedaan. Verwaarlozing en verkrotting was het gevolg (www.bottendaal.nl). Dit kwam vooral doordat de gemeente de focus had op het herstellen van de binnenstad van Nijmegen en de uitbreidingswijken in Hatert, Dukenburg en Neerbosch (bijlage IV).

Ondertussen bleven bedrijven uitbreiden en overlast veroorzaken. Gezinnen trokken daarom weg naar de naoorlogse schone en groene nieuwbouwwijken Hatert en Dukenburg. Het gemeentebestuur greep niet in. Er gingen geruchten dat men van hoger hand de wijk liefst voor een groot deel wilde slopen.

In 1968 signaleerde de toenmalige Raad van Maatschappelijke Opbouw, dat het niet langer zo kon: er moest wat worden gedaan. Het eerste Bottendaalse burgerinitiatief was de overname van een braakliggend terrein dat eigendom van Dobbelman was met als doel speelgelegenheid voor kinderen te scheppen. Daar ligt nu nog steeds de speeltuin 't Kraaijenest'. Een wijkcentrum werd provisorisch ingericht in een lege timmerfabriek. In 1979 werd een bestemmingsplan afgedwongen, waarin voorop stond dat Bottendaal een woonwijk zou worden (www.bottendaal.nl).

In de 25 jaar die volgden na de vaststelling van het bestemmingsplan werd stevig gesloopt: fabrieken, bedrijfspanden, schoolgebouwen en vervallen woonpanden. Nieuwe betaalbare huurwoningen kwamen er voor in de plaats. Maar ook groengebieden, zoals de Natuurtuin, het Thiemepark en het Vondelparkje. De laatste grote klus was de sloop van de Dobbelmanfabriek in 2001 en de daarna volgende herinrichting van het gebied (www.bottendaal.nl).

4.3. Operationalisatie

De belangrijkste begrippen in dit conceptueel model zijn gentrification en leefbaarheid in relatie tot jonge gezinnen in de stad. Ook is het belangrijk om de doelgroep goed af te bakenen.

Gentrification wordt in dit onderzoek bedoeld als een proces dat ervoor zorgt dat vervallen (volks)buurten worden opgeknapt, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in een wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in een wijk opleeft (Hamnett, 1991).

Om te kijken of de gekozen casus Bottendaal in aanmerking komt voor een gentrificationwijk, wordt er rekening gehouden met de volgende factoren:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk;
- De perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving;
- De bouwperiode (aandeel vooroorlogse woningen in de wijk);
- Aandeel hoge inkomens in de wijk;
- Werkloosheidscijfer.

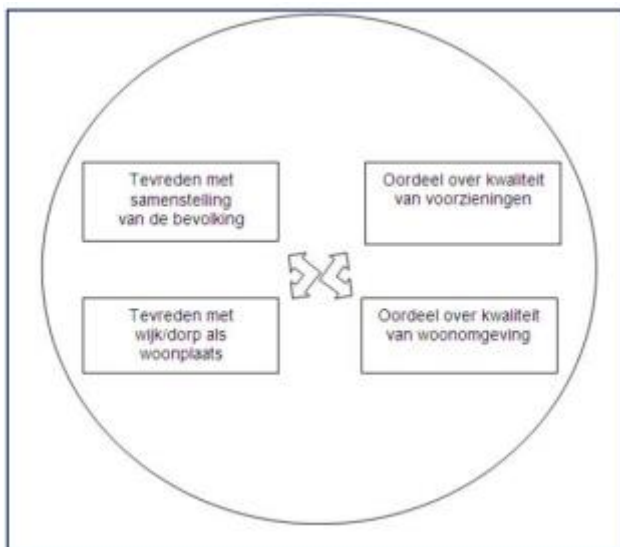
Zoals in alinea 2.4 wordt besproken, zijn wijken met een hoog aandeel creatieve bedrijven, die voornamelijk in de kunstsector actief zijn, een positief bewonersoordeel over de eigen woonomgeving, veel vooroorlogse woningen, een bovengemiddeld aandeel hoge inkomens en een laag werkloosheidscijfer representatief voor een gentrificationwijk (Mc Taggart, 2009, p. 7-8). Leefbaarheid wordt beschreven als de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld. Het gaat over de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken op het gebied van

woningvoorraad, publieke ruimte, voorzieningen, bevolkingssamenstelling op sociaal en economisch gebied, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid (Leidelmeijer, Van Kamp, 2003; Mul, 2010). De leefbaarheid in dit onderzoek wordt weergegeven op wijkniveau.

De indicatoren voor leefbaarheid zijn bepaald op basis van de Leefbaarometer 2.0. Dit toetsingsmodel bestaat uit vijf dimensies:

- Woningen;
- Bewoners;
- Veiligheid;
- Voorzieningen;
- Fysieke omgeving (Leidelmeijer et al., 2015).

Inwoners kunnen verschillen in hun oordeel over de leefbaarheid van hun omgeving. Het oordeel van leefbaarheid wordt vooral subjectief en individueel bepaald. De barometer leefbaarheid in het onderzoek van Van de Wou (2011; p.11) geeft hier handvatten voor. Het is een instrument waarmee bewoners en overheden gezamenlijk mee kunnen werken om de leefbaarheid in dorpen en wijken te versterken. De vier dimensies van de barometer worden in figuur 3 weergegeven.

Figuur 3: dimensies van ervaren leefbaarheid.

Bron: Themarapport Sociale Staat van Zeeland, 2011

Dimensie één is de tevredenheid met de samenstelling van de bevolking (linksboven in figuur 3).

Komt deze overeen met de bewoners en de sociale omgeving?

Dimensie twee is de tevredenheid met de wijk of het dorp als woonplaats (linksonder in figuur 3). Dit is te interpreteren als een algemeen oordeel over de woonbeleving. Het gaat hierbij om de omgevingskwaliteit, veiligheid en geborgenheid.

Dimensie drie is dimensie is het oordeel over de kwaliteit van voorzieningen (rechtsboven in figuur 3). Dit wordt gemeten door middel van de waardering van bewoners over de aanwezige voorzieningen

Dimensie vier is het oordeel over de kwaliteit van de woonomgeving (rechtsonder in figuur 3). Dit wordt gemeten aan de hand van gebouwen, bestrating, groenvoorzieningen, parken, fiets- en wandelpaden, buitengebied, verkeersveiligheid, openbare verlichting en de geschiktheid van de omgeving om er kinderen op te laten groeien (Van der Wouw, 2011).

Deze barometer helpt om antwoord te geven op vragen als: hoe ziet de leefbaarheid er (sociaal, cultureel en fysiek) uit, hoe wordt de leefbaarheid ervaren en sluit deze aan bij de behoeften van de inwoners? Deze vragen worden beantwoord in de deelvragen en vormen uiteindelijk het antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek.

4.4. Observatie

De wijk Bottendaal is een levendige buurt. Onder andere de cafeetjes en lunchrooms hebben hier hun effect op. Deze zitten redelijk geclusterd in de Burghardt van den Berghstraat. Dit straalt een bepaalde gezelligheid en rumoerigheid in de wijk uit. Ook zijn er een aantal ateliers te vinden in Bottendaal. In het onderzoek van Mc Taggart (2009) is het aandeel creatieve bedrijvigheid één van de criteria om het proces gentrification aan te tonen in een wijk.

Figuur 5: afbeelding De Kluizenaar, Bottendaal.

Bron: eigen materiaal.

Bottendaal heeft relatief weinig groen in de wijk. Op figuur 6 is het Thiemepark te zien. Hier hebben de bewoners volgens Wim de Natris flink voor moeten knokken om dit park te realiseren. Omdat de grond in Bottendaal duur is vanwege de gunstige ligging ten opzichte van het stadscentrum, was de bestemming voor deze grond om er appartementen te bouwen. Naast het Thiemepark zijn de natuurtuin en de Spoorkuil groene plekken in de wijk.

Dat Bottendaal weinig openbaar groen heeft in tegenstelling tot andere Nijmeegse wijken, blijkt ook uit de cijfers van de Buurtmonitor (bijlage III). Van alle openbare ruimte in Bottendaal is slechts 8,3% groen. Het begrip 'openbaar groen' heeft hier betrekking op al het openbaar groen in de stad, exclusief sportvelden, tennisbanen en verhardingen (www.nijmegen.buurtmonitor.nl). Volgens het onderzoek van het VROM (2004, p. 24-25) blijkt dat de tevredenheid met het groen in de buurt een van de meest bepalende factoren is voor de tevredenheid met de buurt. De aanwezigheid van parken en plantsoenen in de buurt heeft vooral effect in buurten met hogere dichtheden (vanaf circa 35 woningen per hectare). De algemene tevredenheid met de buurt is hier dan ook hoger.

Figuur 6: afbeelding van het Thiemepark, Bottendaal.

Bron: eigen materiaal.

In Bottendaal is een aantal speelplekken. Het speelpleintje op figuur 7 fungeert als een soort binnenplaatsje van een woonblok. Volgens persoon 2 zijn er veel van deze speelplekken in de wijk, maar worden deze speelgelegenheden matig gebruikt (bijlage VI). Speeltuin 't Kraaienest is echter wel populair onder gezinnen, niet alleen uit Bottendaal. Respondent 4 geeft aan dat gezinnen uit heel Nijmegen naar de speeltuin komen, vanwege de overzichtelijkheid van de speeltuin (bijlage VI). Naast de speelplekken, zijn er meerdere voorzieningen voor kinderen. In de wijk is ook een basisschool, genaamd De Driemaster.

Figuur 7: afbeelding van een speelplaats in Bottendaal.
Bron: eigen materiaal.

Figuur 8: Speeltuin 't Kraaienest.
Bron: eigen materiaal.

De bebouwing varieert enigszins in Bottendaal. Bottendaal heeft een aantal straten met wat monumentale panden en vooroorlogse herenhuizen. Op de figuren 9 en 10 is te zien dat er oude elementen worden behouden.

Naast deze karakteristieke herenhuizen zijn er ook panden die mindere uitstraling hebben. Dit zijn vaak de sociale huurwoningen in de wijk. Deze zijn echter vorig jaar aangepakt en geschilderd in dezelfde kleur. Dit geeft een rustige indruk in de wijk.

Figuur 9: monumentaal element in Bottendaal.
Bron: eigen materiaal.

Figuur 10: sociale huurwoningen in Bottendaal.
Bron: eigen materiaal.

In Bottendaal is op verschillende manieren geprobeerd de wijk verkeersluw te maken. Op figuur 11 zijn wegversperringen aan beide kanten aangelegd, waardoor de snelheid van auto's wordt verminderd.

Door middel van betaald parkeren is geprobeerd de aantrekkelijkheid van het bezit van een auto te verminderen (figuur 12).

In enkele straten in Bottendaal gelden de regels van een woonerf, dit is te zien op figuur 13. Dit houdt in dat voetgangers de wegen over de volle breedte mogen gebruiken, bestuurders niet sneller mogen rijden dan 15 km/uur en parkeren alleen is toegestaan op de plekken die hiervoor zijn aangewezen (www.vvn.nl/woonerf).

Figuur 11: wegversperring.
Bron: eigen materiaal.

Figuur 12: parkeertarieven.
Bron: eigen materiaal.

Figuur 13: woonerf.
Bron: eigen materiaal

In de wijk is ontzettend veel plek om de auto te parkeren. Deze worden lang niet allemaal gebruikt. Dit kan te maken hebben met het tijdstip van de observatie: woensdag 9 mei om 10:30 uur. Wellicht zijn er veel mensen aan het werk. Daarentegen is er weinig plek om de fiets te stallen. Deze staan overal: ze zijn vastgemaakt aan een lantaarnpaal of verkeersbord, of staan gewoonweg op de stoep. Ook staan de fietsenstallingen vaak overvol. Hierdoor is soms de stoep versperd. Dit wordt ook aangegeven in de literatuur: volgens Karsten (In: Van Iersel, 2016) worden stoepen steeds meer voor ander doeleinden gebruikt, waardoor er minder (speel)ruimte overblijft. De ruimte wordt gebruikt voor het parkeren van fietsen, afvalcontainers of geveltuintjes.

Figuur 14: geparkeerde fietsen op de stoep.
Bron: eigen materiaal.

Figuur 15: geparkeerde fietsen op de stoep.
Bron: eigen materiaal.

4.3. Analyse van diepte-interviews met respondenten

Om de anonimiteit van de geïnterviewde respondenten zo goed mogelijk te waarborgen, is ervoor gekozen de respondenten aan te geven met een letter, zoals 'Persoon 1', 'Persoon 2' enzovoort.

Hieronder is een lijst weergegeven met de algemene gegevens van de respondenten:

- Persoon 1 is een vrouw van 43 jaar. Ze heeft een zoon van twee jaar en heeft gestudeerd. Ze woont vijfeneenhalf jaar bij haar vader in Bottendaal.
- Persoon 2 is een man van 74 jaar. Hij heeft drie kinderen in de leeftijd van zestien, veertien en acht jaar. Hij heeft gestudeerd en woont 27 jaar in een koopwoning in Bottendaal.
- Persoon 3 is een vrouw van 43 jaar. Ze heeft twee dochters van zeven en negen jaar. Ze heeft niet gestudeerd. Ze woont 12 jaar in een woning die onderdeel is van een woonvereniging in Bottendaal.
- Persoon 4 is een man van 48 jaar. Hij heeft twee dochters van zeven en negen jaar. Hij heeft gestudeerd. Deze persoon is getrouwd met persoon 3. Hij woont in een woning die onderdeel is van een woonvereniging in Bottendaal.
- Persoon 5 is een vrouw van vijftig jaar. Ze heeft een zoon van zestien, een dochter van veertien en een dochter van elf jaar. Ze heeft gestudeerd. Ze woont 21 jaar in een koopwoning in Bottendaal.
- Persoon 6 is een vrouw van 36 jaar. Ze heeft twee kinderen van zeven en negen jaar. Ze heeft gestudeerd. Ze woont elf jaar in een koopwoning in Bottendaal.
- Persoon 7 is een man van 56 jaar. Hij heeft een dochter van negen jaar. Hij heeft gestudeerd. Hij woont tien jaar in een koopwoning in Bottendaal.
- Persoon 8 is een vrouw van 47 jaar. Ze heeft twee kinderen van dertien en elf jaar. Ze heeft gestudeerd. Ze heeft eerst op kamers gewoond, hierna in een koopwoning. In totaal woont ze 27 jaar in Bottendaal.
- Persoon 9 is een man van 47 jaar. Hij heeft twee kinderen van dertien en elf jaar. Deze persoon is getrouwd met persoon 8. Hij heeft gestudeerd. Hij woont 21 jaar in een koopwoning in Bottendaal.
- Persoon 10 is een vrouw van 35 jaar. Ze heeft twee kinderen van drie en vier jaar. Ze heeft gestudeerd. Ze woont zeven jaar in Bottendaal.

Om de analyse zo duidelijk mogelijk te maken, worden de begrippen gentrification en leefbaarheid en de daarbij behorende thema's apart besproken.

4.4. Gentrification in Bottendaal

Gentrification is een proces dat lastig is vast te stellen aan de hand van subjectieve gegevens van de respondenten. De thema's uit het onderzoek van Mc Taggart (2009) worden behandeld: het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk, de perceptie van bewoners (dit thema wordt behandeld bij leefbaarheid), de bouwperiode, het aandeel hoge inkomens en het werkloosheidscijfer in de wijk. De vraag "Wat zijn de verschillen die u merkt in de wijk ten opzichte van het begin dat u in Bottendaal kwam wonen?" die is gesteld bij de diepte-interviews, geeft inzicht in de veranderingen die de respondenten hebben ervaren in de tijd dat zij in Bottendaal wonen.

4.4.1. De bouwperiode

Het onderzoek van Mc Taggart (2009) geeft aan dat wanneer een wijk een hoog aandeel vooroorlogse woningen heeft, de wijk vaak kansrijk is voor gentrification. In Bottendaal is dit ook zo: er is een aantal straten waar woningen uit de negentiende- en twintigste eeuw staan. Vaak worden panden die in slechte staat zijn afgebroken, waar vervolgens dure panden worden gebouwd. Dit is echter niet helemaal juist in Bottendaal. De wijk telt een aantal sociale huurwoningen, waardoor personen met een minder hoog inkomen ook in Bottendaal kunnen wonen.

Op basis van de observatie en de diepte-interviews is er deels sprake van gentrification in Bottendaal: de vooroorlogse woningen in de wijk komen overeen met het onderzoek van Mc Taggart (2009). Echter is de bouwperiode van de sociale huurwoningen naorlogs, dus dit is tegenstrijdig met de literatuur.

4.4.2. Werkloosheid en inkomensverdeling

Over het onderwerp 'werkloosheid' is niet veel bekend in Bottendaal. Het onderzoek van Mc Taggart (2009) beweert dat wanneer er een laag werkloosheidscijfer is in een wijk, er meer kans is dat er gentrification optreedt. Sinds 2002 is het werkloosheidspercentage in Nijmegen sterk verminderd door een combinatie van werkloosheidsdaling en een flink groeiende beroepsbevolking (Gemeente Nijmegen, 2003). Het is echter niet duidelijk of deze cijfers ook representatief zijn voor Bottendaal, omdat de beschikbare cijfers voor de hele stad Nijmegen zijn genomen.

Wanneer er een hoog aandeel creatieve bedrijvigheid is in een wijk, is er meer kans op het optreden van gentrification (Mc Taggart, 2009). Het aandeel van creatieve bedrijvigheid heeft echter niet de overhand in Bottendaal. Er is een aantal ateliers in de wijk, blijkt uit de observatie. Of dit een groter aandeel heeft in Bottendaal dan in de rest van Nijmegen, is niet duidelijk aantoonbaar.

De inkomensverdeling is relatief laag in Bottendaal. Deze verdeling heeft een kleine verandering doorgemaakt in de periode 2007-2014. In 2007 is het inkomen per huishouden € 26.700 euro, in 2014 is dat €29.400 euro. De laagste inkomensverdeling in 2014 in Nijmegen is € 26.700 euro in de wijk Zwanenveld (www.nijmegen.buurtmonitor.nl). Het aandeel van sociale huurwoningen in Bottendaal heeft waarschijnlijk invloed op de inkomensverdeling in de wijk.

Op de thema's 'werkloosheid' en 'inkomensverdeling' kan dus niet met zekerheid worden vastgesteld of er in Bottendaal sprake is van gentrification.

4.5.3. Bevolkingsamenstelling

Het proces van gentrification is in drie grove fases te verdelen volgens Gale (1980). In de eerste fase trekt de 'risk-oblivious'-groepering naar een wijk; dit zijn vaak studenten, kunstenaars en intellectuelen. De volgende bevolkingsgroep, is de 'risk-conscious'-groepering. Zij kunnen het zich veroorloven een mooie woning voor weinig geld te kopen, maar zijn zich bewust van de risico's die zij hiermee lopen. De oorspronkelijke bewoners verlaten in deze fase in steeds grotere getale de buurt, omdat hun huurwoningen worden omgezet naar koopappartementen. De laatste fase van gentrification breekt aan wanneer professionele vastgoedpartijen zich met de buurt gaan bemoeien. Zij kopen braakliggende percelen en verwaarloosd onroerend goed op om er luxe woningen te realiseren voor hogere inkomensgroepen. Er trekt daardoor een nieuwe groep mensen ('risk-

adverse') naar de wijk die graag op een centrale locatie in een sfeervolle buurt woont. Waar in de vorige fase al veel oorspronkelijke bewoners noodgedwongen vertrokken, worden nu ook de 'gentrifiers', de personen die zich vanaf het eerste uur in de wijk hebben gevestigd, uit de buurt geduwd door de gestegen huren en het omzetten van huur- in koopwoningen. Daarnaast zijn het vaak hoogopgeleide ex-studenten die dankzij een baan of andere inkomsten een (opgeknapt) duurder woning in hun buurt kopen. Hamnett (1991) beaamt dit: zodra een wijk wordt opgeknapt, ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Dit heeft als gevolg dat de oorspronkelijke bevolkingsgroepen door redenen als een te hoge huur niet meer in de wijk kunnen wonen. Ze worden hierdoor gedwongen een andere woonplek te zoeken. Het thema 'bevolkingssamenstelling' wordt in het onderzoek van Mc Taggart (2009) niet behandeld, maar het komt echter duidelijk naar voren in een aantal diepte-interviews met de respondenten. De bevindingen uit de diepte-interviews komen enigszins overeen met de literatuur. De bevolkingssamenstelling is de laatste jaren sterk veranderd in Bottendaal. Dit heeft vooral te maken met de cultuur en het inkomen. Waar er rond 1990 nog veel gastarbeiders met een Turkse- en Marokkaanse achtergrond woonden, is deze gemeenschap tegenwoordig aanzienlijk minder groot. "De wijk is blanker aan het worden", volgens persoon 2. Echter is er nog wel degelijk een diversiteit in culturele achtergrond in Bottendaal. Persoon 9: "De wijk is een perfecte weerspiegeling van de maatschappij". In Bottendaal zijn 4.058 mensen afkomstig uit westerse landen en 566 mensen zijn afkomstig uit niet-westerse landen (bijlage II: afkomst per Nijmeegse wijk). De diversiteit van bewoners in de wijk wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het aanbod van sociale huurwoningen in de wijk, waardoor personen of gezinnen met een lager inkomen ook de mogelijkheid hebben om dicht bij de stad te wonen. Het aantal studenten is daarentegen sterk toegenomen in Bottendaal. Dit is het gevolg van verkamering in de wijk. Daarnaast was de diversiteit in rijkdom in de jaren '80 en '90 groter. Persoon 2: "Ik denk dat mensen nu gemiddeld welvarender zijn dan toentertijd". Het verschil tussen welvaart en armoede is tegenwoordig kleiner in de wijk. Er zijn meer gezinnen met tweeverdieners en de wijk telt daarmee ook meer welgestelde gezinnen. De bevindingen uit de diepte-interviews komen grotendeels overeen met de literatuur. De oorspronkelijke bevolking van de wijk, in deze casus is dat de Turkse- en Marokkaanse gemeenschap, wordt gedwongen om te verhuizen naar een andere wijk, nadat de wijk is opgeknapt (Uitermark et al., 2005). Het onderzoek van Gale (1980) is echter wat tegenstrijdig, omdat er wordt beweerd dat de 'risk-oblivious'-groepering na verloop van tijd weer uit de wijk wegtrekt. In Bottendaal is de creatieve bevolkingsgroep, waar volgens Hamnett (1991) onder andere studenten onder vallen, juist toegenomen door de jaren heen.

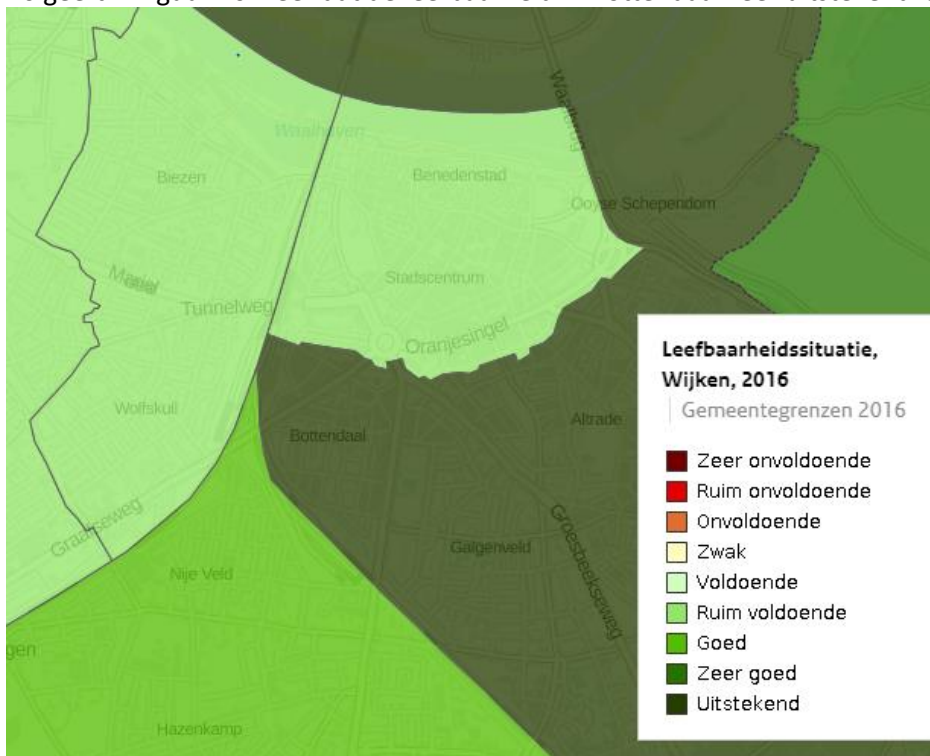
4.4.3. Bedrijvigheid

Ondanks dat het thema 'bedrijvigheid' niet is opgenomen in de criteria van gentrification, is het thema wel te koppelen aan het onderzoek van Hamnett (1991). Gentrification zorgt ervoor dat de economische bedrijvigheid in een wijk toeneemt. Volgens Persson (2018) zorgt het proces er tevens voor dat een ongepolijste arbeidersbuurt wordt opgeleukt en gladgeschuurd. Dankzij de komst van nieuwe voorzieningen als koffiewinkeltjes en yogastudio's wordt de wijk populair bij de middenklasse.

De theorie correspondeert echter niet helemaal met de praktijk. Uit de diepte-interviews is gebleken dat veel winkels en (zware) bedrijvigheid is verdwenen. In de jaren '90 stond er nog een aantal fabrieken in Bottendaal, zoals de Dobbelmanfabriek en de Thiemedrukkerij. Deze zware bedrijven zijn grotendeels gesloopt. Op het braakliggend terrein van de Dobbelmanfabriek is een speeltuin gerealiseerd. Ook zijn er nieuwe appartementen gebouwd waar vroeger de fabriek stond. De industrie in Bottendaal heeft plaatsgemaakt voor horecagelegenheden zoals lunchrooms en cafés. Echter is het winkelaanbod verschaald in de wijk. Waar er vroeger kleine winkels waren zoals een bakker en een slager, zijn deze tegenwoordig verdwenen in Bottendaal. "Het winkelaanbod is aan het verarmen", vindt persoon 2.

4.5. Leefbaarheid in Bottendaal

Via het instrument 'De Leefbaarometer 2.0' wordt de leefbaarheid in Nijmegen weergegeven. Figuur 16 geeft in figuur 16 weer dat de leefbaarheid in Bottendaal zeer uitstekend is.

Figuur 16: leefbaarheidssituatie in Nijmeegse wijken.

Bron: www.leefbaarometer.nl

In dit onderzoek wordt de leefbaarheid door middel van vijf dimensies uit de Leefbaarometer 2.0 gemeten: bewoners, veiligheid, voorzieningen, de fysieke omgeving en woningen.

Hiernaast worden de volgende dimensies aangehouden:

- Tevredenheid met de samenstelling van de bevolking;
- Tevredenheid met de wijk als woonplaats;
- Oordeel over kwaliteit van voorzieningen;
- Oordeel over kwaliteit van de woonomgeving.

In de volgende paragrafen worden deze thema's kritisch bekeken aan de hand van de data die afkomstig zijn uit de diepte-interviews.

4.5.1. Bewoners

De oorspronkelijke bewoners die in een wijk wonen voordat er gentrification plaatsvindt, zijn vaak personen met een lager inkomen en migranten. Deze bevolkingsgroep is nu een sta-in-de-weg geworden voor de heropleving van wijken en buurten (Uitermark et al., 2005). De eerste bevolkingsgroep die zich vestigt in de wijk, is de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze middenklasse blijft er ook wonen (Smith, 1996). Door het stijgen van de huurprijzen vertrekken na verloop van tijd ook de 'gentrifiers', waaronder de kunstenaars en studenten vallen (Gale, 1980).

Het thema 'bewoners' is een thema in de Leefbaarometer 2.0 (Leidelmeijer et al., 2015). Wanneer het oordeel over de bewoners in een wijk positief is, heeft dit een positieve invloed op de leefbaarheid van een wijk. Ook in het rapport van Van der Wouw (2011) is de tevredenheid over de samenstelling van de bevolking een indicator voor het bepalen van leefbaarheid. Volgens Karsten

(2003) is een groeiende groep 'gentrifiers' in aantocht: de yupps (young urban professional parents). Voor deze groep is het culturele klimaat van een stad belangrijk. Helemaal kindvriendelijk is een gentrificatiewijk niet; er is veelal niet op kinderen gerekend bij de bouw van een centrumwijk. Toch weerhoudt dat deze jonge gezinnen niet van het wonen in of dichtbij het centrum.

De drie grootste bevolkingsgroepen in Bottendaal die uit de diepte-interviews blijken, zijn gezinnen, studenten en allochtone gezinnen met een Turkse- en Marokkaanse achtergrond. Naast deze bevolkingsgroepen woont er ook een aantal ouderen in de wijk. De mening van de respondenten loopt op het thema 'bewoners' uiteen. Het algemene oordeel over de bewoners in Bottendaal is positief. De geïnterviewde respondenten zijn het erover eens dat het een positief punt is dat de wijk zo gemengd is. "Jong, oud, student, allochtoon en yup woont naast elkaar. Dat maakt de wijk zo leuk", vindt persoon 9. Het zorgt voor een goede weerspiegeling van de maatschappij.

Een deel van de respondenten is van mening dat het aandeel studenten in Bottendaal moet worden verminderd. De oorzaak dat het aandeel studenten in de wijk zo hoog is, wordt veroorzaakt door de verkamering. "Het wordt te vol. Er wonen meer mensen dan de wijk aankan", volgens persoon 7. Het aandeel studenten brengt overlast in Bottendaal. De overlast uit zich vooral in geluidsoverlast en verloedering van de wijk door zwerfend afval. Dit is voor veel respondenten een pijnpunt: sommige respondenten ervaren zelf geen overlast van studenten, maar kennen altijd wel gezinnen die hier wel overlast van ervaren.

De bevindingen uit de diepte-interviews komt enigszins overeen met de onderzoeken van Uitermark (2005), Smith (1996) en Gale (1980). De oorspronkelijke bewoners van Bottendaal, een grote Turkse- en Marokkaanse gemeenschap, is grotendeels vertrokken sinds de wijk is opgeknapt. Er woont echter nog een groot aantal allochtonen in de wijk. Deze wonen vooral in de sociale huurwoningen. Hierdoor blijft Bottendaal gemengd en wordt de wijk niet overgenomen door de middenklasse. Ook is het aandeel juist gestegen en niet gedaald, zoals Gale (1980) beweert. Het aandeel gezinnen is gestegen in Bottendaal, waaronder de yupps (Karsten, 2003).

Het grotendeels positieve oordeel over de bewoners in Bottendaal zorgt ervoor dat het thema 'bewoners' een positieve invloed heeft op de leefbaarheid voor jonge gezinnen. Echter kan het verminderen van het aandeel studenten in de wijk ervoor zorgen dat de respondenten nog meer tevreden zijn over de bewoners in Bottendaal.

4.5.2. Veiligheid

Veiligheid is één van de thema's van de Leefbaarometer 2.0 (Leidelmeijer et al., 2015). Dit thema blijkt volgens Karsten en Felder (2016) belangrijk te zijn voor gezinnen. De veiligheid wordt vooral bepaald door het verkeer en de mate van toezicht. Het veiligheidsgevoel in een wijk heeft invloed op het spelen van kinderen, het bepaalt namelijk hoeveel vrijheid kinderen van hun ouders krijgen. Uit de diepte-interviews is gebleken dat alle respondenten zich over het algemeen veilig voelen in Bottendaal. Dit geldt ook voor de kinderen. Slechts één van de respondenten geeft aan dat er sporadisch kleine criminaliteit voorkomt in de wijk, dit zijn volgens haar vooral 'junkiesinbraken'. Ze denkt dat de inbraken worden veroorzaakt door de nabijheid van de coffeeshop in de wijk. Over de verkeersveiligheid zijn alle respondenten unaniem: dit moet worden verbeterd. Zeker met het oog op de veiligheid voor de kinderen in Bottendaal. Doordat er veel woonerven zijn en de woningen vaak geen (buiten)ruimte hebben waar kinderen kunnen spelen, spelen veel kinderen op straat. Persoon 2 is ontevreden over de situatie van de Graafseweg: "Ze hebben daar gereconstrueerd. [...] In het spitsuur staat soms een hele lange file. Dan moet je hier als fietser proberen over te gaan, en verschillende keren leidde dat tot gevaarlijke situaties. [...] Dus dat is niet goed geregeld". Een aantal respondenten beweert dat de slechte verkeersveiligheid wordt veroorzaakt door de coffeeshop. De gevaarlijke verkeerssituaties worden vooral gecreëerd door de klanten van de coffeeshop. Voorbeelden hiervan zijn: dubbel parkeren, geen voorrang verlenen, hard rijden, asociaal rijgedrag en tegen het verkeer inrijden. Het bestemmingsverkeer daarentegen heeft geen negatieve invloed op de verkeersveiligheid. Veel bewoners van Bottendaal zijn er zich van bewust dat er kinderen op straat spelen, dus houden hier ook rekening mee. Maatregelen als

bewustzijn creëren over de verkeersveiligheid, pionnen neerzetten en drempels plaatsen hebben een positieve invloed op de verkeersveiligheid. Een aantal maatregelen is gerealiseerd, blijkt uit de observatie. Er zijn wegversperringen en drempels geplaatst om de snelheid te verminderen. Ook heeft een aantal straten in Bottendaal woonerven, waar auto's niet harder mogen rijden dan stapvoets.

De algemene veiligheid in Bottendaal is dus goed. Echter is de verkeersveiligheid fors te verbeteren, hetgeen vooral de kindvriendelijkheid van de wijk ten goede komt.

4.5.3. Fysieke omgeving

De fysieke omgeving is een overkoepelende term voor verschillende thema's die invloed hebben op de fysieke omgeving van de gezinnen in Bottendaal. Hierbij hoort het woningaanbod, het aandeel groen in de wijk, weinig vuil op straat, voldoende fiets- en wandelpaden en de geschiktheid van de omgeving om er kinderen op te laten groeien (Van der Wouw, 2011). Deze dimensie is tevens opgenomen in de Leefbaarometer 2.0. Wanneer de gezinnen in de wijk een positief oordeel hebben over de fysieke omgeving, heeft dit een positieve werking op de leefbaarheid in Bottendaal. Een thema dat niet is meegenomen in de overkoepelende term fysieke omgeving, maar wel belangrijk is voor jonge gezinnen, zijn speelplaatsen. Volgens Karsten (In: Van Iersel, 2016) wordt de positieve waardering voor het wonen in de stad veroorzaakt door onder andere een veilige buitenspeelruimte dicht bij huis, de aanwezigheid van andere kinderen in de buurt en actieve ouders. De stoep speelt hier een rol in, omdat daar een derde van de buitenspeeltijd wordt doorgebracht. Stoepen worden echter steeds meer voor andere doeleinden gebruikt, waardoor er minder speelruimte overblijft. De ruimte wordt gedeeld door geparkeerde (bak)fietsen, afvalcontainers, geveltuintjes of ze worden opgeofferd voor meer parkeerruimte. In het onderzoek van Karsten en Felder (2016) wordt het belang van speelvoorzieningen nogmaals benadrukt, omdat de zelfstandige bewegingsvrijheid van kinderen in de stad is afgenomen.

Het woningaanbod in Bottendaal is divers. De woningen verschillen van negentiende-eeuwse panden tot sociale huurwoningen uit de jaren '70. Een aantal panden is verkamerd en verbouwd tot studentenhuizen. De meningen van de respondenten verschillen over het woningaanbod in de wijk. Enerzijds vinden de respondenten dat het aanzicht van de wijk wat omlaag wordt getrokken door de sociale huurwoningen en de verloedering van de panden. Persoon 1 vertelt over haar straat: "Deze karakteristieke rij vind ik veel mooier, met alle oude gevels. Ze hebben laatst alle sociale huurwoningen opgeknapt, nu vind ik het heel erg verbeterd". In het onderzoek van Deijl (2012) wordt beweerd dat een hoog aandeel van sociale huurwoningen in een wijk een negatief effect heeft op de leefbaarheid. Anderzijds vinden de respondenten het juist goed dat er sociale huurwoningen in de wijk zijn. Persoon 2: "De sociale huurwoningen geven iedereen een eerlijke kans om in de stad te wonen". De diversiteit in woningen maakt dat Bottendaal karakteristieke delen heeft. Alle panden in Bottendaal zijn in goed onderhouden staat, blijkt uit de observatie. Oude elementen van vooroorlogse panden worden behouden en de sociale huurwoningen zijn volgens een aantal respondenten vorig jaar opgeknapt en geschilderd.

Alle respondenten zijn het er over eens dat de verkamering in Bottendaal moet worden aangepakt. Het zorgt voor verloedering in de wijk.

Over het aandeel groen in Bottendaal lopen de meningen van de respondenten uiteen. Uit de observatie en literatuur is gebleken dat Bottendaal een van de minst groene wijken van Nijmegen is (www.nijmegen.buurtmonitor.nl). Het gemis van groen is voor slechts één respondent zo kwalijk, dat dit een reden is om te verhuizen. Veel respondenten zijn van mening dat er genoeg groen in de wijk is en dat het een kenmerk is van een stadswijk. Zij zien ook geen mogelijkheden om het groenaanbod te vergroten, omdat Bottendaal een hoge dichtheid van bebouwing kent. Daarnaast wordt het gemis van groen in de wijk gecompenseerd door de ligging van Bottendaal. Er kan gemakkelijk gebruik worden gemaakt van het buitengebied rondom Nijmegen. Door middel van het fietspad kunnen de gezinnen naar bijvoorbeeld de Spiegelwaal fietsen. Het Thiemepark is een bekende groenvoorziening in de wijk. Dit is voor veel respondenten een verrijking voor Bottendaal. Het is een pluspunt dat veel

verschillende bevolkingsgroepen, zoals studenten, gezinnen en allochtonen gebruik maken van het park. Een aantal respondenten maakt geen gebruik van de groenvoorzieningen in Bottendaal, omdat zij zelf een tuin hebben.

Het straatbeeld wordt voor een aantal respondenten verstoord door zwerfend afval op straat. Dit wordt mede veroorzaakt door de verkamering in Bottendaal, dit zorgt ervoor dat de wijk verloedert. Door dat de wijk zo vol is, is er ook meer vuilnis. Ook is er meer troep rondom de studentenhuizen. De studentenhuisvestingen controleren de panden minder goed, waardoor er meer afval op straat wordt gezet op dagen dat dit niet wordt opgehaald. Rondom de particuliere studentenhuizen is dit aanzienlijk minder.

In de wijk zijn er voldoende wandelpaden, dit is vooral de stoep. Voor kinderen is dit een belangrijke bewegingsruimte. De stoep wordt echter steeds voller, zoals Karsten (In: Van Iersel, 2016) aangeeft. Deze ruimte is voor kinderen dan ook niet altijd even goed begaanbaar. "Dat is ooit wel eens lastig. Als de stoep vol is, kunnen de kinderen er niet door. En dan kunnen zij dat niet zelf oplossen door een fiets te verplaatsen. Dus dat is dan een belemmering" geeft Persoon 6 aan.

4.5.4. Ligging van de wijk

De ligging van de wijk is geen thema dat vooraf is opgenomen in de interviewgide, maar wordt door alle respondenten aangegeven als een pluspunt van de wijk. Tevens is dit de reden die het vaakst wordt aangedragen dat de respondenten naar de wijk zijn verhuisd. Bottendaal ligt tegen het centrum van Nijmegen aan en wordt afgebakend door twee grote wegen: de St. Annastraat en de Graafseweg. Hierdoor hebben de respondenten de mogelijkheid om snel naar het centrum te kunnen, waardoor veel voorzieningen zoals winkels en het station dichtbij zijn. Dit is een pluspunt voor de wijk.

4.5.5. Voorzieningen

Het thema voorzieningen is opgenomen in de Leefbaarometer 2.0. Voorbeelden van voorzieningen zijn een supermarkt, een bakker en speelplaatsen. Deze speelgelegenheden zijn voor jonge gezinnen van belang. Een positieve waardering voor het wonen in de stad wordt veroorzaakt door onder andere een veilige speelruimte dicht bij huis (Karsten, in: Van Iersel, 2016). Daarnaast is de nabijheid van een basisschool ook belangrijk voor ouders en kinderen. De school is een plaats van ontmoeting en verbondenheid. Het is een sociaal knooppunt voor zowel het kind, als de ouder (Karsten & Felder, 2016).

In Bottendaal is er een aantal voorzieningen. Er is onder andere een supermarkt, een aantal restaurants en cafés, een wijkcentrum en een huisarts. De belangrijkste voorziening die de respondenten aandragen is basisschool De Driemaster. Deze voorziening zorgt ervoor dat Bottendaal een aantrekkelijke wijk is voor gezinnen. De basisschool zorgt voor contact tussen bewoners in de wijk, voor zowel de kinderen als voor de ouders. "Basisschool De Driemaster is een perfecte afspiegeling van de Nederlandse maatschappij en zorgt ervoor dat mijn kinderen langzaamaan kunnen meegroeien in de maatschappij", aldus Persoon 6.

Ook zijn de verschillende speelplekken een verrijking voor de wijk. Speeltuin 't Kraaienest is een bekende speeltuin, niet alleen voor Bottendalers. Een aantal respondenten geeft aan dat gezinnen van buiten de wijk ook naar 't Kraaienest gaan, vanwege de overzichtelijkheid. Kinderen kunnen goed in de gaten worden gehouden en er is goede veiligheid.

Wat een aantal respondenten mist in de wijk, is een pinautomaat. Deze is in Bottendaal sinds kort verdwenen. Ook is het winkelaanbod wat verschaald in de wijk.

Eén voorziening in Bottendaal zorgt voor veel overlast in de wijk. Dit is de coffeeshop. Alle respondenten zijn van mening dat deze uit de wijk moet. Allen zijn van mening dat de coffeeshop te dicht bij de basisschool zit. De coffeeshop heeft tevens een negatief effect op de verkeersveiligheid in de wijk. "Het is het parkeren, auto met draaiende motor laten staan, harde muziek, straat blokkeren, met brommers en motoren over de stoep, grote bek en bedreigingen", vertelt persoon 7.

4.5.6. Contact met bewoners

Naast de thema's die door de Leefbaarometer 2.0 worden aangedragen, is de sociale interactie, ofwel contact met buren en buurtbewoners, waardevol voor de jonge gezinnen in Bottendaal. Wanneer er weinig sociale interactie is, ervaren bewoners hun woonomgeving als niet prettig (Vrom, 2004).

Het contact tussen de respondenten en de rest van de bewoners in hun omgeving is voor alle respondenten vrij oppervlakkig. Allen geven ze aan dat het contact met de directe buren goed is, maar dat het niet verder gaat dan een 'burenrelatie'. Bewoners groeten elkaar en zeggen elkaar gedag. "Als iemand op vakantie gaat, dan heb je wel een keer een sleutel, of iemand past op ons huis. [...] Wat dat betreft is het ook gewoon een dorp", aldus persoon 5.

Het contact met de buren is tevens een pluspunt voor jonge gezinnen in Bottendaal, omdat de bewoners elkaars kinderen in de gaten houden als zij buiten op straat spelen. "Je kent bijna iedereen, [...] het is heel veel aanspraak, veel contact", geeft persoon 3 aan. Het contact in deze mate is voor alle respondenten voldoende. Een aantal respondenten geeft aan dat de wisseling van bewoners redelijk snel is. Dit heeft te maken met de grootte van de huizen: deze zijn redelijk klein in Bottendaal. Vooral voor gezinnen met opgroeiende kinderen is de ruimte een punt. Daarom kiezen sommige gezinnen ervoor naar bijvoorbeeld Lent en Oosterhout te verhuizen. Voor een aantal respondenten is dit ook een optie. Zij geven aan te merken dat het huis relatief kleiner wordt, omdat zij opgroeiende kinderen hebben.

Om het contact tussen de bewoners in de straat te behouden en nieuwe bewoners te verwelkomen, geven enkele respondenten af en toe een straatfeest.

4.5.7. Burgerparticipatieprojecten

Het thema burgerparticipatieprojecten is niet opgenomen in de Leefbaarometer 2.0, maar het onderzoek van Commissie Vrijwilligerswerk (2004) geeft aan dat deze projecten wel degelijk een rol spelen in de waardering van een wijk. Naast dat gezinnen zorgen voor leefbaarheid in een stad, zetten zij zich tevens bovenmatig in voor het behouden van deze leefbaarheid. Zij willen dat de buurt veilig en schoon is voor hun kinderen (Nachtegaal & De Voogt, 2017). Door burgerparticipatieprojecten kunnen gezinnen steeds meer hun eigen stempel drukken op hun leefomgeving.

Veel respondenten zijn van mening dat deze burgerparticipatieprojecten saamhorigheid brengen in de wijk. Eén van de respondenten zet zichzelf in voor de wijk door middel van het runnen van de moestuin die speciaal voor Bottendalers is opgezet. Echter kan de gemeente hier een meer begeleidende rol in spelen, de projecten worden nu vooral door de burgers en de Bewoners Organisatie Bottendaal ondersteund. Een goede samenwerking tussen de gemeente en de bewoners is daarom gewenst. De gemeente heeft namelijk veel baat bij het ontstaan van de projecten, maar staat buiten het gezichtsveld van deze initiatieven. Er is vaak behoefte aan de gemeente die de rol van 'makelaar' op zich neemt. Het is belangrijk om als gemeente goed zicht te hebben op de sociale infrastructuur, zodat mensen met elkaar in contact komen of worden doorverwezen naar instellingen die initiatiefnemers verder kunnen helpen (Commissie Vrijwilligersbeleid, 2004). Wim de Natris geeft aan dat de rol van de gemeente inderdaad kan worden verbeterd. De BOB zet zich hiervoor in: zij treedt op als een soort begeleider van initiatieven (bijlage VII). Zij heeft vaak de contacten van actoren die een rol kunnen spelen in een bepaald project.

Vrijwel alle respondenten geven aan dat de burgerparticipatieprojecten een positief gegeven zijn voor de wijk, maar hebben zelf geen behoefte om hieraan deel te nemen. Dit heeft vaak ook te maken met tijdgebrek. Persoon 8: "Het is voor onszelf belang bij om dat te doen". Hiermee doelt ze op activiteiten die voor de kinderen in Bottendaal worden georganiseerd.

Er is een tendens te zien in de jongere generatie in Bottendaal. Deze leeftijdsgroep ontbreekt vaak op evenementen die in Bottendaal worden georganiseerd. Persoon 8 herkent dit, ze woont sinds dat ze student is in Bottendaal. "Je leeft een beetje langs elkaar heen als je student bent". Dat is nu minder

sinds ze een gezin heeft, omdat ze het belangrijk vindt om zich in te zetten voor een leefbare wijk voor haar kinderen.

4.5.8. Oordeel over de wijk

Het algemene oordeel over de wijk, dat samengaat met de leefbaarheid voor jonge gezinnen, wordt gevormd door verschillende thema's. In dit onderzoek zijn de thema's fysieke omgeving, veiligheid, bewoners, contact met de bewoners en burgerparticipatieprojecten besproken. Vrijwel alle respondenten zijn van mening dat Bottendaal de charme van een dorp heeft, dat midden in de stad ligt. "Je kunt het zien als een woning die in de stad ligt, maar toch behoorlijke vrijheid biedt. Je zit niet opgepropt". Het kleinschalige van de wijk is een pluspunt. De sfeer maakt Bottendaal leuk en gezellig, maar wordt door de verkamering verstoord. De verkamering is dan ook een minpunt voor de wijk volgens meerdere respondenten.

De kleinschaligheid is voor de kinderen van de respondenten ook een pluspunt. Persoon 6: "Het is een veilige manier om te leren gaan met alles wat er in de maatschappij is. De kinderen kunnen op een kleinschalige manier daar langzaamaan in meegroeien".

Het oordeel over de wijk is tevens een thema van gentrification, om het proces te herkennen in een wijk. Wanneer de perceptie van de bewoners op de wijk positief is, is er een verhoogde kans op het ontstaan van gentrification. Er kan worden geconcludeerd dat het oordeel van de respondenten over het algemeen positief is, een paar thema's uitgezonderd. Zo is het aandeel groenvoorzieningen in de wijk discutabel, moet de verkeersveiligheid worden verbeterd en moet er kritisch worden gekeken naar de plaats van de coffeeshop. Ook zorgt de verkamering van veel panden in Bottendaal voor overlast: dit uit zich in geluidsoverlast en zwerfend afval op straat.

4.6. Verband tussen gentrification en leefbaarheid

Er kan niet met zekerheid worden vastgesteld of er daadwerkelijk een verband is tussen het proces gentrification en leefbaarheid. Er is in zekere zin vastgesteld dat er gentrification heeft plaatsgevonden in Bottendaal. In de diepte-interviews met de respondenten wordt duidelijk dat gentrification zorgt voor een bepaalde levendigheid en de komst van voorzieningen, zoals horecagelegenheden in Bottendaal, waardoor mensen het prettig vinden om in deze wijk te wonen. De respondenten zijn niet geheel tevreden over een aantal thema's, zoals het aandeel groen en de verkeersveiligheid in Bottendaal, maar vinden dit niet zo kwalijk dat dit redenen zijn om de wijk te verlaten. Vooral de groenvoorzieningen in de wijk zijn lastig aan te pakken, omdat het een stadswijk is. Er is weinig ruimte om bijvoorbeeld parken aan te leggen. De verschillende meningen over de leefbaarheid in Bottendaal zijn door de verschillende thema's daarom heel lokaal: wat voor het ene gezin kwalijk is, geldt niet voor het andere gezin.

5. Conclusie en aanbeveling

In het laatste hoofdstuk wordt de conclusie op de hoofdvraag gegeven, worden er aanbevelingen gedaan met betrekking tot eventuele verbeteringen op het gebied van leefbaarheid in Bottendaal en komt tot slot de reflectie aan bod.

5.1. Conclusie

In dit onderzoek is getracht door middel van literatuuronderzoek, observaties en diepte-interviews een antwoord te vinden op de volgende hoofdvraag:

“In welke mate kan het proces gentrification bijdragen aan leefbaarheid voor jonge gezinnen in de wijk Bottendaal?”

Om deze vraag te beantwoorden, is er een aantal deelvragen opgesteld. De bovenstaande vraagstelling moet op een aantal punten begripsmatig worden verduidelijkt. In hoofdstuk 2 wordt uitgelegd wat gentrification betekent. In dit onderzoek wordt gentrification beschreven als een proces dat ervoor zorgt dat buurten opknappen, huizen worden opgekocht en gerenoveerd, de diversiteit van bewoners in een wijk toeneemt, de criminaliteit in de buurt afneemt en de economische bedrijvigheid in de wijk opleeft. Het begint bij de creatieve klasse, waaronder kunstenaars en studenten. Na deze beginfase ontdekken de midden- en hogere bevolkingsgroepen met een stedelijke affiniteit de wijk. Deze groepen investeren graag in de woningvoorraad van oudere stedelijke wijken als deze wijken als aantrekkelijk en levendig bekendstaan. De aantrekkelijkheid van deze wijken wordt bepaald door onder andere de ligging, het stedelijke karakter en de architectonische kwaliteiten. Gentrification wordt vastgesteld aan de hand van de volgende thema's:

- Het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk;
- De perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving;
- De bouwperiode (aandeel vooroorlogse woningen in de wijk);
- Het aandeel hoge inkomens in de wijk;
- Het werkloosheidscijfer;
- Veranderingen die respondenten hebben ervaren in Bottendaal. Dit wordt duidelijk door de diepte-interviews.

Het tweede thema dat een grote rol speelt in dit onderzoek, is leefbaarheid. Dit wordt als volgt uitgelegd: “De mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld. Het gaat over de voorwaarden waaronder mensen in een bepaalde omgeving kunnen en willen samenwerken. De factoren die invloed hebben op de leefbaarheid, zijn woningvoorraad, publieke ruimte, burgerparticipatieprojecten, voorzieningen, bevolkingssamenstelling, levensopbouw en samenhang van de bevolking en veiligheid”. Deze thema's zijn onder andere gebaseerd op de Leefbaarometer 2.0.

De factoren die ervoor zorgen dat een gentrificationwijk aantrekkelijk wordt voor jonge gezinnen, worden beantwoord in hoofdstuk 4. Ook wordt door middel van de observatie in Bottendaal duidelijk of er daadwerkelijk gentrification is opgetreden in de wijk.

Om vast te stellen of er gentrification heeft plaatsgevonden in Bottendaal, is er gekeken naar het aandeel creatieve bedrijvigheid in de wijk, de perceptie van de bewoners over de eigen woonomgeving, de bouwperiode, het aandeel hoge inkomens in de wijk, het werkloosheidscijfer en de veranderingen die respondenten hebben ervaren in Bottendaal.

Het aandeel creatieve bedrijvigheid is niet overduidelijk in de wijk. Wanneer er een groot aandeel aan creatieve bedrijvigheid in een wijk is, is er meer kans dat er gentrification in een wijk optreedt. Er

is bijvoorbeeld een aantal ateliers in Bottendaal, maar het is niet duidelijk of dit een groter aandeel is dan in de rest van Nijmegen.

De perceptie van de bewoners over de leefbaarheid in Bottendaal is positief. Dit oordeel wordt onderverdeeld in een aantal thema's: bewoners, veiligheid, de fysieke omgeving, de ligging van de wijk, voorzieningen, contact met de bewoners en burgerparticipatieprojecten. Deze thema's worden in het onderdeel van leefbaarheid verder toegelicht.

Wanneer er veel panden uit de negentiende- en twintigste eeuw in een wijk staan, is er meer kans op het optreden van gentrification. De bouwperiode van veel woningen in Bottendaal is in de negentiende- en twintigste eeuw. Daarnaast is er een aantal sociale huurwoningen in de wijk en is er een nieuw appartementencomplex gerealiseerd, genaamd het Dobbelmancomplex. Het woningaanbod in de wijk is dus zeer gevarieerd.

Over het thema werkloosheid is niet veel bekend in Bottendaal. Een laag werkloosheidscijfers in een wijk betekent een grotere kans op het optreden van gentrification. Het werkloosheidspercentage in Nijmegen is daarentegen verminderd. Het is echter niet duidelijk of dit ook opgaat voor Bottendaal. Naast werkloosheid, is de inkomensverdeling een thema om gentrification aan te duiden. De inkomensverdeling in Bottendaal is wat gestegen in de loop van de jaren: € 29.400 euro. Dit is echter niet heel veel hoger dan de laagste inkomensverdeling in Nijmegen. Dit is € 26.700 euro in de wijk Zwanenveld.

De bevolkingssamenstelling maakt een verandering door wanneer het proces gentrification optreedt. In de eerste fase trekt de 'risk-oblivious'-groepering naar de wijk, hieronder vallen studenten, kunstenaars en intellectuelen. In de tweede fase is dit de 'risk-conscious'-groepering. Dit is een koopkrachtigere groep dan de 'risk-oblivious'-groepering. In de laatste fase trekt de 'risk-adverse'-groepering naar de wijk. Dit zijn mensen die graag op een centrale locatie in een sfeervolle buurt willen wonen. Vaak zijn dit mensen uit de midden- en hogere inkomensklasse. Het gevolg wat gentrification met zich meebrengt is dat de oorspronkelijke bewoners de nieuwe huurprijzen niet meer kunnen betalen en gedwongen de wijk uit moeten. De bevolkingssamenstelling is de laatste jaren sterk veranderd in Bottendaal. Tientallen jaren terug woonde er een grote Turkse- en Marokkaanse gemeenschap, tegenwoordig is deze aanzienlijk minder groot. In de wijk wonen nu meer gezinnen met tweeverdieners en ook is het aandeel studenten in de wijk sterk toegenomen. Echter bestaat er nog wel een diversiteit van bewoners, wat waarschijnlijk wordt veroorzaakt door de sociale huurwoningen die in de wijk zijn te vinden.

Gentrification zorgt ervoor dat de economische bedrijvigheid in een wijk toeneemt. Het proces zorgt er tevens voor dat een ongepolijste arbeidersbuurt wordt opgeleukt en gladgeschuurd. Dankzij de komst van nieuwe voorzieningen wordt de wijk populair bij de middenklasse. Dit gaat echter niet helemaal op voor Bottendaal. De zware bedrijvigheid zoals van fabrieken is verdwenen. Op het braakliggend terrein van de Dobbelmanfabriek is een speeltuin gerealiseerd en ook zijn er nieuwe horecagelegenheden gerealiseerd in Bottendaal. Echter is het winkelaanbod verschaald. Waar er vroeger nog een bakker was in de wijk, is deze tegenwoordig verdwenen.

Door middel van de diepte-interviews is getracht het oordeel te achterhalen over de leefbaarheid in Bottendaal van de respondenten.

Het thema 'bewoners' is een thema in de Leefbaarometer 2.0. Wanneer het oordeel over de bewoners in een wijk positief is, heeft dit een positieve invloed op de leefbaarheid van een wijk. Een groeiende groep 'gentrifiers' is in aantocht: de yupps (young urban professional parents). De drie grootste bevolkingsgroepen in Bottendaal die uit de diepte-interviews blijken, zijn gezinnen, studenten en allochtone gezinnen met een Turkse- en Marokkaanse achtergrond. Naar deze bevolkingsgroepen woont er een aantal ouderen in de wijk. Het algemene oordeel over de bewoners in Bottendaal is positief. Het zorgt voor een goede weerspiegeling van de maatschappij. Echter is het aandeel studenten in de wijk te groot. Dit wordt veroorzaakt door de verkamering in de wijk. Dit brengt overlast met zich mee dat zich uit in geluidsoverlast en verloedering door zwervend afval. Echter hebben niet alle respondenten hier last van.

Veiligheid is een thema dat voor jonge gezinnen belangrijk is. Dit wordt vooral bepaald door het verkeer en de mate van toezicht. Het veiligheidsgevoel in een wijk heeft invloed op het spelen van kinderen. Het veiligheidsgevoel van de respondenten is over het algemeen goed. Echter kan de verkeersveiligheid sterk worden verbeterd. Er wordt soms hard gereden door Bottendaal, wat mede wordt veroorzaakt door de klanten van de coffeeshop. Het bestemmingsverkeer heeft daarentegen geen negatieve invloed op de verkeersveiligheid. Bewoners in Bottendaal zijn zich ervan bewust dat er kinderen op straat kunnen spelen.

Onder de fysieke omgeving vallen verschillende thema's, zoals het woningaanbod, het aandeel groen in de wijk, weinig vuil op straat, voldoende fiets- en wandelpaden en de geschiktheid van de omgeving om er kinderen op te laten groeien. Het woningaanbod is divers. De woningen verschillen van negentiende- en twintigste-eeuwse panden tot sociale huurwoningen uit de jaren '70. Een aantal panden is verkamerd en verbouwd tot studentenhuizen. Veel respondenten zijn positief over de bewoners in de wijk, maar niet alle respondenten vinden de uitstraling van de sociale huurwoningen passen in Bottendaal. Het aandeel groen zorgt voor verschillende meningen. Bottendaal is een van de minst groene wijken van Nijmegen. Veel respondenten vinden echter dat er genoeg groen is in de wijk en dat dit hoort bij een stadswijk. Zij zouden het fijn vinden als er meer groen zou zijn, maar zien niet hoe dit gerealiseerd kan worden in Bottendaal, vanwege de hoge bebouwingsdichtheid.

Het straatbeeld wordt voor een aantal respondenten verstoord door zwerfend afval op straat. Oorzaken hiervan zijn de verkamering en weinig toezicht van de studentenhuisvestingen.

Het aantal fiets- en wandelpaden is voldoende volgens de respondenten. Echter wordt de stoep steeds vaker gebruikt om fietsen te parkeren of vuilnis te plaatsen. Dit is voor kinderen in Bottendaal soms een belemmering, omdat zij deze obstakels niet zelf kunnen verplaatsen.

De ligging van de wijk is geen criterium dat vooraf is opgenomen in de diepte-interviews, maar wordt door vrijwel elke respondent aangedragen als een van de redenen om naar Bottendaal te verhuizen. Omdat de wijk is afgebakend door twee wegen, de St. Annastraat en de Graafseweg, voelt Bottendaal als een dorp. Bovendien zorgt de ligging ervoor dat de respondenten geen voorzieningen missen, omdat het centrum dichtbij is.

Voorzieningen die voor jonge gezinnen belangrijk zijn, zijn speelplekken en een basisschool. Deze zijn in Bottendaal beide aanwezig. Vooral basisschool De Driemaster zorgt voor contact tussen bewoners in de wijk, voor zowel de kinderen als voor de ouders. De bekendste speeltuin in Bottendaal is 't Kraaienest. Deze plek trekt ook gezinnen van buiten Bottendaal.

Naast de basisschool in Bottendaal, is er meer contact tussen de buurtbewoners. Dit beperkt zich echter tot contact met de burens, maar wordt wel als prettig ervaren. Buurtbewoners houden elkaars kinderen in de gaten wanneer ze op straat spelen.

Het thema burgerparticipatieprojecten is niet opgenomen in de Leefbaarometer 2.0; echter zorgen deze projecten voor een bepaalde waardering van een wijk. Het zorgt voor saamhorigheid in Bottendaal, maar niet alle respondenten nemen deel aan deze initiatieven vanwege tijdgebrek. Ook is het lastig om de jongere generatie in Bottendaal hierbij te betrekken, omdat zij (nog) geen behoefte aan hebben om hieraan deel te nemen.

In Bottendaal heeft er in zekere zin gentrification plaatsgevonden. Gentrification zorgt ervoor dat Bottendaal een populaire wijk is om te wonen, omdat er veel te doen is. Dit heeft ook zijn effect op de leefbaarheid in de wijk. De meningen zijn verdeeld over de leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal, dat wordt veroorzaakt door een aantal thema's. Vooral de groenvoorziening en de verkeersveiligheid kunnen worden verbeterd. Echter zijn bijna alle respondenten positief over de wijk en zullen zij Bottendaal niet snel verlaten.

5.2. Aanbevelingen

Er is een aantal aanbevelingen die kunnen worden gedaan aan de gemeente Nijmegen. Hierdoor kan de leefbaarheid worden verbeterd en kan het proces gentrification in goede banen worden geleid.

Over het thema 'aandeel groenvoorzieningen' zijn de meningen van de respondenten verdeeld. Doordat Bottendaal een hoge dichtheid van bebouwing heeft, zijn er weinig plaatsen waar bijvoorbeeld een park kan worden aangelegd. Het verhogen van groen moet dus op kleinere schaal worden aangepakt. In dit geval kan er gedacht worden aan de voortuinen van de huizen. Hier kan een suggestie worden gedaan om de voortuinen niet meer dan 25% te betegelen. Vooral voortuinen van studentenpanden zijn volledig betegeld, zodat fietsen in de voortuin kunnen worden geparkeerd. Wanneer de voortuinen voor 25% zijn betegeld, met het oog op het veranderende klimaat, kan regenwater in beter de grond zakken. Ook kleine projecten, zoals het creëren van boomspiegels kunnen worden opgezet, waarbij de BOB en de gemeente een begeleidende rol in kunnen spelen. Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat het straatbeeld minder aantrekkelijk wordt door de vele fietsen die geparkeerd staan tegen hekken en op de stoep. Een oplossing hiervoor is het creëren van meer stallingsplekken voor fietsen. Nu zijn er veel (lege) parkeerplaatsen voor auto's, wellicht kan een aantal van deze autoparkeerplaatsen plaats maken voor nieuwe fietsenstallingen. De gemeente kan ook de eigenaren van de studentenpanden verplichten een stallingsplaats te creëren voor studenten, zodat de fietsen bijvoorbeeld binnen kunnen staan. Ook kan de verkamering in Bottendaal beter worden begeleid. Wellicht kan de gemeente dit beter reguleren, waarbij een maximum ingesteld wordt van verkamerde panden. Dit komt de geluidsoverlast en de verrommeling van de wijk waarschijnlijk ten goede. Ook kunnen eigenaren van particuliere studentenhuizen en de grote studentenhuisvestigingen zoals SSH& en KBS Vastgoedbeheer worden meegenomen over de verkamering in Bottendaal. De coffeeshop is een tweede factor in Bottendaal die voor veel overlast zorgt, vooral op het gebied van verkeersveiligheid. Het is dan ook de vraag of de plek waar de coffeeshop zich bevindt geschikt is voor deze voorziening. Daarnaast kan de verkeersveiligheid in Bottendaal sterk worden verbeterd. Er kan meer bewustzijn worden gecreëerd over de verkeersveiligheid door middel van bijeenkomsten. Bovendien kunnen er drempels of wegversperringen worden gerealiseerd om de snelheid van automobilisten te matigen. Voor een vervolg van dit onderzoek is het interessant om de gemeente bij dit onderzoek te betrekken. Dat is in dit onderzoek niet gebeurd, omdat het oordeel over de leefbaarheid van jonge gezinnen op Bottendaal is onderzocht. Echter kan het de leefbaarheid in Bottendaal ten goede komen door het betrekken van de gemeente en andere betrokken partijen, zoals vastgoedbeheerders.

5.3. Reflectie

De slotlinea van dit concluderende hoofdstuk bevat de reflectie van de onderzoeker op deze scriptie. Hierin komen tevens enkele tekortkomingen uit het onderzoek naar voren.

De theorie voor dit onderzoek was er in overvloed: er is vooral veel onderzoek gedaan naar het proces gentrification. Echter ontbrak soms passende literatuur voor het tweede begrip wat een grote rol speelt in dit onderzoek: leefbaarheid. De bestaande literatuur paste niet altijd even goed in dit onderzoek en was soms onvolledig, omdat dit onderzoek zich specifiek richt op leefbaarheid voor jonge gezinnen in de stad. Hierdoor moest er theorie worden samengevoegd om het bruikbaar te maken.

Daarnaast was het vinden van de juiste respondenten een uitdaging. Vaak kwam er geen reactie op de uitnodiging voor een interview, of was men sceptisch wat precies de vraag was. Via de basisschool in de wijk is dit opgelost, maar er is hiermee veel tijd verloren. Ook zou het interviewen van een persoon van de gemeente een beter beeld kunnen geven over de rol die de gemeente speelt in Bottendaal. Die informatie ontbreekt nu.

Een gemis in dit onderzoek is het aantal van de respondenten: in zekere zin is er saturatie van gegevens, maar een generalisatie van het oordeel van de bewoners over Bottendaal is uitgesloten. Bovendien hebben bijna alle respondenten nagenoeg dezelfde leeftijd, waardoor het niet zeker is of alle gezinnen in deze leeftijdscategorie dezelfde mening hebben over de besproken thema's.

6. Referentielijst

Boterman, W.R., Karsten, C.J.M. (2015). De stad: magneet, roltrap en spons. Bevolkingsontwikkelingen in stad en stadsgewest.

Bouchaute, Van B. (2015) Gentrificatie als strategie van stadsvernieuwing? Een politiek verklaringsmodel van gentrificatie als effect van de Gentse stadsvernieuwing inde 19de-eeuwse gordel 2000-2012. Ruimte en Maatschappij.

Breman, B. (2011). Omgaan met krimp in het landelijk gebied: vitaliteit als vertrekpunt. Geraadpleegd op 18-05-2018, via http://webdocs.alterra.wur.nl/internet/corporate/themaas/PaperBreman_vitaliteitsvertrekpunt.pdf

Commissie Vrijwilligerswerk (2004). De gemeente, burgerparticipatieprojecten en de ongebonden vrijwilliger.

Cortie, C. & Van de Ven, J. (1981). 'Gentrification'. Keert de woonelite terug naar de stad? Geografisch Tijdschrift, jg XV, nr. 5, p.429-446. Utrecht, Nederland: KNAG.

Creswell, J.W. (2007). Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches (2nd edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Deijl, S. (2012). De rechtvaardigheid van de Leefbaarometer. Agora, p. 23-25.

Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class. And how it's transforming work, leisure, community and everyday life, The Perseus Books Group, USA Edition, 2004.

Gale, D.E. (1980). Neighborhood resettlement: Washington DC. In: Laska, S.B. & Spain, D. (1980) Back to the city, issues in neighborhood renovations. Elmford/New York: Pepamus Press.

Gemeente Nijmegen (2003). Stads- en Wijkmonitor – deel stad.

Geurtz, C. (2006). Gentrification: wijken en beleid. Rotterdam, Nederland: Erasmus Universiteit.

Hamnett, C. (1984). Gentrification and Residential Location Theory: a review and assessment, In: D. Herbert and R.J. Johnston (eds.) Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications, pp. 282-319, Wiley and Sons, New York, 1984.

Iersel, van H. (2016). Help het kind in de stad aan speelruimte! Over hoe wetenschap de openbare ruimte verder helpt. In: www.stad-en-groen.nl

Karsten, L. (2003). Family Gentrifiers: Challenging the City as a Place Simultaneously to Build a Career and to Raise Children. In: Vol. 40, No 12, 2573-2584.

Karsten, L. (2014). Stad 3.2 of hoe gezinnen de stad opnieuw uitvinden.

Karsten, L., & Felder, N. (2016). De nieuwe generatie stadskinderen; ruimte maken voor opgroeien. Rotterdam: Marcel Witvoet, nai010 uitgevers.

- Lees, L. (2000). A reappraisal of gentrification: towards a 'geography of gentrification'. *Progress in human geography* vol. 24, 3, p. 389-408.
- Lees L. & Bondi, L. (1995) De-gentrification and economic recession: the case of New York City. *Urban geography* vol. 16, 3, p. 234-253.
- Leidelmeijer, K., & van Kamp, I. (2003). *Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid; Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Amsterdam: RIGO en RIVM.
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Ponds, R., Scholenberg, R., Woerkens, van C., Ham, van M. (2015). *Leefbaarometer 2.0: instrumentontwikkeling*.
- Ley, D. (1996). *The new middle class and the remaking of the central city*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipton, S.G. (1977) "Evidence of central city revival," *Journal of the American Institute of Planners* 43:136–147.
- Mc Taggart, K.J.J. (2009). *Gentrification. Naar een conceptueel model voor het verklaren van verschillen in de mate van gentrification in Nijmegen*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Mul, J. (2010). *Te koop: leefbaarheid:gevolgen van de verkoop van sociale huurwoningen op leefbaarheid en sociale stijging*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Nachtegaal, B. & De Voogt, S. (2017). *Met de gezinnen verdwijnt ook de leefbaarheid*. NRC Handelsblad.
- Oudenampsen, M. (2007). *Amsterdam™, an Entrepreneurial City*. BAVO (Ed.), *Urban Politics Now: Re-imagining Democracy in the Neo-liberal City*, 110-127. Rotterdam: NAI.
- Persson, M. (2018). *In Brooklyn vechten arme huurders en projectontwikkelaars om iedere vierkante meter*. De Volkskrant.
- Reijndorp, A., Bijlsma, L., Nio, I. & Wouden, van der R. (2012). *Nieuwe steden in de Randstad: verstedelijking en suburbaniteit*. PBL.
- Reulink, N. & Lindeman, L. (2005). *Kwalitatief onderzoek*.
- Seghers, A. (2014). *Het beeld van de Vinex – Leedvermak en guilty pleasure. Wie maakt Nederland? Intermezzo: het beeld van de Vinex*.
- Socius (2012). *Burgerparticipatieprojecten*. Geraadpleegd op 18-5-2018, via <http://www.socius.be/tikiindex.php?page=Burgerparticipatieprojecten>
- Smith, N. (1979). *Towards a theory of gentrification: a back to the city movement by capital not people*. *Journal of the American Planning Association*, vol. 45, p. 538-548.
- Smith, N. (1996) *The new urban frontier: gentrification and the revanchist city*. New York: Routledge.
- Smith, N. & Van Weesep, J. (1992). *De herovering van de stad: uiteenlopende verklaringen voor gentrification*. *Geografie*, vol. 1.1, p. 28-32.

- Uitermark, J., Loopmans, M., Duyvendak, J.W. en Schuermans, N. (2005). De wraak van de middenklasse. Gentrification en het failliet van progressief stedelijk beleid. Agora.
- Uitermark, J., Duyvendak, J.W. & Kleinhans, R. (2007). Gentrification as a governmental strategy: social control and social cohesion in Hoogvliet, Rotterdam. *Environment and Planning*, 39, 125-141.
- Veenhoven, R. (2000). *Leefbaarheid. Betekenissen en meetmethoden*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Verheul, W.J. (2013). *Stedelijke ontwikkeling als imagovorming*. Agora.
- Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: LEMMA.
- VROM (2004). *Leefbaarheid van wijken*. <file:///C:/Users/Gebbruiker/Downloads/wonen4007.pdf>, geraadpleegd op 14-6-2018
- Weesep, J. van (1994) Gentrification as a research frontier. *Progress in human geography* 18, 1, p. 74-83.
- Wiegersma, M. & Weesep, van J. (1992). *Achter de schermen van gentrification. De productie van dure woningen in de centra van Amsterdam en Den Haag*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen. Vakgroep Toegepaste Geografie en Planologie.
- Wouw, van der D. (2011). *Leefbaarheid; Themaport Sociale Staat van Zeeland*. Middelburg: Scoop.
- Yin, R.K. (1989). *Case study research: Design and methods*. Applied social research Series, Vol. 5. London: Sage.
- Zwaan, van der A.H. (1990). *Organisatieonderzoek; leerboek voor de praktijk: het ontwerp van onderzoek in organisaties*. Assen: Van Gorcum.
- <https://www.bottendaal.nl/historie/1914-1945-volgebouwd-en-de-oorlogsjaren/>, geraadpleegd op 24-2-2018.
- <https://www.bottendaal.nl/historie/sloop-en-bouwwoede/>, geraadpleegd op 24-2-2018.
- <https://www.bottendaal.nl/historie/verval-en-actie/>, geraadpleegd op 25-2-2018.
- https://nijmegen.buurtmonitor.nl/jive/?cat_show=Bevolking, geraadpleegd op 22-3-2018.
- <https://nijmegen.buurtmonitor.nl/Jive/JiveTable.aspx?&wsguid=03bcc94d-f42f-46c5-89b4-0e34b3e50f14&ps=-4016>, geraadpleegd op 22-3-2018.
- <https://www.leefbaarometer.nl/kaart/?indicator=0&schaalniveau=3&periode=4&referentiekaart=1&locatie=Bottendaal&latitude=&longitude=#kaart>, geraadpleegd op 31-3-2018.
- <https://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/72FF3987-0D79-488E-9CC0-031017DD377F/0/2003k4b15p031art.pdf>, geraadpleegd op 12-4-2018.

<https://www.google.nl/maps/place/Bottendaal,+Nijmegen/@51.8375626,5.8463766,15z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x47c7085e0f8d68d9:0x4691b68449da96f9!8m2!3d51.8375912!4d5.8562373>, geraadpleegd op 29-04-2018.

https://nijmegen.buurtmonitor.nl/jive/?cat_show=Openbare%20ruimte, geraadpleegd op 23-5-2018.

<https://vvn.nl/woonerf>, geraadpleegd op 24-5-2018.

https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/info/Zeeppabriek_Dobbelman, geraadpleegd op 24-6-2018.

https://nijmegen.buurtmonitor.nl/jive/?cat_show=Werk%20en%20Inkomen, geraadpleegd op 27-6-2018.

Bijlage I: leeftijdscategorieën per Nijmeegse wijk

leeftijd (5kl) 2017 - Wijk					
	0-14	15-24	25-49	50-64	65+
Aldenhof	420	304	838	436	449
Altrade	668	1.711	2.242	1.212	676
Benedenstad	132	481	833	681	486
Biezen	975	1.472	3.360	1.561	1.092
Bijsterhuizen	x	x	8	x	x
Bottendaal	364	1.515	2.052	801	353
Brakkenstein	496	592	809	923	985
De Kamp	832	671	1.858	1.194	854
Galgenveld	681	2.093	2.043	994	1.091
Goffert	243	349	889	563	414
Groenewoud	233	1.581	853	389	633
Grootstal	698	671	1.619	1.247	1.206
Hatert	1.243	1.687	3.231	1.735	2.168
Hatertse Hei	657	689	1.457	852	478
Haven- industrieterrein	x	21	41	9	9
Hazenkamp	860	766	1.465	1.215	890
Hees	395	544	787	512	719
Heijendaal	131	676	795	300	249
Hengstdal	821	976	2.006	1.832	1.295
Heseveld	839	1.092	2.342	1.072	765
Hunnerberg	309	912	992	761	1.009
Kerkenbos	x	8	10	x	x
Kwakkenberg	146	483	304	277	254
Lankforst	316	229	668	456	424
Lent	2.536	919	4.287	1.431	967
Malvert	356	315	748	381	586
Meijhorst	612	395	1.118	594	700
Neerbosch-Oost	1.156	1.178	2.713	1.236	1.378
Neerbosch-West	13	36	29	35	20
Nije Veld	821	1.071	2.087	919	534
Oosterhout	2.065	486	2.688	740	200
Ooyse Schependom	21	33	104	60	22

leeftijd (5kl) 2017 - Wijk					
	0-14	15-24	25-49	50-64	65+
Ressen	101	52	225	60	25
St. Anna	558	491	1.104	655	695
Staddijk	34	24	54	51	43
Stadscentrum	202	3.565	3.929	697	625
't Acker	995	666	2.061	1.262	456
't Broek	618	518	1.173	1.079	397
Tolhuis	514	404	1.099	650	637
Vogelzang	x	x	x	x	x
Weezenhof	535	330	908	692	1.051
Westkanaaldijk	x	x	x	x	x
Wolfskuil	802	1.205	2.279	1.067	636
Zwanenveld	678	501	1.639	1.044	909
Onbekend	x	x	x	x	x

Bron: Gemeentelijke Basisadministratie, Gemeente Nijmegen

Bijlage II: afkomst bevolking per Nijmeegse wijk

autochtoon	westerse landen	ov. niet-west. landen	
Aldenhof	1.483	265	260
Altrade	5.428	743	181
Benedenstad	2.064	332	135
Biezen	6.458	958	476
Bijsterhuizen	15	6	x
Bottendaal	4.058	566	178
Brakkenstein	3.168	403	139
De Kamp	3.647	699	548
Galgenveld	5.734	824	228
Goffert	1.895	281	110
Groenewoud	2.566	876	164
Grootstal	3.973	661	281
Hatert	6.280	1.722	978
Hatertse Hei	3.186	485	228
Haven- industrieterrein	68	13	x
Hazenkamp	4.479	515	114
Hees	2.479	314	73
Heijendaal	1.651	292	141
Hengstdal	5.395	831	427
Heseveld	4.550	636	325
Hunnerberg	3.376	420	112
Kerkenbos	12	7	5
Kwakkenberg	1.235	170	34
Lankforst	1.463	266	213
Lent	8.115	877	671
Malvert	1.546	296	185
Meijhorst	1.785	431	515
Neerbosch-Oost	4.746	892	785
Neerbosch-West	114	13	5
Nije Veld	3.690	548	304
Oosterhout	5.091	504	278
Ooyse Schependom	203	26	6
Ressen	378	31	25

autochtoon	westerse landen	ov. niet-west. landen	
St. Anna	2.901	425	95
Staddijk	196	10	x
Stadscentrum	7.014	1.229	491
't Acker	3.805	662	449
't Broek	2.865	416	250
Tolhuis	2.123	417	390
Vogelzang	x	x	x
Weezenhof	2.763	470	163
Westkanaaldijk	9	x	x
Wolfskuil	4.154	659	299
Zwanenveld	3.098	622	501
Onbekend	x	x	x

Speciale waarden: x Verborgen waarde

Eenheid: aantal

Bron: Gemeentelijke Basisadministratie, Gemeente Nijmegen

Bijlage III: oppervlakte openbaar groen per m2 en percentage openbaar groen per Nijmeegse wijk

openbaar groen 2015 - Wijk		
	oppervlak (m2) [aantal]	percentage [%]
Aldenhof	130.180	30,3
Altrade	34.169	5,3
Benedenstad	41.059	8,1
Biezen	80.332	6,5
Bijsterhuizen	289.595	20,1
Bottendaal	36.319	8,3
Brakkenstein	516.640	38,0
De Kamp	291.904	24,5
Galgenveld	55.033	5,7
Goffert	1.104.261	32,4
Groenewoud	203.923	18,0
Grootstal	181.042	16,9
Hatert	377.829	24,2
Hatertse Hei	39.921	7,0
Haven- industrieterrein	403.482	13,1
Hazenkamp	74.267	8,6
Hees	105.711	12,6
Heijendaal	493.665	31,2
Hengstdal	74.929	8,9
Heseveld	118.929	11,8
Hunnerberg	99.625	9,9
Kerkenbos	206.921	32,8
Kwakkenberg	365.319	23,4
Lankforst	191.328	40,7
Lent	478.086	6,7
Malvert	186.164	35,8
Meijhorst	197.064	34,0
Neerbosch-Oost	300.596	20,3
Neerbosch-West	100.434	17,9
Nije Veld	35.687	4,4
Oosterhout	401.226	13,1

openbaar groen 2015 - Wijk		
	oppervlak (m2) [aantal]	percentage [%]
Ooyse Schependom	74.669	6,8
Ressen	146.905	4,6
St. Anna	23.181	4,1
Staddijk	1.125.585	61,5
Stadscentrum	96.091	10,6
't Acker	567.451	37,3
't Broek	275.809	26,5
Tolhuis	274.684	33,9
Vogelzang	262.965	39,2
Weezenhof	269.802	26,7
Westkanaaldijk	163.559	12,9
Wolfskuil	52.381	6,9
Zwanenveld	213.923	24,6
Onbekend	0	0,0

Bron: Registratie afdeling Milieu, Gemeente Nijmegen

Bijlage IV: interviewguide

Onderwerp

Onderzoek naar het verband tussen gentrification en leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal

Geïnterviewde persoon

Interviewer

Lotte Verhulst

Introductie

Mijn naam is Lotte Verhulst en ik ben Geografie, Planologie en Milieu studente aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Allereerst wil ik u bedanken voor het meewerken aan dit onderzoek. Zoals ik in de mail al heb verteld, doe ik onderzoek naar de leefbaarheid in Bottendaal voor jonge gezinnen, dit in verband met het proces gentrification. Een goed voorbeeld van dit proces is Bottendaal: een wijk net buiten het centrum van Nijmegen, die in de afgelopen jaren flink is opgeknapt. Het interview zal ongeveer een half uur duren. Om het interview goed te kunnen analyseren zou ik het interview graag op willen nemen, als u dat prima vindt. De informatie wordt alleen voor dit onderzoek gebruikt en is verder anoniem. Geef gerust aan als u een vraag niet wilt beantwoorden.

Algemeen:

- Wat is uw gezinssamenstelling?
- Wat is uw leeftijd?
- Wat is de leeftijd van uw kinderen?
- Heeft u een opleiding genoten? Zo ja, welke?
- Heeft u een koop- of een huurwoning?
- Hoe lang woont u in Bottendaal?

Over woonomgeving:

Wat is de reden dat u in Bottendaal woont?

Hoelang woont u hier al?

Spelen er factoren mee voor uw kinderen dat u in Bottendaal woont? Bijvoorbeeld verkeersveiligheid, aanwezigheid van speeltuintje, basisschool enzovoort.

Wat zijn voor u de belangrijkste voorzieningen?

Zijn er zaken die u mist in de wijk?

Woonomgeving met betrekking tot gentrification:

Wat vindt u van Bottendaal?

Wat zijn volgens u de verschillen tussen een nieuwbouwwijk en een wijk zoals Bottendaal?

- Geeft u daarom ook de voorkeur aan Bottendaal?

Wat zijn de verschillen die u merkt in de wijk ten opzichte van het begin dat u in Bottendaal kwam wonen?

Over leefbaarheid:

Wat maakt Bottendaal een goede omgeving voor kinderen? Zo ja/nee, waarom?

Welke factoren zijn volgens u van invloed op de leefbaarheid voor kinderen in Bottendaal? (denk aan school, groene leefomgeving enzovoort)

Wat is het effect van projecten van de bewoners in Bottendaal, zoals Nijmeegse Afval Challenge (weliswaar in heel Nijmegen) en voorlichtingen over een aardgasvrij Bottendaal op de leefbaarheid in de wijk volgens u?

- Heeft u zelf behoefte aan burgerparticipatieprojecten, zoals bijvoorbeeld een gedeelde stadstuin?

In welke mate dragen de voorzieningen in Bottendaal bij aan leefbaarheid? Zoals de cafétjes enzovoort.

- Vindt u deze van voldoende kwaliteit?

Zijn er ook factoren die de leefbaarheid beperken in Bottendaal?

Wat vindt u van de diversiteit aan bewoners in Bottendaal, is dit positief of negatief voor de leefbaarheid?

- Bent u tevreden met de samenstelling?

Wat vindt u van de woningen in Bottendaal?

Wat vindt u van de veiligheid in de wijk?

- Voelt u zich veilig?
- Genoeg verlichting enz?

Wat vindt u van uw fysieke omgeving?

- Genoeg groen op straat
- Weinig vuil
- Voldoende fiets- en wandelpaden?
- Verkeersveiligheid?
- Openbare verlichting?
- Kortom: voldoende kwaliteit en geschikt voor uw kinderen?

Voelt u zich met de buurt en de bewoners verbonden?

Conclusie

Ik heb al mijn vragen gesteld. Heeft u nog vragen aan mij of tips? Als dit onderzoek is afgerond, wilt u dan de resultaten ontvangen? Hartelijk bedankt voor uw medewerking!

Bijlage V: voorstelbrief aan ouders van basisschool De Driemaster

Geachte lezer,

Mijn naam is Lotte Verhulst, ik ben 21 jaar oud en ik ben studente aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Ik studeer Geografie, Planologie en Milieu en ben nu druk bezig om mijn afstudeerscriptie te schrijven. Daarvoor houd ik me bezig met de leefbaarheid in Bottendaal, want wat is er nu interessanter om onderzoek te doen in je eigen stad! Mijn interesse is gevallen op de karakteristieke wijk Bottendaal. Op de afbeelding in deze brief ziet u of uw woonplek binnen het desbetreffende gebied valt. Voor mijn scriptie onderzoek ik het verband tussen gentrification (een proces waarbij oude, vervallen huizen in een wijk nabij het stadscentrum worden opgeknapt en hierdoor nieuwe bewoners aantrekt) en leefbaarheid voor jonge gezinnen in Bottendaal. Hierbij stuit ik op vragen als; waar hebben bewoners behoefte aan? Voelen zij zich veilig in hun wijk? Zijn er zaken die zij missen?

Nu ben ik op zoek naar personen die mij meer kunnen vertellen over hun woonsituatie in Bottendaal. Criteria hiervoor zijn dat de persoon/personen in Bottendaal wonen en één of meerdere kinderen hebben in de leeftijdscategorie van 0 tot en met 14 jaar. Het interview zal ongeveer een half uur duren en is verder anoniem. De informatie wordt uitsluitend voor dit onderzoek gebruikt en namen worden niet gebruikt.

Ik hoor graag van u als u mij hiermee kunt helpen!

Met vriendelijke groet,

Lotte Verhulst

Bijlage VI: interviewverslagen expertinterview en geïnterviewde respondententen

Interviewverslag Wim de Natris

Wim de Natris is de voorzitter van de Bewoners Organisatie Bottendaal (BOB). Hij vertelt dat Bottendaal een buitenwijk is die is ontstaan na het afbreken van de stadsmuren in 1874. Dat is in 1880 pas daadwerkelijk gebeurd. Hiervoor mocht er buiten de muren niet gebouwd worden, omdat dit het schootsveld was. Vroeger stonden er galgen waar nu Bottendaal is. Hier werden misdadigers en opgehangen en in het dal gegooid. Het verhaal gaat dat hierdoor de naam Bottendaal is ontstaan. Toen de stad was ontmanteld, wilde Nijmegen alleen gegoede burgers aantrekken. Dit is niet helemaal gelukt, omdat de margarinefabriek van Timmermans in Bottendaal werd geplaatst. In de jaren '20 en '30 kwamen daar de ASW-fabriek en de Draadfabriek bij. Ondanks de komst van deze fabrieken is Bottendaal nooit als arbeiderswijk gebouwd. Hier was het Willemskwartier voor bedoeld. In Bottendaal woonden vooral het hogere personeel van de Dobbelmanfabriek, onderwijzers en kleine zelfstandigen.

Eind jaren '60 was Bottendaal sterk verpauperd. De gemeente concentreerde zich op de binnenstad na het bombardement in 1944 en op de uitbreidingswijken in Hatert, Neerbosch en Dukenburg. Er woonden vooral Turkse en Marokkaanse arbeiders. Vooral Turkse ondernemers hadden verkameren hoog in het vaandel staan.

In 1979 is er een bestemmingsplan voor Bottendaal gekomen, met als prioriteit 'wonen'. Alle bedrijven moesten er dus uit. Dit zorgde voor veel braakliggend terrein. Dat de wijk nog steeds achterbleef in het opknapproces, heeft in Bottendaal voor een soort opstand gezorgd. Het braakliggende terrein van Dobbelman werd gekraakt en daar hebben ze een speeltuin van gemaakt, Het Kraaienest. Dit is het begin van de wijkraden: ook van de BOB. Deze organisatie treedt op als een soort makelaar die personen begeleidt en – waar mogelijk – financiert met initiatieven. Zij willen Bottendaal zo leefbaar mogelijk houden en verbeteren als dat kan. Ook willen zij gelijke kansen voor mensen die minder te besteden hebben, dat deze bevolkingsgroep ook de mogelijkheid heeft om dicht bij de stad te wonen. In het complex van Dobbelman zijn daarom appartementen in verschillende prijsklassen gerealiseerd. Hiermee wordt de levendigheid en de diversiteit van de wijk weerspiegeld. Ook zijn er appartementen in de wijk gerealiseerd voor Turkse en Marokkaanse ouderen, maar dat was niet zo'n succes. Het bleek dat veel ouderen bij hun kinderen introkken en dus geen gebruik maakten van deze appartementen.

Een probleem wat tegenwoordig speelt in de wijk, is verkameren. Dit is aantrekkelijk voor studenten, maar heeft niet altijd een positieve invloed op de wijk. Wim is van mening, dat als er kleine bevolkingsgroepen samenwonen, dit een positief gegeven is voor Bottendaal. Maar als 1/3^e van de wijk bestaat uit studenten, heeft dit gettovorming als gevolg. Zij hebben een andere leefwijze als bijvoorbeeld een gezin. Dit leidt soms tot overlast en verloedering: fietsen worden niet netjes weggezet en er staat vaak vuilnis op de stoep. Deze personen hierop aanspreken doet hij wel, maar ze verhuizen zo snel dat dit nauwelijks effect heeft. De gemeente zou hier een rol in kunnen spelen, maar soms lijkt het of er andere prioriteiten belangrijker zijn.

Fysiek is er in Bottendaal veel veranderd. Veel fabrieken zijn verdwenen na het bestemmingsplan. Daarvoor is onder andere het Thiemepark in de plaats gekomen en zijn er nieuwe (dure) appartementen gebouwd. De openbare ruimte is verbeterd en de wegen zijn vernieuwd. Ook zijn er veel kunst gerelateerde evenementen te vinden in de wijk: van dichters tot componisten en beeldende kunsten.

Bottendaal is echter een van de minst groene wijken in Nijmegen. Een aantal bewoners zijn bezig met De Spoorkuil.

De coffeeshop zorgt voor overlast. Wim vindt dit niet passen in een woonwijk. Het is een soort afhaalcentrum geworden, waarbij personen de motor van de auto laten draaien. Dit vindt hij beter passen in het stadscentrum van Nijmegen, waar niet zo veel personen hier last van hebben.

In Bottendaal heerst saamhorigheid. Volgens Wim komt dit deels door het verleden, maar ook doordat het een kleine, overzichtelijke wijk is. Ook de BOB heeft hier een positieve invloed op. Hij vindt echter niet dat Bottendaal een kindvriendelijke wijk is. De auto heeft hier een grote invloed op. De auto staat in de wijk hoog in het vaandel. Dat komt ook doordat wonen en werken gescheiden is. In nieuwbouwwijken is hier meer rekening mee gehouden, onder andere door verkeersluwe straten. Het betaald parkeren heeft hier nauwelijks invloed op. Het is wat beter geworden, omdat de personen die in de stad werken, nu niet meer hun auto hier neerzetten en op de fiets verder reizen. Maar het zou meer helpen als het tarief hoger zou zijn. Basisschool De Driemaster heeft ook een positieve invloed op de wijk. Het zorgt voor een speelplek waar kinderen veilig kunnen spelen en niet alleen zijn. In het verleden zaten hier ook buitenlandse kinderen, maar dat is tegenwoordig niet meer zo. De oorzaak weet Wim hier niet precies van: veel buitenlandse gezinnen zijn vertrokken naar Noord.

Interviewverslag persoon 1

Persoon 1 is 43 jaar geleden geboren in Bottendaal, en woont er nu – na een tijdje weg te zijn geweest – weer zo'n vijfeneenhalf jaar met haar zoontje van bijna twee bij haar vader. Ze is momenteel bezig met een nieuwe studie en heeft eerder aan de kunstacademie gestudeerd. Deze persoon is van plan om te verhuizen uit Bottendaal, naar een plek buiten de stad. De reden hiervoor is omdat Bottendaal onder andere niet groen genoeg is. Dit vindt ze ook geen geschikte plek om een kind op te laten groeien. Er zijn wel speeltuintjes, maar dat is toch meer 'tussen de stenen'. Het groen kan volgens deze persoon zorgen voor meer saamhorigheid. "Er is natuurlijk gewoon niet zo veel plek. Dat is het probleem". Toch vindt ze Bottendaal wel een leuke wijk, het lijkt een beetje op een dorp.

Het dorpachtige gevoel wordt echter wel tegengewerkt. Dit wordt veroorzaakt door een aantal factoren. Het wordt het steeds drukker in de wijk. Vroeger kon zij als kind op straat spelen, maar dat laat ze haar zoon niet doen. Dit heeft te maken met het vele verkeer dat door de straat rijdt. Dit komt mede door de coffeeshops. Mensen die hiernaartoe gaan, rijden vaak hard. De vele studenten zijn ook een nadeel. Het geeft verloedering in de wijk. Hierdoor staan vaak veel fietsen buiten en dat geeft geen leuk beeld. Ook zorgt de snelle wisseling onder studenten ervoor dat opmerkingen over hun gedrag niet echt worden opgevolgd. Daarbij staan veel fietsen op de stoep geparkeerd, omdat er geen plek is om ze te stallen. Dit zorgt voor versperringen voor bewoners die gebruik maken van de stoep.

Het aanbod van de woningen is ze relatief tevreden over. "Deze karakteristieke rij vind ik veel mooier, met alle oude gevels. Ze hebben laatst alle sociale huurwoningen opgeknapt, nu vind ik het heel erg verbeterd". Ook het nieuwe Dobbelmanterrein vindt ze goed in het straatbeeld van Bottendaal passen.

De wijk is redelijk schoon: er is relatief weinig zwerfend afval. Wel wordt er, op plekken waar veel studenten zijn, soms het vuilnis op een andere dag buiten gezet en staan er soms meubels buiten. "Dat is niet leuk voor als je als gezin ergens woont".

De veiligheid is volgens deze persoon goed. Er lopen geen gekke figuren op straat, maar de verkeersveiligheid kan nog erg worden verbeterd.

De bewoners moeten er zelf hard voor werken om iets van hun leefomgeving te maken. "Dat is ook wel goed natuurlijk, als mensen dat zelf aanpakken". Ook worden er regelmatig kleine evenementen georganiseerd door onder andere de cafés in Bottendaal. Daar heeft deze persoon weinig last van qua geluidsoverlast. "Die horen bij de stad vind ik". Persoon 1 is zelf ook betrokken bij een burgerparticipatieproject in de wijk. "Het is wel lastig van de grond te krijgen [...] maar ik geloof zeker dat dat toch uiteindelijk werkt". Wel is ze van mening dat de gemeente hier een meer begeleidende rol in kan spelen.

Persoon 1 ziet de voordelen van een nieuwbouwwijk wel in. "Het is gewoon anders opgezet, ruimer, veel groen. Kindvriendelijk inderdaad. Ik hou alleen niet van dat nieuwe".

Interviewverslag persoon 2

Persoon 2 is een man, 74 jaar oud en woont met zijn vrouw en drie kinderen van de leeftijden zestien, veertien en acht jaar in Bottendaal. Daar woont hij nu 27 jaar.

De reden dat hij hier is komen wonen omdat hij de ligging van de wijk aantrekkelijk vindt. “De ligging bij het station is heel prettig. En ook dichtbij bij het centrum van de stad”. Ook voldeed de woning die toentertijd werden gebouwd aan zijn wensen. “Je kunt het zien als een woning die in de stad ligt, maar toch behoorlijke vrijheid biedt. Je zit niet opgepropt”. Hij heeft niet bewust gekozen voor deze plek om zijn kinderen op te laten groeien.

Persoon 2 vindt dat de basisvoorzieningen aanwezig zijn, zoals een supermarkt, een wijkschool, een wijkcentrum en een aantal restaurants en cafés. Echter zijn er wel allerlei winkels in de loop van de tijd weggegaan, maar veel winkels zitten in het centrum. Het is een bepaalde mate van verarming in de wijk, maar ervaart dit niet als een probleem door de nabijheid van het centrum.

Het verdwijnen van een aantal winkels is één van de veranderingen die de wijk heeft doorgemaakt. “Het is alleen nog maar een woonwijk geworden”. Ook is de bevolkingssamenstelling in de periode dat hij in Bottendaal woont veranderd. Vroeger waren er meer immigranten met een Turkse en Marokkaanse achtergrond. Dat is tegenwoordig nog steeds wel, maar hij is van mening dat dit vroeger een groter aandeel was. “De wijk is blanker aan het worden”. Ook zijn er nogal wat mensen die naar bijvoorbeeld Hatert zijn verhuisd. Ook denkt hij dat de diversiteit qua rijkdom vroeger diverser was. “Nu zijn mensen gemiddeld welvarender dan toentertijd”. Vroeger waren er veel slechte woningen, die zijn er nu nauwelijks meer.

Persoon 2 vindt het heel plezierig dat de wijk heel gemengd is. Op basisschool De Driemaster zitten genoeg kinderen uit allochtone gezinnen. “De relatieve grote verscheidenheid vind ik een pluspunt”. Ook is het woningaanbod in Bottendaal goed, het is heel gemengd. “Een aantal woningen die onderkomen waren, die zijn opgekocht en die worden keurig onderhouden”. Hij vindt het goed dat er sociale huurwoningen in Bottendaal zijn. Het zorgt ervoor dat minder welvarende mensen ook een kans krijgen om dicht bij de stad te kunnen wonen.

Persoon 2 ervaart geen overlast in de wijk. Hij vindt het echter geen fraai gezicht dat veel voortuinen in de straat volstaan met fietsen, maar ervaart dit niet als overlast. Ook zorgt het aandeel studenten niet voor problemen. “Studenten zijn aanspreekbaarder geworden. [...] ik vind de klachten van een aantal mensen zeer overdreven daarover”.

Het contact met de bewoners is vooral via basisschool De Driemaster en de speeltuinen fungeren ook als ontmoetingspunt. Volgens persoon 2 is het jammer dat de gemeentesteun voor de speeltuin 't Kraaienest is gestopt. “Op het ogenblik wordt het gedraaid op vrijwilligers en dat heeft een beetje een labiele basis”. De functie van alle kleine speeltuintjes in de wijk vindt hij matig. Het voldoet niet aan de functie, als ontmoetingsplek, waarmee ze toentertijd zijn gerealiseerd.

De kinderen van persoon 2 mogen, als ze rond de leeftijd van tien jaar zijn, zelf de wijk in. “We hebben hier natuurlijk alleen de Graafseweg, dus dat is een beetje eng, het oversteken”. Verder vindt hij de veiligheid heel goed. “Mensen rijden hier ook heel gematigd. Je merkt dat mensen rekening houden met dat dit een woonwijk is”. Wat echter wel moet worden aangepakt, is het parkeerprobleem bij het station. Mensen gebruiken de straat nu als uitvalsweg naar het station om mensen af te zetten of op te halen. Dat kan beter worden verplaatst naar de van Schaeck Mathonsingel.

Hij vindt dat er genoeg groen is in de straat, het hoort bij een stadswijk dat het groenaandeel niet erg groot is. Wel is hij van mening dat de voortuinen van huizen voor niet meer dan 25% mogen worden betegeld. Dit in verband met het weglopen van water.

Persoon 2 is van mening dat mensen zich verbonden voelen met de wijk om het netjes en leefbaar te houden. Hij voelt zichzelf niet erg betrokken bij projecten om hieraan deel te nemen, maar heeft wel initiatief genomen om plannen voor de straat te wijzigen. Hij kwam er toen achter dat hier een grote aanhang voor was.

Het is voor de wijk een pluspunt dat er mensen wonen en werken. “Veel dorpen zijn forensendorpen geworden waar het hart uit is. [...] Hier zijn dus mensen die hier wonen, werken. [...] Er zijn altijd mensen hier”.

Interviewverslag persoon 3 en 4

Het gezin van persoon 3 (vrouw, 43 jaar) en persoon 4 (man, 48 jaar) bestaat uit vier personen, waarvan twee dochters van zeven en negen jaar. Ze wonen in een huis dat onderdeel is van een woonvereniging. De hypotheek wordt met 25 andere personen gedeeld. Persoon 4 woonde al in Bottendaal, persoon 3 is erbij komen wonen. Het fijne van deze wijk is omdat het aanvoelt als een klein dorp volgens persoon 3. “Je kent bijna iedereen, [...] het is heel veel aanspraak, veel contact”. Het aandeel groen is prima. Persoon 3 is voor meer groen, maar weet niet of het haalbaar is om meer groen in de wijk te realiseren. Ze vindt wel dat de groene plekken groen moeten blijven. “Het is echt een ontmoetingsplek voor meerdere culturen, maar ook meerdere leeftijden en dat eigenlijk alles door elkaar zit”.

Er zijn een aantal factoren die belangrijk zijn voor de kinderen. Onder andere dat het een kinderrijke buurt is, dus veel aanspraak voor de kinderen. Ook is het vooral bestemmingsverkeer dat in Bottendaal rijdt, hierdoor kunnen kinderen op straat spelen. De speeltuin, het Thiemepark, de Spoorkuil, het Dobbelmanterrein en de natuurtuin zijn ook belangrijke plekken voor de kinderen. De fysieke omgeving van het gezin bestaat vooral uit kliene huisjes, dicht op elkaar. Persoon 4 vindt dat het een bepaalde verdraagzaamheid vergt om met elkaar in harmonie te leven.

Persoon 3 voelt zich veilig in de wijk. Dit geldt ook voor haar kinderen: “Je let toch ook op elkaars kinderen. [...] Het voelt hier vertrouwd”.

Er zijn een aantal zaken veranderd in de wijk. Persoon 4: “Wij zijn veranderd. [...] Er zijn meer tweeverdieners. Er zitten wat meer welgestelde gezinnen”. Ook zijn er verbeteringen gedaan in de groenvoorziening door de gemeente. Daardoor zijn er meer gezinnen komen wonen. Persoon 3 vindt vooral dat het drukker is geworden qua parkeren.

Overlast ervaren persoon 3 en 4 niet. Persoon 3 weet wel dat er in de straat een aantal huizen zijn die er wel last van hebben, deze wonen ook vaak naast een studentenhuis. Persoon 4: “Er is hier best wel lang discussie over de verkamering [...] en de daarmee samenhangende overlast die er schijnbaar zou zijn. Ik vind het eigenlijk wel meevallen. [...] Ik vind niet dat er overdreven moet worden”. De diversiteit van de bewoners in Bottendaal is volgens persoon 4 de traditie van Bottendaal. Er zijn heel veel culturen en verschillende leeftijdsgroepen. “Ik vind dat juist alleen maar leuk. Dat dat hier gebeurt”. Volgens persoon 3 is het een goede weerspiegeling en is het voor de kinderen ook belangrijk.

De verkeersveiligheid is in de wijk goed, maar het kan rondom de coffeeshop wel worden verbeterd. Hier wordt hard gereden. Hier zouden drempels een uitkomst bieden.

Er is goed contact tussen de bewoners. “De hele rij wel. [...] Niet dat je echt bij elkaar over de vloer komt, je helpt elkaar, je zegt elkaar altijd gedag”, zegt persoon 3. Doordat de bewoners redelijk vaak wisselen in de straat, vindt persoon 4 het belang van een straatfeest goed. De voornaamste reden dat gezinnen verhuizen, is de ruimte. persoon 4: “Wij merken het nu ook hoor, het huis wordt langzaam, naarmate de kinderen groter worden, wordt het huis ook gewoon kleiner. [...] Maar ja, ook dat vergt weer gewoon een nieuwe manier van omgaan met de ruimte, met de mensen”. Dat ze ooit zullen verhuizen naar een plek met wat meer ruimte, sluiten ze niet uit.

De rol van basisschool De Driemaster versterkt de verbondenheid van de bewoners in Bottendaal. De festivals die worden georganiseerd in de wijk zijn volgens persoon 4 vooral om mensen van buitenaf te trekken. Persoon 3 denkt dat mensen vooral komen om bij elkaar binnen te kijken. Ook worden er veel evenementen georganiseerd voor kinderen.

Interviewverslag persoon 5

Persoon 5 is 50 jaar en woont met haar partner en 3 kinderen van zestien, veertien en elf jaar in Bottendaal. Ze woont nu 21 jaar in de wijk. De reden dat ze hier is komen wonen is bij toeval. Haar partner wilde een huis kopen, maar dat was in zijn eentje net te duur. Via via konden ze dit huis samen kopen.

Deze wijk trekt haar aan vanwege de ligging. Dit is ook de oorzaak dat ze nauwelijks iets mist in de wijk. "Je gaat heel makkelijk hier de natuur in, met die nieuwe fietsstrook". Met de nabijheid van het centrum komt ze niets tekort. De enige reden voor haar om te verhuizen zijn de hoge gemeentelasten.

Voor haar kinderen is het een fijne wijk. Er is een klein schooltje aanwezig. Op de school zitten veel verschillende culturen met de huidige problematiek. Het zou ontzettend jammer zijn voor de wijk als de school zou verdwijnen. Dit vindt persoon 5 een pluspunt voor de opvoeding van haar kinderen. Ook mogen de kinderen zelfstandig naar veel plekken en mochten ze al jong alleen op straat spelen. De omgeving in de wijk laat dit goed toe. De speelplekken zijn ook van belang in de wijk. Omdat veel kinderen op een bovenwoning of in een huis wonen zonder tuin, zijn dit plekken waar ze hun energie kwijt kunnen.

Er zijn een aantal zaken veranderd sinds dat persoon 5 in Bottendaal is komen wonen. "Wat me opvalt is dat er veel meer horeca is, maar dat is leuk". Echter zijn er ook een aantal negatieve veranderingen. Sinds de alcoholwet is aangepast, zijn er veel meer hangjongeren in de wijk. Ook is de Cruiffkooi verplaatst. Dat is vooral voor de kinderen jammer. Ook is het aandeel van de studenten veel groter geworden in de wijk. "Een beetje gemixt is leuk, [...] maar ik vind het wel te".

Het aandeel groen in de wijk vindt ze prima. Ze mist dit nauwelijks, omdat de nabijheid van het buitengebied goed is en ook makkelijk te bereiken is.

Overlast ervaart persoon 5 niet in de wijk. Wel is er meer troep rondom de studentenhuisen. Er zit hier echter wel een verschil in tussen reguliere studentenhuisen en panden van studentenhuusvestingen.

De diversiteit van de bewoners in Bottendaal is een pluspunt. Er wonen onder andere studenten en er zijn sociale huurwoningen aanwezig. Dit is ook voor de kinderen belangrijk. De gemene deler tussen de bewoners is dat veel mensen naar de wijk zijn verhuisd, of na de studie zijn blijven hangen. "Er is bijna niemand die geboren en getogen is in de wijk".

Het contact met de bewoners in Bottendaal komt door de basisschool en het contact met de directe burens in de straat. "Als iemand op vakantie gaat, dan heb je wel een keer een sleutel, of iemand past op ons huis. [...] wat dat betreft is het ook gewoon een dorp". Ook het contact met het studentenhuis naast haar woning is prima. "De studenten hebben wel eens een keer een feestje, maar dat weten we meestal. En als het te hard is, dan hebben we wel eens een keer wat ervan gezegd, en dan luisteren ze ook altijd". Het hoort er volgens haar bij als je in de stad woont.

De buurtparticipatieprojecten die in Bottendaal worden georganiseerd zijn goed, maar persoon 5 heeft (nog) geen behoefte om hieraan mee te doen. Dit komt vooral door tijdgebrek.

Persoon 5 voelt zich veilig in de wijk, dat geldt ook voor haar kinderen. De verkeersveiligheid is goed in de wijk. Wel heeft ze ervaring met wat kleine inbraken, die volgens haar te maken hebben met de nabijheid van het station en de coffeeshop. 'Junkie-inbraken' noemt ze het.

Interviewverslag persoon 6

Persoon 6 is een vrouw van 38 jaar. Ze woont met haar man en twee kinderen van de leeftijd zeven en zes jaar al elf jaar in Bottendaal. Eerst woonde ze in het centrum van Nijmegen, maar dat was te druk. Toch vond ze in de stad wonen een pluspunt en was Bottendaal een geschikte wijk. De ligging van de wijk is ideaal: het is dichtbij het centrum en bij het station.

Er is niet veel veranderd in de wijk sinds dat persoon 6 er is komen wonen. Wel is er rond de coffeeshop meer activiteit. "Niet zozeer negatief, maar dat er meer beweging is". Dat komt volgens haar omdat andere coffeeshops zijn verdwenen.

Het zou fijn zijn als er wat meer groen in de wijk zou zijn, maar persoon 6 weet niet of dit haalbaar is in de wijk. Ze vindt het voor de kinderen jammer dat de speeltuin 't Kraaienest niet altijd open is. "Ze zijn op zoek naar een nieuwe beheerder, dus de openingstijden zijn nu beperkt". Ook zouden er wat meer drempels in de straat mogen komen, om de snelheid van automobilisten af te remmen.

Winkels mist ze niet in de wijk. Dat komt vooral doordat het centrum zo dichtbij is.

Persoon 6 vindt Bottendaal een kindvriendelijke wijk is om verschillende redenen. Het Thiemepark en het voetbalveld in de Spookuil zijn heel leuk. Ook is de gymzaal fijn en een kleine bieb in de basisschool. "De kinderen kunnen nog niet alleen naar de bieb in de stad. Dus die kunnen dalijk gewoon daar eventjes na schooltijd een boekje meenemen". Het kleinschalige is fijn voor de kinderen, zodat ze op een veilige manier om leren gaan met alles wat er in de maatschappij gebeurt. Soms geven de studenten in de wijk overlast. "Niet zozeer qua lawaai ofzo, maar het is wel regelmatig dat we wel echt last hebben van afval". Ook staan er heel veel fietsen op de stoep. Dat zijn dingen die haar irriteren, maar niet dat ze zou willen verhuizen. Voor de kinderen is dit ook niet noodzakelijk. "Zij zijn niet anders gewend".

Het contact in de straat van persoon 6 is goed. "We kennen elkaar allemaal. [...] Schuin onder woont een dametje van 93, [...] dus iedereen houdt een oogje in het zeil. [...] En ze houdt alles in de gaten voor ons ook". Hiermee geeft ze ook aan dat de diversiteit van de wijk heel gevarieerd is. Dat komt door doordat er wat sociale huurwoningen in Bottendaal staan. Hier wonen vooral allochtone gezinnen. Die kinderen zitten meestal ook op basisschool De Driemaster, wat een groot pluspunt is. Echter vindt ze de uitstraling van de sociale huurwoningen wat minder. "Ik hou gewoon meer van het oude, en minder van het nieuwe".

De participatieprojecten in de wijk hebben een positief effect op de wijk, het houdt het levendig en er wordt veel georganiseerd voor de kinderen. Ook zorgt het voor een bepaalde saamhorigheid. Echter heeft ze niet de behoefte om er zelf actief aan deel te nemen. Dit heeft te maken met tijdgebrek.

Persoon 6 begrijpt waarom sommige gezinnen ervoor kiezen om naar bijvoorbeeld Lent of Oosterhout te verhuizen. "De huisjes zijn over het algemeen vrij klein". Zelf wil ze voorlopig niet weg uit de wijk. Wel heeft ze een nieuw huis gekocht die wat meer ruimte biedt en waar een kleine tuin aanzit.

Interviewverslag persoon 7

Persoon 7 is een man van 56 jaar. Hij woont met zijn dochter van negen jaar zo'n tien jaar in een koopwoning Bottendaal. Hij heeft gestudeerd aan de universiteit van Nijmegen.

De reden dat hij in Bottendaal is komen wonen is onder andere de wijk. "De buurt trok me altijd aan. [...] Het is een kleine wijk met heel veel voorzieningen, horeca, cafés, school, huisarts, noem maar op, alles is er". De hoofdreden is de bouw van het nieuwe Dobbelmanproject. Ook de sfeer is een belangrijke factor. "Gezellig, iedereen woont netjes naast elkaar en er gebeurt weinig rottigheid". Sommige voorzieningen mist persoon 7 in de wijk. Er is sinds kort geen plek meer om geld op te nemen. Ook verschaalt het winkelaanbod: de bakker is bijvoorbeeld verdwenen. Winkels zorgen volgens hem ook voor sociale cohesie, en dat is belangrijk in de wijk.

Het woningaanbod in Bottendaal is goed, alles zit door elkaar. "Van arbeiderswoningen, begin van de twintigste-eeuw, zelfs uit eind van de negentiende eeuw tot redelijk nieuw en sociale huurwoningen. [...] Bottendaal heeft daardoor heel veel karakteristieke gedeelten vind ik".

De grootste verandering in de wijk sinds dat persoon 7 er is komen wonen, is de verkamering. Er zijn heel erg veel panden verkamerd. Dit ziet hij als een negatieve verandering. "Er komen gewoon te veel mensen op een te klein gebiedje". Doordat er zoveel mensen op een klein gebied wonen, wordt het letterlijk te vol. Dit resulteert in bijvoorbeeld veel fietsen en vuilniszakken op straat. Ook het park is soms te vol. "Dus meer mensen dan de wijk aan kan". Hij heeft echter zelf geen last van de verkamering, maar kent wel een aantal mensen die naast deze panden woont. Dit heeft als gevolg geluidsoverlast en verrommeling van de wijk.

Dat de wijk zo divers is in bewoners, vindt hij een bonus. Dit wordt echter niet door bijvoorbeeld de gemeente gestuurd. “De gemeente trekt zich eigenlijk niks aan van noodkreten uit de wijk over verkamering. [...] Er zijn geen ‘ze’ die dat wil behouden. Het is gewoon zo ontstaan”.

De participatieprojecten is een positief gegeven voor de wijk. Er wordt veel aan vrijwilligerswerk gedaan. “De speeltuin wordt gerund door vrijwilligers. Je hebt hier nog een natuurtuin, er zijn wat verfraaiingsprojecten, er zijn wat boomspiegels. Maar iedereen kan eigenlijk zijn ei kwijt in wat ie wil”. Volgens persoon 7 brengt het vooral saamhorigheid in de wijk. Echter zijn de jongere Bottendalers minder actief bij deze projecten.

Persoon 7 weet niet zeker of Bottendaal een kindvriendelijke wijk is. “Het is wel een van de minst groene wijken van Nijmegen”. De basisschool is belangrijk voor zijn dochter, daardoor kent ze bijna iedereen in Bottendaal. Er zijn ook voldoende speelgelegenheden, maar het is niet erg groen. Dat zou meer mogen zijn, maar dat wordt volgens hem lastig in de wijk.

De veiligheid is er voldoende veiligheid. Zijn dochter mag alleen naar bijvoorbeeld de speelgelegenheden. Sommige stukken zijn wel wat gevaarlijker. Dat geldt met name rondom de coffeeshop. Dit komt vooral door de klanten. “Het is het parkeren, auto met draaiende motor laten staan, harde muziek, straat blokkeren, met brommers en motoren over de stoep, grote bek en bedreigingen”. Hier ervaart hij zelf geen overlast van, maar vindt het wel negatief voor de wijk. Een oplossing hiervoor zou zijn als alle wijken een coffeeshop zouden krijgen, zodat niet alles geconcentreerd is in Bottendaal.

Interviewverslag persoon 8 en 9

Het gezin van persoon 8 en 9 bestaat uit vier personen: een vrouw van 47 jaar (persoon 8), een man van 47 jaar en twee kinderen van dertien en elf jaar. Persoon 8 heeft communicatiewetenschap gestudeerd en persoon 9 heeft bedrijfskunde gestudeerd. Persoon 8 woont 27 jaar in Bottendaal en persoon 9 woont 21 jaar in Bottendaal.

Persoon 8 is hier komen wonen tijdens haar studententijd. Deze wijk heeft een hele strategische ligging volgens haar: dichtbij het station en bij een uitvalsweg. Ook dichtbij het centrum en de sfeer van de wijk vindt ze fijn. Het overzichtelijke van de wijk is ook een pluspunt. “Ik vind het eigenlijk net een dorpje in de stad”.

Dat het centrum dichtbij is, en de overzichtelijkheid van de wijk is ook voor de kinderen een voordeel. Weinig verkeer en het park en speeltuinen dichtbij is ook een pluspunt. “Die vermaken zich hier prima”, zegt persoon 8. De kinderen mogen volgens persoon 9 zelf bijvoorbeeld naar de Spiegelwaal gaan, dit komt door de goede verkeersveiligheid. Dit geldt echter niet voor de hele wijk. Rondom de coffeeshop zijn er regelmatig gevaarlijke verkeerssituaties. Dit wordt volgens persoon 9 vooral veroorzaakt door verkeer van buiten de wijk. Dit gaat gepaard met dubbel parkeren, geen voorrang verlenen en gevaarlijke situaties.

Persoon 8 en 9 vinden allebei dat er genoeg groen is in de wijk. Ze maken nauwelijks gebruik van bijvoorbeeld het Thiemepark, omdat ze zelf een tuin hebben. Persoon 8 vindt vooral de oudbouw in Bottendaal mooi. Persoon 9 is van mening dat de verkamering niet meer mag worden in de wijk. Het gezin mist weinig voorzieningen in de wijk. “Een pinautomaat zou ik wel handig vinden”. Persoon 9 geeft aan dat er een kleine supermarkt is, een aantal cafés en een speeltuin. “Ik wil hier blijven wonen omdat alles op loopafstand is”. De ligging heeft dus vooral invloed op het gemis van voorzieningen.

Er zijn een aantal dingen veranderd sinds dat ze hier zijn komen wonen. Persoon 8 geeft aan dat tijdens haar studententijd er meer allochtonen woonden en bijna geen gezinnen. Het was toentertijd een vervallen wijk. Ook trokken de kroegen vroeger andere mensen. Persoon 9 vertelt dat er in 1991 nog fabrieken in de wijk stonden. Het Thiemepark was nog een drukkerij en café Maxim was een drugscafé. In 1997 is er veel gesubsidieerd, waardoor de wijk fysiek opknapte. Tegenwoordig is het meer een yuppenwijk geworden, waar meer gezinnen en tweeverdieners wonen. De verdeling van de bewoners is 80% autochtoon en 20% allochtoon.

De bevolkingssamenstelling in de wijk is volgens persoon 9 “een perfecte weerspiegeling van de maatschappij”. Jong, oud, student, allochtoon en yup woont naast elkaar. Persoon 8 is het hier mee eens: “het is de wereld in het klein”.

De veiligheid in de wijk is goed. De kinderen mogen echter niet tot laat buiten zijn, ze moeten voor het donker thuis zijn. De verkeersveiligheid mag echter volgens persoon 9 worden verbeterd.

De burgerparticipatieprojecten die in de wijk worden georganiseerd, zijn positief voor de wijk. Vooral persoon 8 is actief bij deze projecten. “Het is voor onszelf belang bij om dat te doen”. Ze merkt wel dat het veel dezelfde mensen zijn die bij deze projecten zijn betrokken. Je ontmoet als ouder ook mensen via de basisschool volgens persoon 8.

Interviewverslag persoon 10

Persoon 10 is een vrouw van 35 jaar. Ze woont samen met haar man en twee kinderen van drie en vier jaar in een koopwoning Bottendaal. Haar man woont er ruim vijftien jaar, zelf woont ze er zeven jaar. Ze heeft P&A en SPH gestudeerd.

De reden dat ze in Bottendaal is komen wonen, is vanwege haar man: ze is bij hem ingetrokken. Haar man is er vanwege de aantrekkelijke wijk en de omgeving komen wonen.

Persoon 10 is bewust in Bottendaal blijven wonen voor haar kinderen. Dat heeft vooral te maken met de wijk: “het is eigenlijk een dorp in een stad”. Ook basisschool De Driemaster is belangrijk voor haar kinderen. Het is een kleine school, waar veel vriendjes en vriendinnetjes van de kinderen zitten. Ook is de speeltuin een pluspunt voor een kindvriendelijke wijk. Naast deze voorzieningen voor de kinderen zijn ook de winkels en restaurants fijne voorzieningen in Bottendaal.

Er missen weinig zaken in de wijk vindt persoon 10. “Ja, ruimte soms”. Dit lost ze op door haar woning te onderkelderen. Hierdoor wordt er een nieuwe verdieping gecreëerd. Ook zou het groen wat meer mogen in de wijk. “Maar ja, hoe doe je dat in zo’n volle wijk?”.

Sinds dat persoon 10 in Bottendaal is komen wonen, is er vrij weinig veranderd. Wel is de overlast van het drugspand in de straat toegenomen. Ook zijn er meer studenten in de wijk komen wonen, maar ze ervaart dit niet perse als een negatieve verandering. Het ligt er volgens haar wel aan wat voor studenten er wonen. Ze kan zich voorstellen als mensen hier wel overlast van ervaren.

De fysieke omgeving vindt persoon 10 goed. Er is weinig vuilnis op straat. Ook vindt ze het een pluspunt voor de wijk dat koop- en sociale huurwoningen elkaar afwisselen. Het Thiemepark fungeert als ontmoetingsplek in de wijk.

De veiligheid is goed in de wijk, dat geldt ook voor haar kinderen. “Er is heel veel sociale controle. [...]

Nu zijn we bijvoorbeeld aan het verbouwen. De kelder ligt gewoon open, dus je kunt er, als je wil, kun je bij ons zo het huis in. Ik heb me daar geen moment naar over gevoeld”. De verkeersveiligheid kan echter sterk worden verbeterd. Dit wordt vooral veroorzaakt door het verkeer dat naar het drugspand gaat. Ze rijden erg hard in de straat. Persoon 10 denkt dat maatregelen als bewustzijn creëren, drempels plaatsen, of de straat eenrichtingsverkeer maken zullen helpen.

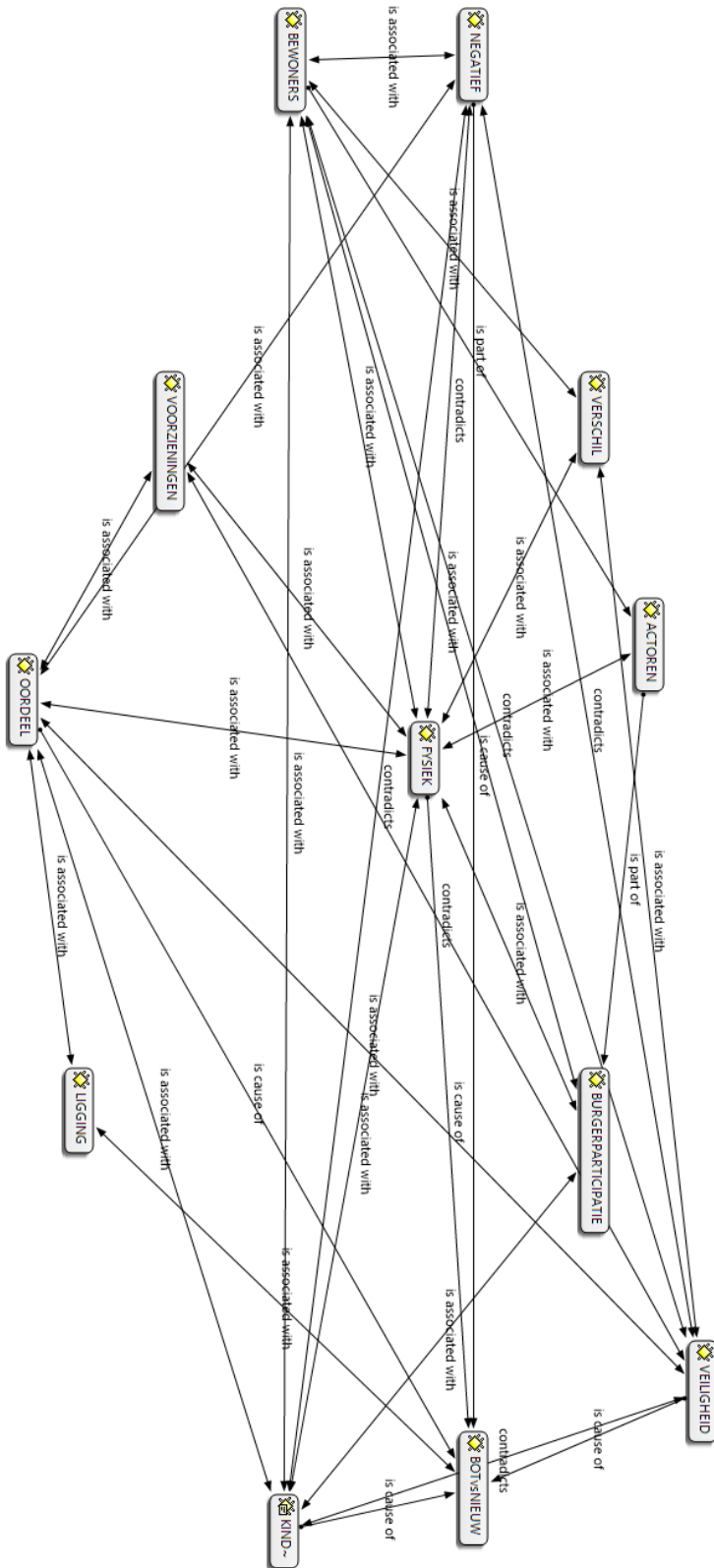
Het contact met de burens is prima. “Het welbekende praatje”. Ze denkt dat het contact tussen de bewoners in Bottendaal meer is dan bijvoorbeeld in een nieuwbouwwijk als Lent.

De burgerparticipatieprojecten in Bottendaal zijn extra’s in de wijk. Het is vooral fijn voor de kinderen. Ze doet echter niet aan alle projecten mee.

Bottendaal voelt volgens persoon 10 als een dorp. “Je hebt de voorzieningen, je hebt de sfeer, de gemengde sfeer van huur- en koopwoningen, maar ook alle culturen door elkaar. [...] Ik denk dat het echt de optelsom is van dingen die maken dat de wijk zo leuk is”.

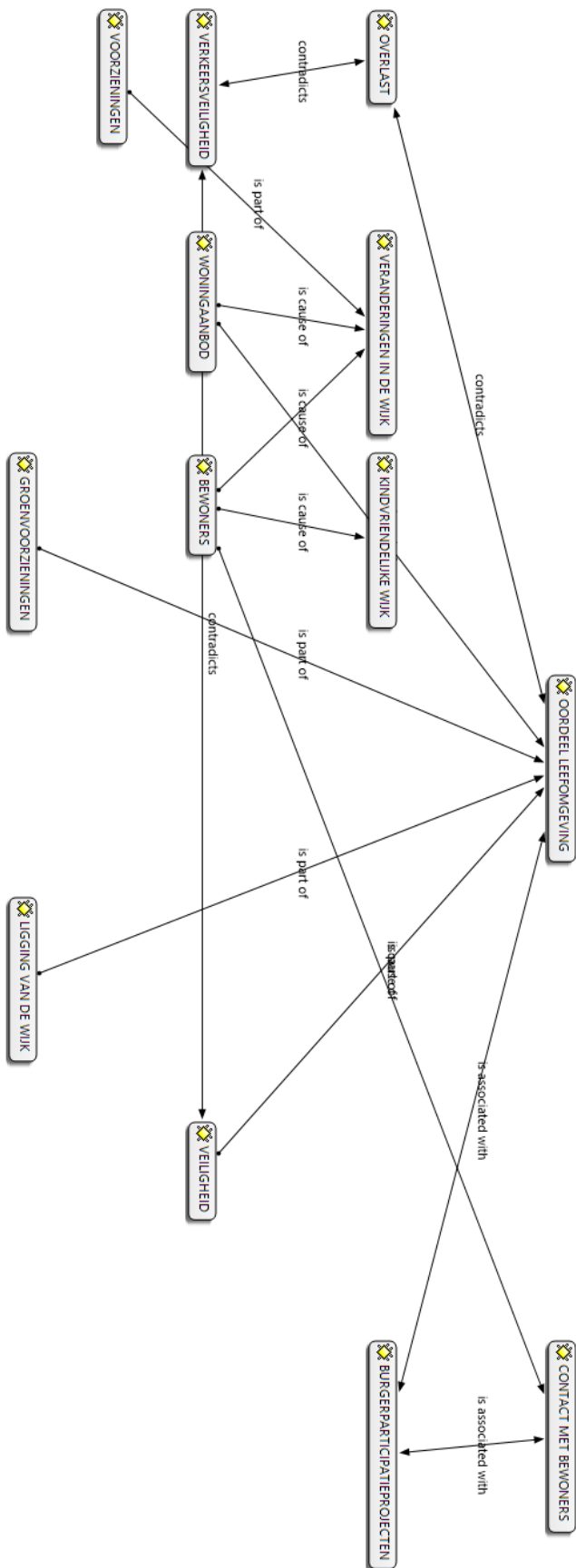
Bijlage VII: netwerken geïnterviewde respondenten

Netwerk persoon 1

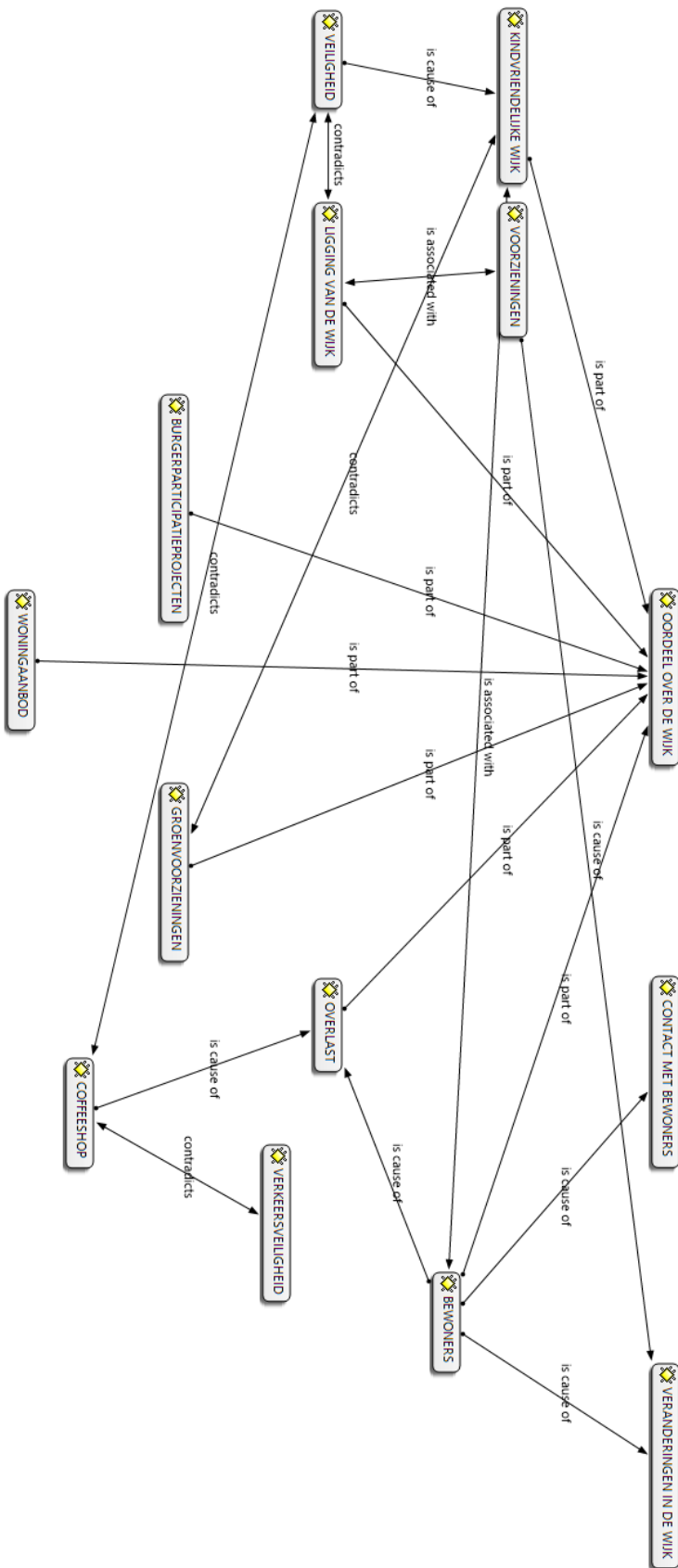
Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 2

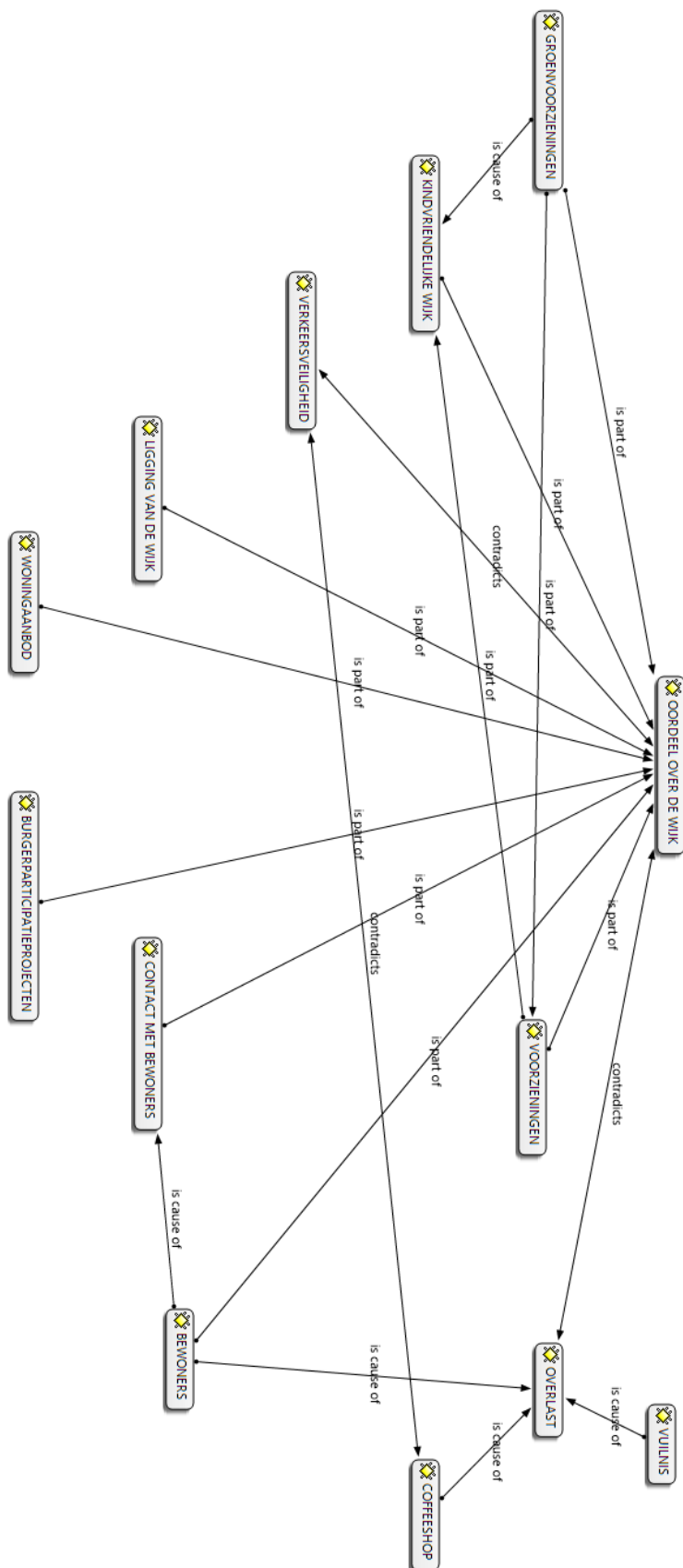
Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 5

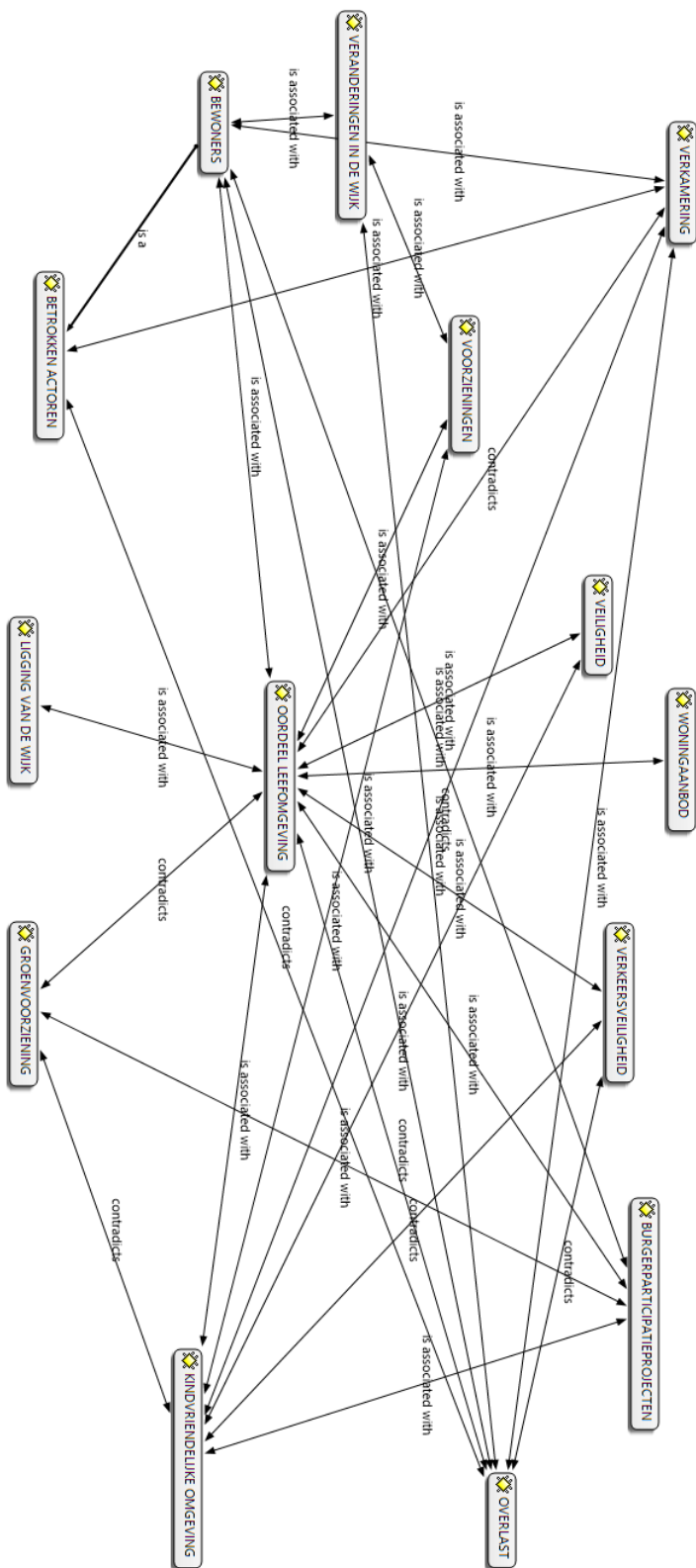
Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 6

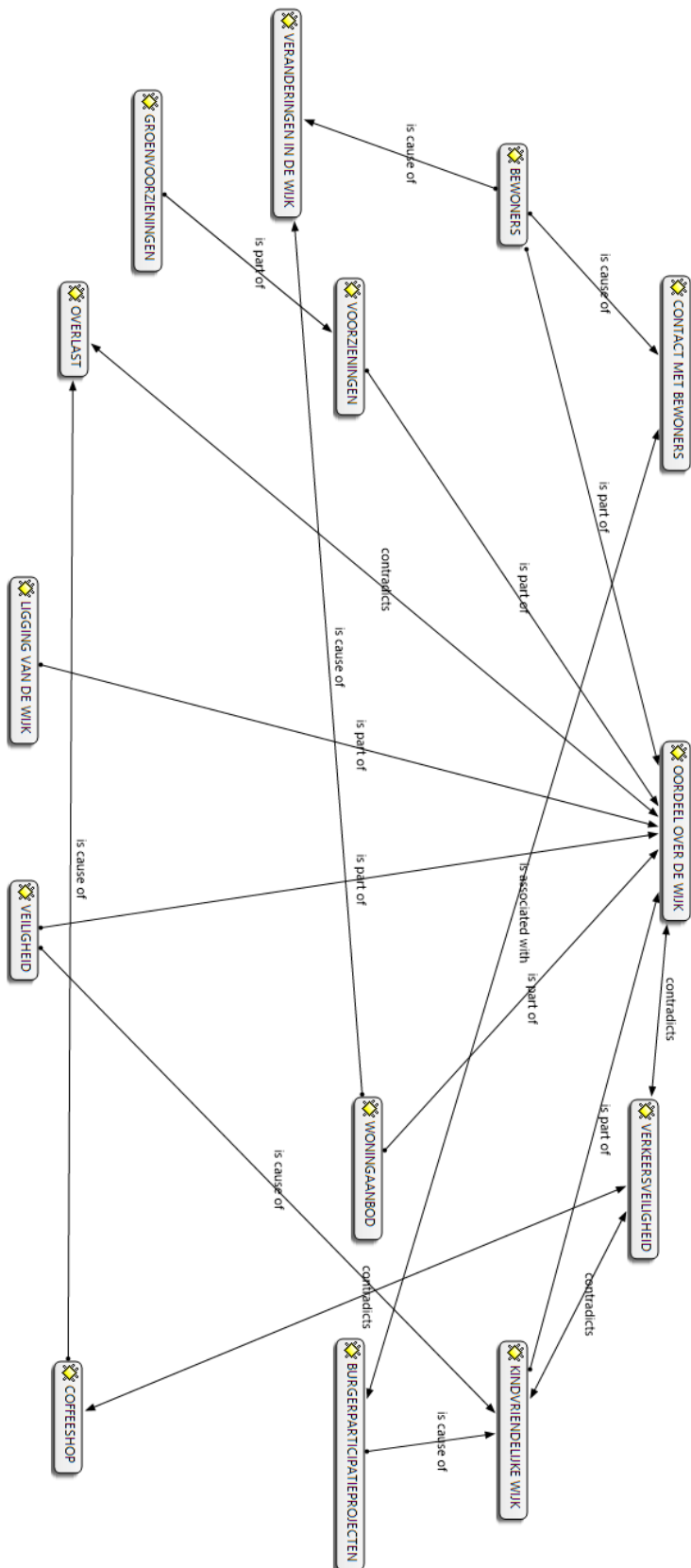
Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 7

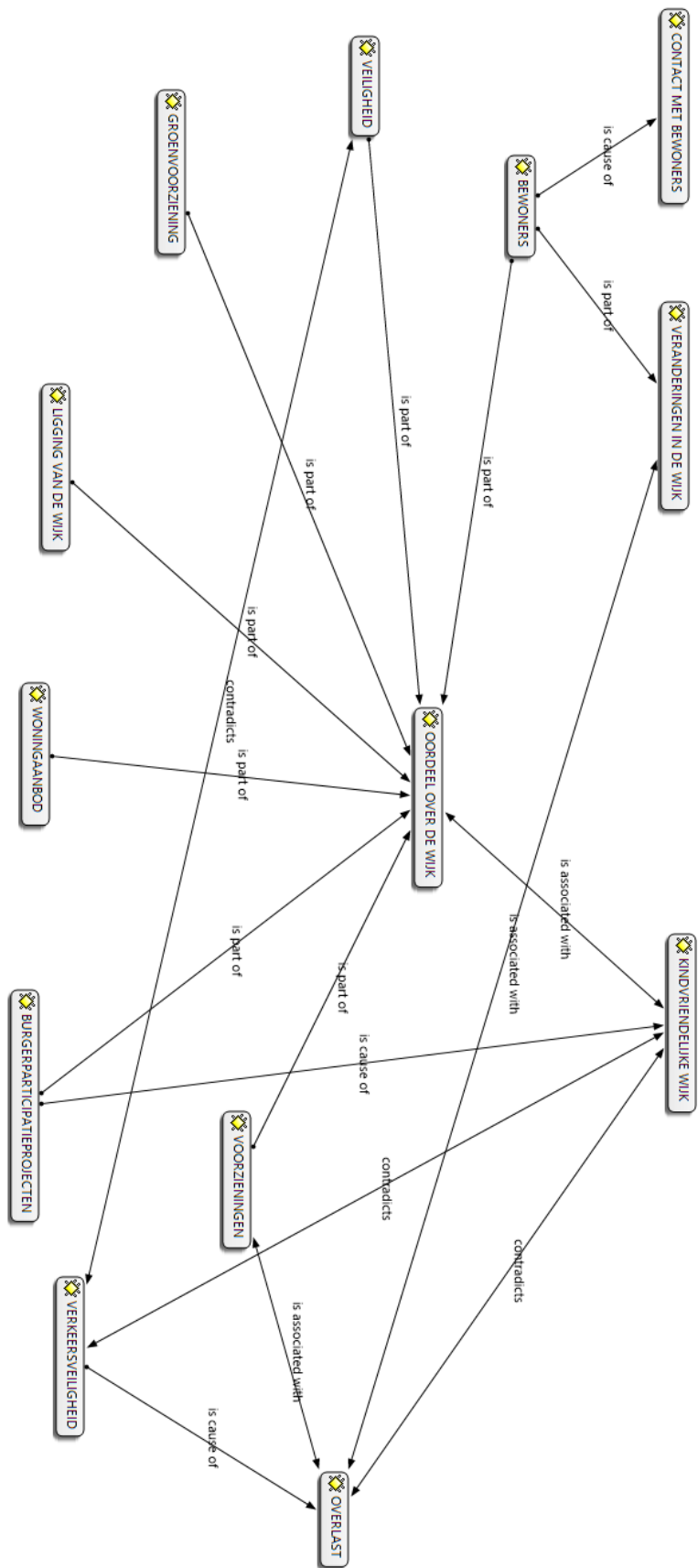
Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 8 en 9

Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.

Netwerk persoon 10

Bron: Atlas.ti, eigen materiaal.